Det
Skandinaviske
N. S. A.

Det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter.

Tre og tyvende Bind.

Kjöbenhavn.
Trykt og forlagt af Andreas Seidelin, Hof- og Universitets-Bogtrykker.
1832.

INDHOLD.

INDHOLD.

Side

Bidrag til Kong Frederik IVdes Privathistorie.

Af

Professor *J. Möller.*

Tænk ei Fred'rik! jeg vil stjæle
Prisen fra dit Eftermæle.
Nei, o Drot, din Kongefærd,
Pen og Griffel, Skjold og Sværd
Skal for mig det Kryds beholde,
Som jeg saae paa Sagas Rolde.
Kunde du, hvor du nu boer,
Skue vores Færd paa Jord,
Vist du mine Ord gav Magt.
Give Gud, at Ingen vilde
Danmarks Drotter mere ilde;
Men med Gud jeg gjorde Pagt,
At ei Vild og Glands og Guld
Skulde mine Öine blinde;
At ei noget Baand af Muld
Maatte mine Læber binde.

N. F. S. Grundtvig.

I.

Kong Frederik IVdes tidligere Kjerligheds-Forbindelser.

He hath wrong'd his queen, but still he is her lord;
And I must be his friend as well as subject.

Lord Byron, Sardanapalus ab init.

Da Dronning Anna Sophies Forhold til hendes kongelige Gemal ikke ret kan forstaaes uden Kundskab om Kongens tidligere Kjerligheds-Forbindelser, saa maa Anna Sophies Biograph begynde med at omtale disse, og tilföie det Fornödne af Frederik IVdes Ungdomshistorie, hvilket skal skee i nærværende *förste Afdeling.*

Det er en smertefuld Fölelse, der saa ofte overfalder os, naar vi i vort Fædrelands- som i andre Landes- Kongehistorier læse om alle de Ulykker, der saavel for Regenterne selv som for deres Undersaatter ere udsprungne af Dobbelt-Ægteskaber eller andre, tildeels endnu

forkasteligere Elskovsforbindelser. Og var det Fyrster, forresten udmærkede ved mange store og herlige Egenskaber, der gave det forargelige Exempel, da fornyes vor Smerte; thi vi glædes först fuldelig, naar vi skue Dyden uden slige Stænk, og det forekommer os som om de Onde beholdt Ret til at omtvivle den menneskelige Dyds Ægthed, naar vi nödes til at indrömme de Pletter, som de med Glæde bemærke i en Henrik den IVdes og en Christian den IVdes ellers saa indtagende Skilderier. Vi Danske beklage dobbelt, at vor nysnævnte store Konge ikke modstod Fristelsen til Ukydskhed, da hans Fader og Bedstefader (Frederik II og Christian III) havde givet et saa skjönt Exempel paa ægteskabelig Troskab; og dette, fortsat igjennem flere Generationer, maatte for Efterkommerne stedse have vundet mere i Kraft og Indflydelse. Nu derimod indtraf det omvendte Tilfælde. Frederik den 4de, som i andre Henseender udmærkede sig ved Maadehold, og gav mange Beviser paa en kraftfuld Villie i at efterstræbe det Gode, viste sig mod dette Slags Tillokkelser meget svag; ja hengav sig saa ofte og saa villigen til Sirenernes Tryllerier, at hans varme Beundrer, P. F. Suhm, vist ikke uden

Föie charakteriserer ham som *vellystig*. Desværre saae han jo fra Barndommen af sin Faders fristende Exempel (Dobbelt-Ægteskabet med den bekjendte Moth, Grevinde af Samsöe) og det var ham vist ei ubekjendt, at ogsaa hans lærde Bedstefader og hans store Oldefader havde havt Mætresser. Dog synes hans ædle Moders Dronning Charlotte Amalias Omsorg for ham at have været i hans förste Ungdoms Aar ligesaa lykkelig og virksom, som den var stor og kjerlig; og det vil sige meget, naar man betænker, hvor mange usædelige Adelsmænd der opholdt sig ved Christian Vtes Hof, og hvor lidet Frederik IV som Kronprinds blev holdt til alvorlige Forretninger, det bedste Forebyggelsesmiddel imod Vellyst. Vi have heller ikke Grund til at anklage hans Opdragere for at have tilsidesat hans *moralske* eller *religiöse* Dannelse, uden for saavidt dette skedte derved, at Prindsen blev forsömt i Sprog, Kunster og Videnskaber. *Andreas Hojer* siger udtrykkeligen *), at der ikke gaves Prindsen andre Hofmestere og Betjentere end saadanne, hos hvilke man ikke kunde frygte for noget Anstödeligt; men han tilföier, at

*) Leben König Friederich des Vierten. 1 Bd. S. 4.

Prindsen, uagtet hans gode Gemyt og Lærvillighed, lærte saare lidet, fordi nogle Ministre, hvoriblandt *Gabel* og *Knuth*, som selv kun vidste lidet, foregave, at en Prinds kun behövede faa Kundskaber og at man ved at lære fordærvede den naturlige Vittighed. *Michael Wibe*, hvem Hojer kalder en flittig og lærd Mand, var indtil sin Död (1690) Prindsens Hofmester; men det lægges ham med Rette til Last, at imedens hans egen Sön, *Ditlev*, Kronprindsens Legekammerad, fik en ombyggelig Underviisning, lærte den tilkommende Regent blot at regne og skrive (dette ikke engang correct i noget Sprog) at forstaae Tydsk og Dansk; derimod hverken Latin eller Engelsk, Fransk eller Italiensk: de to sidste Sprog lærte Frederik IV siden til Huusbehov, ved egen Flid og paa Reiser, saavelsom Architektur. Med Undtagelse af Religion, kunne vi ikke nævne een eneste Videnskab, hvori Prindsen blev oplært, ei engang Historie eller Geographie. *Michael Wibe* synes at have villet betrygge sin Sön en stedsevarende Indflydelse hos den tilkommende Konge, ved at meddele Sönnen alle de Kundskaber, som Prindsen maatte savne, og hvis Savn han som Konge

skulde afhjelpe ved blindthen at fölge sin Barndomsvens Raad. Da Wibe döde, var Kronprindsen 19 Aar; og det nye Valg af hans Omgivning var, om just ikke aabenbar slet; dog ingenlunde heldigt: *Hans Henrik Ahlefeldt*, en ubetydelig Adelsmand, blev hans Overkæmmerer, og en Kammerjunker *Hahn*, hvis Familienavn allerede opvækker Frygt, og som (efter Riegels *)) var en fortrolig Ven af den uvidende Overkammerjunker *Knuth*, blev hans Marskalk. Vi beklage, at den paalidelige Historieskriver *Hojer* er saa kort ved Frederiks tidligere Aar. Vi nödes derved til, desto oftere at raadspörge den upaalidelige *Riegels*. Dog troe vi andenstedsfra at have Borgen for Rigtigheden af de fölgende Data, der for en stor Deel ere laante af hans Værk. Riegels beklager med Rette, at den lærvillige Prinds maatte tilbringe sine förste 21 Aar i Örkeslöshed, i hvilken Tid dog hans Moders Formaninger, Prindsens Kjerlighed til hende og hans Sygelighed holdt ham fra at blive et bedröveligt Offer for Tidens og Hoffets Smag. "Afholdende og ærlig var Frederik, men blottet for Kundskab om Verden og Menneskene.

*) Frederik IV's Historie, förste Deel S. 15.

Barn i Forstand og Villie, og nöie omgiven af Hofkryb og Hofspeidere, skulde han tiltræde sin Udenlandsreise." Riegels tilföier, at Prinds Frederiks Ungdom kun havde faa blide Dage; og disse skyldte han alene sin Moders Omgang. Ved sin Faders Hof, hvor Frillen Grevinde *Moth* var den altformaaende Person, blev Danmarks og Norges Kronprinds sat tilside for Kongens uægte Sönner, Greverne *Gyldenlöve* (hvilke den godmodige Prinds dog aldrig hadede, men snarere viste alt Godt, da han siden kom til Regjeringen).

Med et Fölge af 14 Personer tiltraadte Kronprindsen, under Navn af en Greve af *Oldenborg*, d. 8de Januar 1692 sin Udenlandsreise. Riegels gjör mange, tildeels grundede Udsættelser paa Reiseplanen, saasom at Prindsen skulde studere Sövidenskaberne i Montpellier, og ikke i Toulon, Brest (eller Kjöbenhavn); at de vigtigste Poster i Reisefölget vare beklædte med Tydskere (den ovennævnte H. H. v. Ahlefeld var som Overkæmmerer den Fornemste). Vi tilföie det store Savn, at der iblandt de mange Ledsagere ikke var een eneste bekjendt Videnskabsmand. Nogle af dem vare forresten agtværdige Mænd og Prindsens

sande Venner, saasom hans förste Kammerjunker, *Ulrich Adolph von Holstein.* Derimod var Marskalken *von Hahn* og den anden Kammerjunker, *Fred. Walther*, farlige Reisefæller og Omgangsvenner; thi de ansaae Forlystelser som Livets Formaal; og Kongen selv, som anordnede Reisen, ansaae den vel ogsaa meest for at være, hvad Hojer kalder den, en *Lystreise.* Dog — Prindsens Alvor og Lærelyst, ledet og understöttet af den brave Holstein, gjorde den — til en Kundskabs- og Erfarings-Reise. Overhovedet er Italien et saa eiendommeligt Land, at intet Menneske med sund Sands kan besöge det, uden at lære noget; hiint [illegible]en, *Ch' Apennin parte, il mar circonda e l'Alpe.* Men da vi ikke ere i Besiddelse af nogen Dagbog, eller andet Manuscript fra denne Reise, og da den kun omtales her, fordi den gav Anledning til Kronprindsens förste Kjerlighedsforstaaelse, ville vi indskrænke os til at angive kortelig dens Varighed, Omfang og dens meest i Öine faldende Fölger *). Betragtninger over Forholdene

*) Nogle [illegible] ubekjendte Omstændigheder ved Kronprindsens Ophold i Paris har Professor Estrup af et Dresdensk Haandskrift ny-

paa den Tid i Europa kunne vi saa meget desto snarere her forbigaae, da Prindsens Reise indtræffer omtrent i samme Aar, og gaaer til de samme Lande, som Biskop Deichmanns af os for nylig i Mnemosyne 1ste Bind beskrevne Udenlandsreise. Kronprindsen reiste igjennem Tydskland til Italien, bivaanede Carnevalet i Venedig, besögte Rom, Florents og Genua, gik til Skibs til Toulon, derfra til Bourdeaux og de övrige Söstæder i det vestlige Frankerig, opholdt sig nogen Tid i Angers (tildeels for at lære det franske Sprog) indtraf i Januar 1693 i Paris, hvor han blev særdeles udmærket af Ludvig XIVdes Hof, gik igjennem de spanske Nederlande til Antwerpen og Bryssel, besaae Holland, især Haag og Amsterdam; og vendte, efter 15 Maaneders Fraværelse, lykkelig hjem til sit Fædreland paa sin Faders Födselsdag den 14de April 1693.

Frederik IV har som Konge beviist, at han i höi Grad besad baade Iagttagelsesevne og Lyst til at indhente, hvad der tidligere var forsömt. Men for en ung Mand i Prindsens Stilling gaves der ingen beqvemmere eller mere frugt-

ligen meddeelt i Maanedsskrift for Literatur 2den Aargang [illegible] Hæfte S. 435 fölg.

har Leilighed til Uddannelse end en Reise som hans, der gik til Europas meest oplyste Lande (England dog undtaget, hvorhen han ikke kom, skjöndt Opholdet her netop for en saa begavet Herre vilde have været det meest lærerige og have betaget ham adskillige Fordomme imod constitutionelle Forfatninger, som han havde indsuet ved sin Faders Hof og som Ludvig XIVdes Regjeringsmaximer kun tjente til at befæste).

Af Alt, hvad Frederik saae paa sin Reise, glædede intet hans Aand og Hjerte saa höiligen som Italien. I denne Europas Haüge er jo ogsaa Naturens Ynde traadt i den skjönneste Forening med Kunstens Værker; her maa den ufordærvede Sands finde sin reneste Nydelse. Og med reent Hjerte, ufordærvet Sands og især med et sundt Öie betraadte Danmarks Frederik det henrivende classiske Land. For Kunstens Nydelse er meget vundet blot derved, at Öiet er bleven bevaret sundt og uforvildet af Karikaturer og anden Vansmag. Naar vi derfor med Rette beklage det store positive Tab, at Kronprindsen reiste uden Forberedelse i Kunst og Videnskab, ville vi dog ikke oversee den negative Gevinst: at han var

hverken forkunstlet eller paa anden Maade forqvaklet. Derfor optog Prindsen saa let i sin Sjel et stærkt og varigt Indtryk af Italiens Kunst; derfor kastede han sig med Iver paa Architekturen og lærte snart at omgaaes baade med Ridsefeder og Vaterpas; derfor staaer endnu det skjönne af ham selv opbygte Slot Frederiksberg som et Minde om hans Kunstsmag; derfor frembyde vore Billedgallerier saa mange af ham erhvervede Skatte (deriblandt da rigtignok ogsaa endeel smaglöse og værdilöse Sager, hvormed han er bleven bedraget). Til at omtale dette i en Beretning om *amores Friderici qvarti*, er Historieskriveren saa meget mere berettiget, dersom det har sin Rigtighed, hvad Riegels (I, 22) fortæller, at det var Grevinde *Velo*, Frederiks förste Elskede, "der gav ham Smag paa Malerier og Bygninger, og lærte ham at bruge Bygningsridser, hvori hendes Broder var meget stærk." Dette være som det vil: vi kunne ansee det for afgjort, at Frederik paa sin förste italienske Reise lærte at bygge og — at elske. Af Gjenstandene for hans Kjerlighed ere tvende blevne os bekjendte; den ene var den ovennævnte Grevinde Velo, som Riegels

anseer for den samme Person, hvilken Abbed Casotti (i sin Beretning om Kong Frederiks Ophold i Florents 1709) omtaler under Navn af *Maria Magdalena Trenta di Lucca*; men ligesom Navnene ere forskjellige, saa vare vistnok Personerne det ogsaa. Vel siger Riegels at Casotti urigtigen henförer Grevinde Velo til Florents, da hun levede med sin Broder i Vicenza, men det er altfor usandsynligt, at Casotti, som levede i Florents med Kong Frederik IV i A. 1709, og som taler saa detailleret om Nonnen *fra Lucca* i Florents, skulde have tænkt paa Grevinde Velo, der levede i Vicenza. Dette sidste beretter Hojer (1 Bd. S. 161) udtrykkelig ved Aaret 1709, men han tilföier, at Frederik alt lærte at kjende hende 1692. Riegels blander flere Omstændigheder og ledsager disse med fölgende Bemærkninger: "Det var Frederiks Skjæbne (siger han I, 21), at hans hele Liv skulde forbittres med Sorger. Förste Gang han elskede, faldt hans Tilböielighed til den muntre, frie og belevne Grevinde Velo. Ulighed i Stand var ikke den störste Vanskelighed, men at hun var romersk-catholsk, og kun kunde forene sit Hjerte med et rettroende Hjerte, dette var en Hindring,

hverken Armeer eller Skatte kunde rydde af Veien. Frederik maatte skynde sig fra Italien, saaret, tungsindig, tabt for sig og andre. Paris selv var ham en Örken; hans Velo var der ikke. Kunde han end med Walther og Abro *) tale om hende, saa kunde han dog næsten være vis paa, ikke mere at faae hende at see. Thi ved at blive romersk-catholsk, var han fra Thronen nedstyrtet i et Intet." Samme Historieskriver fortæller paa et andet Sted (I, 124—25) om Grevinde *Velo*, hvad Abbed Casotti beretter om *Maria Magdalena Trenta*, at hun, efterat have erfaret en Tilbeders Trolöshed, besluttede at tage Slöret; men at Kronprinds Frederik, underrettet derom, skal have stræbt ved Breve at overtale hende til at forandre sin Beslutning, dog uden Virkning; thi blev hun Nonne og sendte Kronprindsen et Crusifix, hvilket han siden som Konge bestandig skal have baaret hos sig, ja endog om Natten havt det ved Siden af sin Seng." At en ung Prinds af Frederik IVdes Tilböieligheder har kunnet forelske sig i flere smukke Italienerinder, vil Ingen finde saa forunderligt, som at en samtidig Historieskriver, der förte

*) Prindsens Kammertjener.

en ordentlig Dagbog over Kongens Ophold i Florents 1709, skulde have sammenblandet trende Personer. Ligesom Riegels feiler i denne Gisning, saaledes sikkert ogsaa i en anden, naar han af ovenstaaende Fortælling slutter, at Frederik IV havde i sit Hjerte Tilböielighed til Catholicismen. Med Rette kan man derimod saavel af det Fortalte, som af Kongens paafölgende Yndest for Grevinde Velo og hendes Broder udlede, at denne belevne Italienerinde især har gjort et dybt Indtryk paa den kongelige Ynglings Hjerte. Tanker, som de af Riegels antydede, om at ægte hende, naar hun kun havde villet forlade den catholske Kirke, ere sikkert aldrig opkomne i Frederiks Sjel: dertil kjendte han altfor vel baade Etiqvettens Love og sine Pligter som Sön og Kronprinds: (at han siden gjorde en dansk Grevinde til Dronning, er vel sandt; men den Gang var han Konge, og havde *kun Vedtægten* at overvinde — en Modstander, som en friere Livsanskuelse da havde lært ham at foragte). Derimod kan det gjerne indrömmes, at den forelskede Yngling maaskee önskede, at Grevinde Velo havde været en protestantisk Prindsesse; og Enhver, som ærer

Frederik IV efter Fortjeneste, maa dele dette Önske; thi i saa Fald var han sandsynligviis bleven en lykkelig Ægtemand; og ved Siden af en elsket Gemalinde vilde han rimeligviis have undgaaet den rænkefulde *Viereck's* og den lunefulde *Schindels* Tryllerier; da vilde han vel heller ikke, naar han havde naaet en modnere Alder, og var bleven fortrolig med sand huuslig Lyksalighed, have anvendt saa vedholdende Anstrængelser for at bekjæmpe en *Anna Sophies* Dyd; da vilde fremdeles — *si parva magnis componere fas est* — denne Artikel være bleven uskreven. O! men hvor mange, langt bedre Værker vilde vi opoffre, naar vi derved kunde have tilkjöbt Dannerfolkets dyrebare Frederik et sorgfriere Liv og et aldeles uplettet Eftermæle.

Der er ingen Grund til at antage, at Kronprindsens Elskovshandler paa denne Reise have frembragt synlige Frugter. Det var först efter Kongens Död, at en og anden Eventyrer fik i Sinde at udgive sig for en naturlig Sön af ham, avlet paa hans Reiser. Om en Saadan blev der i engelske og franske Aviser skrevet en heel Deel i Aaret 1736 *); og nogle Aar

*) Udskrifter af disse Aviser gjemmes i det Geheime-Archiv under No. 401.

efter (1743) meldte sig atter hos den danske Resident *John* i Hamborg en vis *Antoine*, föd i Montpellier, der ogsaa vilde være Sön af en dansk Prinds *); men uden Beviis.

To Aar efter at Kronprindsen havde endt sin Udenlandsreise, blev der tænkt paa hans Formæling, ved hvilken Leilighed da adskillige Prindsesser bragtes i Forslag. Dronningen stemte for den brandenborgske Prindsesse *Elisabeth Sophia*, og denne unge Fyrstinde blev allerede af en preussisk Geheimeraad *Fuchs* lykönsket som tilkommende Dronning; men Kong Christian V vilde, efter Hojers Forsikkring, intet höre herom, med mindre Prindsessen vilde bekjende sig til den lutherske Lære. Da ogsaa foruden hende, Prindsesse *Louise af Güstrow* og nogle sachsiske Prindsesser vare blevne meget roste ved det danske Hof, og vor Konge vilde, efter Hojer, lade Kronprindsen have frit Valg (dog med Indskrænkning til sin egen Troesbekjendelse), besluttede Prindsen med en liden Svite at gjöre en Tour til det Güstrowske, Gothaiske og Eisenachske Hof, samt underveis at raadföre

*) Tre Breve herom findes i det Geheime-Archiv under No. 440.

Gudsfrygt; men han spotter dermed, og anseer den kun som en slet Borgen for en dydig Charakteer. Dronningens Opförsel beskriver han saaledes (i Modsætning til Grevinde Velos formodede Dyder): "Sagtmodighed, forekommende Venskab, naturlig Ömhed, udmærket Forstand, Sönnemoderens (d. e. Enkedronningens) Kjerlighed vare *ikke* de Vaaben, hvormed *Lovisa* kunde overvinde Frederiks Foranderlighed og forsikkre sig hans Hjerte" (Riegels mener med disse dunkle Ord — som det Fölgende viser — at Dronningen manglede Ömhed, Forstand og Kjerlighed). "Med Hastighed, Vrede, Barskhed, der gik endog saavidt, at hun med ladte Pistoler vilde true ham til at være sig tro, kunde Lovisa ikke forvisse sig Seieren over en Mand, i hvis hemmelige Kjerlighedsspil Tasinde satte deres

det Forgjængelige med en fuldkommen Opofrelse til Gud, hendes Frelser, fra hvem hun med troende Tillid nedbad og erholdt al Velsignelse over Kongehuset og det hele Rige. Saa meget mere er hendes Minde uforglemmeligt i alle forstandige Undersaatters Hjerte, og hendes Godhed, Gudsfrygt og Huldsalighed æres ei alene af hendes Kongelige Slægtninge, men af Enhver som et efterlignelsesværdigt Exempel."

störste jordiske Lyksalighed at blive Medvidere: Lovisas Overhofmester Walther, fordum den galante General Gyldenlöves som og Frederiks Ledsager paa deres Reiser, elskede alle Livets Glæder: styrede vel til Rette imellem Lovisa og Frederik; men var dog i Alt, hvad der hörte til at gjöre Livet behageligt, Frederiks Fortrolige *)." Paa et andet Sted gaaer *Riegels* endog saavidt (I, 93) at han paastaaer: "Frederik *vandt meget (!)* ved at forlade sin Lovisa." Og spörger Nogen om Gevinsten, da lyder Svaret: "Han kunde let træffe en smukkere Skabning, et bedre Fruentimmer, der uden Hæftighed og Skinsyge sagde ham hans Feil, og med Yndighed, Ömhed og Belevenhed sögte at afvinde enhver Medbeilerinde Ret til Frederiks Hjerte." Ja, for at fuldende Dronningens Uret og Kongens formeentlige Ret til at være hende utro, tilföies: "Frederik var i en vis Henseende *ugivt.*" Vi svare: Ja som enhver givt Mand er det. Visselig! det er ikke paa denne Maade Historien skal skrives, eller en forresten agtværdig Konges Feil besmykkes; de skulle kjendes og fremstilles i deres rette Lys, for at tjene Andre

*) *Riegels* Historie om Frederik IV. 1 D. S. 42.

til Advarsel og de Anfægtede til Belæring, idet Frygt for Historiens ubestikkelige Dom skal understötte den moralske Kraft i Fristelsens Stund.

Vi tage derfor ikke i Betænkning at frikjende Dronning Louise, og at anklage den unge Konges afskyelige Forförere, fordi de afdroge ham fra Dydens Vei og lösnede den ægteskabelige Troskabs og Tillids skjönne, lyksaliggjörende Baand. Louise lod det i Sandhed hverken mangle paa oprigtigt Venskab eller paa Ömhed, saalænge hendes Gemal elskede hende; men hvis hun siden, naar han forsmaaede hende, tildeels endog for Væsener der (som den foragtelige Grevinde *Schindel*) ikke fortjente at löse hendes Skotvinge, viste undertiden Skinsyge og Ömfindtlighed, er dette hverken at laste eller at forundres over. Dog har jeg ikke fundet dette berettet af Andre end Riegels, og hans mange mundtlige Traditioner — hvortil hörer den aldeles urimelige om Dronningens ladte Pistoler — skyldes höist mistænkelige Kilder, iblandt hvilke han selv har nævnet een, nemlig Færgemand *Tellesens* Kone i Gaabense. Dette smukke Vidne kjende vi ret godt fra Hojers Historie (2 Th.

S. 170—171). Hun havde nemlig tjent i Storkantsler *U. A. Holsteins* Huus, og der hört en Deel fortælle om Hoffet, aldeles af samme Beskaffenhed som det, en Residentsstads Tjenestepiger stedse vide at prale med, naar de have været hos en fornem Familie. Hun og hendes Mand, först Inspecteur over Nyboder, siden Færgemand, indbildte Folk, at hun ved sin Indflydelse hos Cantsleren kunde skaffe Levebröd og andre Benaadninger, af hvilken Indbildning de hos eenfoldige Folk havde en god Indtægt, indtil den af Biskop *Deichmann* foranledigede Geheime-Commission opdagede og forpurrede denne Næringsvei. Havde *Riegels* havt Fölelse enten for Velanstændighed eller for historisk Sandhed, vilde han have undseet sig ved at nævne som historisk Hjemmel en saa foragtelig Qvinde.

Riegels har i det Foregaaende angivet en af Kongens Forförere, *Frederik Walther*; de to andre, og som maaskee have endnu mere Skyld, vare Grev *Carl Ahlefeldt* og Grev *Christian Gyldenlöve*. Disse Mænd hjalp Kongen til hans förste Mætresse Grevinde *Viereck*, hvilken ulykkelige Handel blev indledet 1702 og fuldbyrdet 1703, altsaa i det

kongelige *Ægteskabs* 8de Aar. Det var ei Dronningen alene, og hendes Börn, som tabte derved; men ogsaa Kongens Tilfredshed forstyrredes for en Række af Aar, og Folket — som for længe siden var kjed af Mætresse-Indflydelse (havde denne dog under Christian V skilt Landet ved sin störste Minister, Griffenfeld!) og nu havde glædet sig ved at see den nye Konge leve i Tugt og Ære med sin Gemalinde, — sörgede over, at de gamle Uordener skulde vende tilbage. De brave Mænd, som raadte Kongen derfra, faldt i Unaade, eller bleve i det mindste skaffede bort, som Tilfældet var med hans trofaste Ungdomsven Grev *Ulrich Adolph v. Holstein.*

Men inden vi gaae videre, maae vi, som sædvanlig, raadspörge vor sikkre Förer, *Andreas Hojer.* "I Aaret 1703 — hedder det 1 Th. 78 — lod det til en stor Forandring i Ministerio. Feldmarskalk-Lieutenant *Gyldenlöve* var kommen tilbage fra Italien, og havde tilligemed Grev *Carl Ahlefeldt* saaledes insinueret sig i Hans Majestæts Naade, at han blev Favorit. De ældre Ministre, især Storkantsler *Reventlow* *) og Geheimeraad

*) Det er Grev *Conrad Reventlow*, den tilkommende Dronning Anna Sophies Fader. Han

Pless tabte derimod deres Anseelse, og Pless gik paa nogen Tid til England til Prinds *Georg*, for langt fra at betragte Stormen. Man troer, at disse Mænd, især *Ahlefeldt*, ikke have fraraadt *) Kongen den Polygamie, hvormed den preussiske Minister *Vieregge* undskyldte sin Datters foregivne Bigteskab (see Lamberti Memoires Tom. III pag. 767)." Denne Undskyldning skulle vi ret strax noget nöiere betragte, naar vi först have anfört, at, ihvor meget *Riegels* glæder sig over Kongens Forening med denne Dame, anförer han dog Træk af hende, som, hvis de ere sande, vise hendes Charakteer fra den værste Side; thi han solgte i saa Fald Kongens Interesse for rede Penge, og bortfjernede formedelst Statsintriguer hans bedste Venner, som raadte ham til Landets Bedste. Saaledes hedder det hos Riegels (I, 106): "maaskee aabenbarede man og for Kongen

blev bragt i Miscredit ved en Mætresses Hjelp og anede vist ikke, hvortil den onde Verden nogle Aar efter vilde benytte hans lille nydelige Anna, som endnu legede saa uskyldig under sin omhyggelige Moders Tilsyn.

*) Den forsigtige Hojer bruger gjerne Figuren *Litotes*; men han mener, hvad sandt er: at de *tilraadte* Kongen Dobbeltægteskabet.

(efter denne Maitressés Död) at Grevinde *Viereck af Patkul* havde modtaget mange tusinde Rigsdaler for at forjage Groskantsler Reventlow, Geheimeraad Pless og Jessen, og overtale Frederik til, i Forening med Rusland og Kong August, at bryde med Sverrig; og at dette tröstede ham over Vierecks Död." Allerede tidligere (I, 91) undskylder Riegels, at Kongen opoffrede sin bedste Ven for Frillens Rænker: "Hvo undres over, at Frederik, som nu fölte Elskovsluen i al sin Styrke, maatte give efter for denne og lade Holstein fare? (Han sendtes, som vi strax skulle höre, til Flensborg, men kom nogen Tid efter Grevindens Död tilbage, og vil siden fremtræde som Storkantsler og Kongens Svoger). Uheldet vilde, at Kongen og Holstein skulde være uenige i at bedömme disse nu saa yndede dobbelte Ægteskaber." Hvad Riegels kalder *Uheld*, anse vi for det sandeste Held, nemlig at en Fyrste har Venner, der vove at sige ham Sandheden, ogsaa naar denne kommer i Strid med hans Lidenskaber. Holsteins Bortfjernelse træffer sammen med Frillens Ophöielse, og fortælles af Riegels (I, 50) paa fölgende Maade: "Grevinde *Viereck* vilde ikke indlade sig i

ægteskabelig Forening med Fjerde Frederik, förend hun viste U. A. Holstein bort fra sin Side og sit Hof, ja endog fra sin fortrolige Omgang. "De forlanger meget af mig, svarer Kongen, min Ungdoms Veileder, min næste og bedste Ven skal jeg vise fra mig." Dog blev Holstein sendt som Amtmand til Flensborg; men vedblev at være i Kongens Naade *). Grev Viereck vilde have Holstein bort, fordi han stedse raadte Kongen til Fred, og Viereck var vundet af det russiske Hof, som önskede at indvikle Danmark i Krig med Sverrig. Den 6te September 1703 blev *Elisabeth Helene Viereck* ophöiet til dansk Grevinde og det store Gods *Antvortskov* med sin gamle herlige Kongeborg skjenket hende som Grevskab **). Ogsaa i Kjöbenhavn fik hun sin egen Gaard, og der indrettet et lidet Hof. Den 20de October samme Aar skrev hendes Fader den preussiske Gesandt, Grev *J. C. B. Viereck*, til Ministeren Grev *Wartensberg* i Berlin, at

*) Breve, vexlede imellem Kongen og Grev U. A. Holstein som Amtmand, ere trykte i Gasparis Urkunden S. 105 fg.

**) See *Erik Torms* Antegnelser til Frederik IVs Historie i Suhms nye Samlinger, 2 Bind S. 5.

hans Datter omsider havde givet sit Samtykke til at indtræde i en *ægteskabelig Forbindelse* med Hans Majestæt Kongen af Dannemark, og at dette Ægteskab var for kort Tid siden fuldbyrdet en presence de divers principaux Ministres et Conseillers privez de Sa Majesté de Dannemarc. Hvad *Riegels*, ellers en ivrig Forfægter af alle Mætresser, har sladret af Skole: "at Kongen allerede tidligere havde avlet et Barn med dette deilige Fruentimmer (I, 91)," vogter den fine Diplomat sig vel for at berette. Han fremstiller sin Datter som et Dydsmönster, og hendes Dobbeltægteskab med Kongen som en ærlig Sag, der aldeles ikke er forbudt i Bibelen; ja han gaaer saavidt i Dumdristighed, at han erklærer Ægteskabscontracten imellem Kongen og hans Datter for at være "gyldig for Gud selv," ligesom den her skal have været billiget af alle Mennesker. Fölgelig har hans Datter kunnet fuldbyrde den uden at saare enten sin Samvittighed eller sin Ære. Dersom han ikke havde været overbeviist derom, vilde han aldrig have givet sit Samtykke dertil, om hun end havde kunnet vinde hele Provindser *). Skade for den

*) Det hele interessante Brev gjemmes i en Fossisk Copie paa det store Kongelige Bibliothek i Kjö-

spidsfindige Greve, at hverken Bibelen eller Fornuften giver hans Sophismer Medhold;

benhavn; og er aftrykt i *Suhms* nye Samlinger til den danske Historie 2det Bind S. 87—89. Som en Pröve meddele vi et Hovedsted. Efter et Udfald paa Geistligheden, som ansee slig Polygamie for en stor Forbrydelse og Synd imod Gud, vedbliver Greven: Mais comme dans la Sainte Ecriture il ne se trouve pas un seul mot, *qu'un Roi, et Souverain Prince* ne doive pas avoir la liberté de vivre dans une amitié conjugale avec plus d'une personne †), principalement lorsqu'il est obligé par de grandes raisons (saasom en forbigaaende Forlibelse) et les Ecclesiastiques defendent plutôt leur cause par une opiniatreté et interpretations forcées que par des arguments clairs et solides: aussi suis je persuadé, que si Votre Excellence pouvoit savoir tout ce qui s'est passé en cette affaire, et combien cette conduite, que ma fille a fait voir dans un si long éspace de temps, a été approuvée ici de tout le monde, Elle avouerait bien elle même, que ma fille n'aurait pu faire autrement. S'il me pouvoit aussi être permis d'en faire quelque détail à Sa Majesté, notre contract de mariage, fait entre le Roi de Dannemarc et ma fille, sera trouvé juste et valable devant Dieu même, et qu'ainsi elle l'a

†) Man seer, at Grev Viereck fordrer en egen bibelsk Moral for Konger. Han burde have været en Muhamedaner; thi Muhamed tillod rigtignok sig selv som Souverain Prince et Pontife at have et större Antal Koner end de gemene Moslemin.

men Held og Lykke var det for hans arme Datter, at hun i sine sidste Levedage, efter at have födt Kongen en Sön, ikke længere lod sig beaære af hine falske Grunde; men erkjendte og angrede sin Synd, inden hun döde *) (i August 1704).

Kongen erfarede i Norge Greyindens Död og tog sig den meget nær. Upaatvivleligen fremkaldte den alvorlige Tanker hos den ingenlunde letsindige, men snarere af Naturen alvorlige Monark. Det kan vel endog ansees for afgjort, at han besluttede nu for stedse at afholde sig fra deslige Forbindelser, der medföre kun Öieblikkes Beruusning og sandselig Lyst, men mange Aars Bebreidelser og Anger. Vistnok faldt en Steen fra Dronning Louises

pu faire et le consommer, sans blesser ni sa conscience ni son honneur. Car sans cette assurance ma fille n'y aurait jamais donné les mains, ni en auroit obtenu mon consentement, encore qu'elle eut pu gagner des provinces entieres.

*) Die Viereggin starb 1704 in den Wochen mit der innerlichsten Seelenangst und einer tiefen Reue; und stand sowohl ihr als ihres Kindes Körper im Thurm der Christianshafener Kirche in einem nicht kostbaren Sarge vor noch wenig Jahren hingesetzet. Skriver Hojer (I, 79) i Aaret 1733, altsaa 29 Aar efter hendes Död.

Hjerte, da hun erfarede Grevinde Viercks Död. Hun haabede naturligviis, at Kongen nu skulde blive viis af en sörgelig Erfaring og vende tilbage til sin Ungdoms Hustru, der ved sin moderlige Omsorg for deres fælleds Börn havde erhvervet sig en ny Adkomst til hans Höiagtelse og Kjerlighed. Maaskee var det ogsaa lykkets Dronningen at bevare sin elskte Gemal for nye Feiltrin, dersom ikke saa mange slette Venner og Fortrolige havde atter forenet sig til hans Forförelse. I de fire Aar fra Grevinde Viereck's Död til den italienske Reise (1708) vides Kongen ingen Mætresse at have havt; men desværre var den nye Fristerinde allerede dannet af den bortgangnes, og den sörgelige Skik syntes saaledes at komme i Brug i Danmark, hvilken allerede længe havde været indfört i Frankrig, at een kongelig Frille opdrog en anden. Naar Historien har slige forargelige Optrin at skildre, ere vi glade ved at kunne overlade en Anden Penselen. Saaledes fortæller da en Samtidig, *V. Langfeldt*, i Grevinde *Schindels Liv og Levnet* *):

*) Indrykket i *Suhms* Nye Samlinger til den danske Historie. 1ste Bind S. 143 fg. Vi have tilladt os enkelte Forkortelser og Rettelser i Langfeldts Stiil.

Charlotte Helene Schindel er födt 1693 eller 1694. Hun var en Datter af den Schindel, som blev indkaldt af Christian V for at indrette det Kongl. Academie (for Adelsmænd). Han döde fattig og efterlod sin Enke uforsörget med mange Börn. Et af disse var *Charlotte*, som Grevinde Vieréck, da hun var Favorite hos Kongen, tog til sig, tilligemed et Par andre unge Piger, hvilke hun lod opdrage som Hausfröikener. Hun mærkede snart hos Charlotte Schindel et Væsen, som bragte hende til at sige: "der gaaer min Successor." Da nu Grevinde Viereck döde kort Tid efter i Barselseng med en Sön, saa blev Enken, Madame Schindel, Hofmesterinde hos denne; og ligesaa snart Grevindens Liig kom ud af hendes Gaard (hvor nu Postgaarden er) blev der skikket Bud efter Mad. Schindel, som flöttede ind med sine Börn. Det lod strax, som Kongen godt kunde lide Charlotte; thi han gav hende tit Foræringer, deriblandt Dukketöi (hun var den Gang kun 10 Aar gammel); men ogsaa en Gulddaase med en Spillemand paa, besat med Juveler. Imidlertid döde Kongens Sön med Viereck snart, og Mad. Schindel maatte flötte fra Palaiet ud paa

Christianshavn. Han var, siger Langfeldt, baade glad og bedrövet over det afbrudte Bekjendtskab. Men at Moderen var af en egennyttig Charakteer og havde ærelöse Hensigter med sin smukke Datter, viser det Efterfölgende: hun lod sin Datter correspondere med Kongen imedens han var i Italien. Dog bruger Langfeldt Talemaaden: *man vil sige*, idet han taler herom, og tilföier: "Moderen vilde, at disse Breve skulde baade være satte paa Skruer og fornuftige, og derfor recommanderede hun sin Datter, hvem hun skulde lade dem concipere af. Men Fröken Schindel casserede disse hemmelig, og skrev efter egen Phantasie, hvilket maaskee havde mere Virkning end det höitravende; og fik hun nu fuldkommen Frihed til at raade sig selv, saasom hendes Fru Moder ikke længe derefter ved Döden afgik."

Da Kongen strax efter sin Hjemkomst declarerede den da netop fuldvoxne Fröken Schindel for sin Mætresse, maa Bekjendtskabet vistnok have været vedligeholdt *);

*) At Kongen ikke havde glemt Schindels Familie, kan ogsaa sluttes deraf, at han medtog Tvende af Navn *Schindel*, formodentlig Charlottes

men inden vi see Kongen falde i dette Garn, skulle vi höre, hvorledes han undgik et andet, der udspændtes for ham af mere övede, men ikke saa heldige Hænder. Vi sigte til Grev *Velos* og hans Sösters Forsög paa at drage Kongen over til den catholske Religion; og til den Ende lokke ham til det saa yndede Italien.

Man feiler neppe, naar man anseer Grev *Ahlefeldt* og Overhofmester *Walther* (især den Sidste) som Ophavsmænd til Frederik IVdes anden Udenlandsreise. Disse Mænd fandt, som Riegels (I, 113) rigtigen bemærker, ikke Behag i det stille eensformige Liv, Kongen förte i Aarene 1706—1708. Nye Faderglæder knyttede ham til hans Gemalinde og endnu mere til hans höitelskede Moder *Charlotte Amalia*, hvem han ogsaa havde den Glæde at see opkaldt i en haabefuld Kronprindsesse. I disse Aar var Kongen tillige meget sysselsat med den af ham efter den tydske Hofpræst *Lütkens* Raad grundede Mission i Ostindien. Han læste i Forening med sin Moder og Ge-

Brödre, den ene som sin Kammerpage, den anden som sin Sölvpop, paa sin Reise til Italien.

malinde Missionærernes Beretninger; og vistnok var denne Læsning — der naturligviis ikke kunde medtage mange Timer af den arbeidsomme Konges Tid *) — vel skikket til

*) Dette bemærkes i Modsætning til Riegels' Klager (I, 119) "At höre Nat og Dag Beretninger om Missionens Fremgang i Ostindien, var sikkert ikke den rette Maade for en Konge at anvende Tiden paa." Nei, men vel at anvende nogle Timer derpaa et Par Gange hvert Aar, naar Skibene kom hjem fra Ostindien. Af den Historieskriver, som kunde beklage Kongens Syslen med en saa christelig Gjerning, var man beföiet til at vente, hvad der læses strax foran (Side 118). Her opkaster det Spörgsmaal: om Frederik havde nogen Mætresse efter Viereck's Död? og Svaret lyder: Nei! med Tilföielse af disse Ord: "Desværre! Historien fremstiller ikke nogen oprigtig og yndig Barm (!) hvori Frederik nedlagde sine Sorger, og hvorfra han hentede Glæde og Livskræfter. Snarere synes den at ville overtale os til at troe, at Gjerrighed, Mistænkelighed og *en vis med Menneskeynde ufordragelig Gudsfrygt* omspændte Frederik o. s. v." Altsaa, at Kongen var i Begreb med at vise sin Gudsfrygt i et reent og ubesmittet Levnet, er det, som har aflokket Riegels sit betydningsfulde Udraab: *Desværre!* Hvis Historien paa denne Maade var bleven skrevet af de gamle classiske Forfattere, vilde Cicero ikke have kaldet den

baade at befæste fromme Fölelser i Kongens Bryst og at knytte Familiebaandet fastere mellem de höie Personer. Men denne lykkelige Familiekreds holdtes ei længe fast sluttet; den maatte brydes, for at Kongen igjen kunde drages ind i de lystige Hofcavaliereres Selskaber og farlige Adspredelser. Derpaa arbeidede især Walther ved at vække Kongens Ungdomserindringer om Italien; og disse maatte fremtræde med meest Liv, dersom man fik hidkaldt en af de Italienere, Kongen yndede meest. Saaledes ankom da Grev *Velo* meget beleiligt til Kjöbenhavn den 28de Februar 1708. Det er endnu uvist, om han kom ifölge Walthers hemmelige Indbydelse, eller som et paveligt Sendebud for at arbeide paa Kongens Omvendelse, eller om maaskee den romerske Biskop (Pave Clemens XI) og den danske Overhofmester arbeidede i Forening. *Hojer* har intet om Velos Ophold i Kjöbenhavn; derimod bemærker *Riegels* (I, 125): "I denne Greves Omgang havde Frederik for 16 Aar

dux vitæ; men testis temporum kunde han alligevel have kaldet den; thi ogsaa Riegels' Historie er et mærkeligt Vidne om hans Tid.

siden nydt saa mange behagelige Öieblikke; at hans Komme ikke kunde andet end være ham kjært; særdeles om han vidste at gjöre sig kostbar. Men reiste han i Troens Ærinde, blev hans Umage ham nok betalt; ikke alene med Ære og Penge, men og med den evige Salighed. Foruden de mange behagelige Erindringer, samt Venskabs- og Ömheds-Forsikkringer, Greven medbragte, havde han og forsynet sig med italiensk Musik og italienske Tegninger og Malerier, samt nogle lærde Geistlige. Disse sidste omgikkes meest med *Ole Römer* paa hans Observatorium tvende Mile fra Kjöbenhavn" Den sidste Bemærkning leder os til den Gisning, at disse Geistlige vare *Jesuiter*, fordi det fornemmelig, ja næsten udelukkende var denne Orden, hvis Medlemmer beskæftigede sig med Astronomie. Ogsaa var det næsten altid af denne Orden, at Paven valgte de Missionærer, hvis Hverv det blev at före protestantiske Fyrster over til den catholske Kirke. Men at Pave Clemens XI havde Öie paa Frederik IV som en vordende Proselyt, er ikke mindste Tvivl underkastet; derimod anseer jeg Alt, hvad der er bleven talt og skrevet om Dannerkongens Tilböielig-

hed til Catholicismen *), for ugrundet og hvilende paa blot Misforstaaelse. Om Kongens Yndling, General *Reventlow*, var i Hjertet Catholsk, som Riegels (I, 128) fortæller, maa vi lade være uafgjort; men Kongen var og blev stedse en fast Lutheraner. At man kan være dette, og endda med Fyrighed elske Italien og italiensk Kunst, ja endog bære paa sit Bryst en Souvenir af en smuk catholsk Dame, behöver ikke at bevises.

Efter nogle Ugers Ophold ved det danske Hof vendte Grev *Velo* tilbage til Italien, og det (tilföier Riegels I, 127) med sikkert Löfte om Kongens Komme der, for at fornye gamle Bekjendtskaber. Hvor hemmelig Aftalen har været, kan sluttes deraf, at Dronning *Louise* endnu den Dag, da Kongen forlod Kjöbenhavn (den 30te October 1708) troede, at han, som man foregav — *kun reiste til Valløe*. Forunderligt nok, at Forberedelserne kunde skjules, da Kongens Fölge med Tjenere ibe-

*) F. Ex. af Riegels (I, 124): "Saaledes kan Frederik vel ikke frikjendes for Tilböielighed til den romersk-catholske Gudsdyrkelse," og af Abbed Casotti (see Minerva for 1789 October Side 39).

regnet, bestod af mere end 70 Personer, hvilke förte med sig 39 Heste *). At det blot var en Lystreise, antages eenstemmigen; dog fik den tilfældigviis paa Tilbageveien en politisk Betydenhed, ved vor Konges Sammenkomst med Kongerne af *Polen* (Churfyrst af *Sachsen*) og *Preussen*; men da ogsaa den derved knyttede Forening kun tjente til at indvikle Landet i

*) Vi have paa Prent en dobbelt Specification over Sviten, den ene trykt i Nye Danske Magazin 4de Bind S. 102, den anden i Riegels Frederik IVdes Historie I Bd. S. 136. Der ere adskillige Uovereensstemmelser; men begge Steder angives Fölget at have været meget stort, ligesom og Hovedpersonerne ere bekjendte nok, nemlig General *Reventlow*, Geheimeraaderne *Walther*, *Wibe* og *Lente*; *Iwer Rosenkrands* som Hofmarskalk; *von der Osten* som Kjögemester; Brödrene *Fr. Viereck* og *Henrik Viereck*, samt Baron *Sölenthal* som Kammerjunkere; endvidere Etatsraad *Weiberg*, som Beretningen fra Bologna kalder Kongens förste Kammerjunker, (han var ellers Minister i Wien); Justitsraad *Andr. Weisse* som Casserer, den fra sit Ophold i England og sit Forsvarsskrift mod Molesworth bekjendte *Iwer Brinck* som Reisepræst, Justitsraad *Wolf* som Livmedicus; en Cancellieraad *Hagen*, om hvis Slægtskab eller Identitet med Oversecretæren v. Hagen jeg endnu er i Uvished o. s. v.

en det uvedkommende og höist ödelæggende Krig (med Carl XII), kunde vi saavel i det Enkelte som i det Hele ikkun beklage, at Frederik IV ved denne Leilighed, tvertimod sin Sædvane og sine Grundsætninger, foretrak Forlystelse for Pligtopfyldelse. Om Reisen selv ville vi nu först höre den samtidige Hojers Fortælling, hvilken i det Væsentlige lyder saaledes, forsaavidt Italien betræffer *): "Kongen gik med Udgangen af October til Vallöe, og derfra under Navn af en Greve af *Oldenborg* med Postheste til Leipzig, hvor Churprindsen af Sachsen opvartede Hans Majestæt, beviddnede en ualmindelig Ærbödighed for den evangeliske Religion (hvilken han faa Aar efter afsvor) og modtog Elephantordenen af Kongens egne Hænder. Derfra fortsattes Veien over Augsborg og Tyrol i Stilhed til Venedig, hvor Hans Majestæt indtraf den 29de December og blev modtagen af Republiken med al muelig Æresbeviisning **). — — Den 6te Marts 1709

*) Leben König Friederich des Vierten. 1ster Th. S. 160—162.

**) Vi forbigaae Beskrivelsen heraf, hvilken kan efterlæses hos Hojer, ligesom vi have den ovenanförte italienske Beskrivelse over Kongens

bröd Kongen op til Ferrara, Bologna og Florents, blev paa Grændsen (af Toscana) mod-

Ophold i *Florents*, forfattet af Abbed Giov. Battista Casotti og oversat af et sal. Biskop Münter tilhörende Manuscript, i Minerva 1789. IV. Side 31 fölg. og endelig et Sidestykke dertil over hans Ophold i *Bologna* 1709, oversat af Hr. Provst *Engelbreth* og indrykket i Nye Mag. 4de Bind. Det sidste er tillige interessant derved, at det ogsaa charakteriserer de vigtigste af Kongens Ledsagere. Af Casottis Dagbog uddrage vi blot saa meget, som behöves for at vise Urimeligheden af Riegels's Gisning, at Nonnen i Florents og Grevinde Velo i Vicenza skulle være een Person: "Den 21de Formiddagen hjemme (d: e. i Kongens Logis i Florents). Efter Middagstaffelet tog han (Kongen) med een eneste Cavalier hen til Klostret Sta Maria degli Angeli, i Almindelighed kaldet Sta Maria Magd. di S. Giuseppe, for at besöge en Nonne, som, förend hun gik i Kloster, hed Maria Magd. Trenta di Lucca, hvilken han allerede kjendte fra sin forrige Reise for mange Aar siden, medens hun ei var i Kloster, og som stedse var bleven ham i ærbödig og kjær Erindring som en Dame af stor Forstand og smukke behagelige Sæder." Derefter fortælles hendes Forlovelse med en Prinds Ercolani af Bologna, hans Kulde imod hende, hendes Beslutning at blive Nonne, Frederik IVdes Fraraaden; Tilsendelsen af et Crusifix fra

tagen af Storprindsen *Johan Gaston* og af Storhertugen tracteret med kongelig Pragt. Herpaa besögte han Livorno, Pisa og Lucca.

hende til Kongen, som denne stedse skal have baaret, hvilket Alt Riegels urigtigen overförer paa Grevinde Velo. Endelig tilföier Casotti: "Neppe var han (Frederik IV) nu igjen i Florents, förend han berettede Storhertugen sin Længsel efter at see denne Nonne, og da Hs. Kongl. Höihed svarede ham, at han dertil maatte have Erkebiskoppens Tilladelse, erholdt han ogsaa denne efter nogen Underhandling, hvorved den störste Hindring var hendes bestandige Modbydelighed for verdslige Ting. Da han nu var kommen til hende, underholdt han sig med hende i to Timer fra Kl. 22 til Kl. 24, og da han gik, gav han Sacristanen to Louisdors at uddele til de Fattige ved Dören." See Minerva for October 1789. Side 58—59.

Nogle interessante Tillæg til *Hojers* Fortælling I, S. 161 om Frederik IV^des Ophold i Venedig 1708 har Prof. *Estrup* meddeelt anförte Sted S. 439, hvor det tillige bemærkes, at Kongen tilbragte nogle Dage i Vicenza for at underrette sig om de saakaldte Cimbrer i sette communi mellem Verona og Vicenza — et nyt Beviis paa denne Fyrstes nationale Aand. Gouverneuren i Vicenza beværtede sin kongelige Gjest saa prægtigen, at Frederik IV gjorde ham til Ridder af Elephanten.

Men til Rom vilde Hans Majestæt ikke komme, uagtet de af den romerske Biskop til hans Modtagelse gjorte særdeles Foranstaltninger; derimod gik han over Bologna, Modena og Reggio til Vicenza, hvor Kong Frederik i nogen Tid udhvilede *hos Grev Velo og hans Söster*, i hvilken Familie han allerede som Kronprinds, paa sin förste Reise til Italien, havde lært at kjende. *Velo* profiterede heraf og bragte i Forslag, at Hans Majestæt skulde for den Million Daler, han havde tilgode hos Keiseren, lade sig give Pant i et italiensk Landströg, hvoraf da paa mere end een Maade Fordeel kunde være at höste. Kongen lod ham ogsaa forsöge sit Held i Wien med dette Hverv; men efterdi det keiserlige Ministerium troede, at Republikken Venedig var i Ledetog med, blev der intet af. Herved fik Velo Lyst til at agere en kongelig Minister, og erholdt virkeligen af Hans Majestæt den vigtige Post som Gesandt i Wien, hvor han skulde aflöse *Weiberg*. Dette gjorde ei liden Opsigt i Verden. Ved det keiserlige Hof vilde man ikke admittere Grev Velo, fordi han var en keiserlig Vasal; og de protestantiske Hoffer forundrede sig over, at Kongen brugte en italiensk

Catholik til sin Gesandt. Den svenske Faction paa den ene Side, og Jesuiterne paa den anden, udtydede det som et sikkert Kjendetegn paa at Kong Frederik hemmeligen var gaaet over til den catholske Kirke. Dette Eventyr avlede hundrede andre ugudelige Fabler, og Kongen fandt sig nödt til at lade gjöre paa Rigsforsamlingen i Regensborg meget alvorlige Forestillinger imod dette Slags Calumnier." Saavidt Hojer. Vi tilföie, at foruden denne Kongens höitidelige Protest have vi mange andre Beviser paa hans usvækkede Hengivenhed for den protestantiske Kirke, saasom den vedvarende Indskrænkning af Catholikernes Gudstjeneste i Danmark til de dem forhen forundte Steder; Kongens Valg af stræng-lutherske Theologer til alle vigtige Embeder i Kirken og ved Universitetet; endelig hans Opförsel imod det nærbeslægtede sachsiske Huus, hvis Exempel netop Paven haabede skulde drage det danske Kongehuus efter sig. Da nemlig Churprindsen af Sachsen, kort efter vor Konges Reise, var i Begreb med at træde i sin Faders Fodspor over til den catholske Kirke, foreholdt Frederik IV hans Fader Kong August af Polen, ei alene det

Urigtige deri; men tilföiede endog den Trusel, som siden gik i Opfyldelse, at dersom det skede, maatte Prindsen gjöre Regning paa at tabe sin eventuelle Arveret til Danmark og Norge, hvorfor det danske Cabinet da heller ikke længere tillod det sachsiske Huus at före den gamle Titel: *Arving til Danmark og Norge*. Det var tungt for den kunstelskende Frederik IV, at han maate give sine ængstlige Undersaatter endnu eet Beviis paa sin anticatholske Stemning, ved nemlig at afslaae Pavens Indbydelse til et Besög i Rom. Denne Opofrelse beviser Kongens Faderkjerlighed til sine bekymrede Börn; men den havde været overflödig, naar ikke Jesuitterne og de Svensksindede saa tidligen havde — de förste i en god, de sidste i en ond Mening — istemt Triumphraabet; "Kong Frederik er bleven catholsk!"

Grundene til denne Forventning vare i den Upartiskes Öine saare svage; men i Pavens og Jesuiternes særdeles vægtige. Abbed Carsotti forsikkrer, at Kongen ærede Reliqvierne og at han anbefalede sig til Catholikerne f. Ex. til Maria Magdalenas 30 Nonner, for at de skulde bede for ham. Hertil kom adskillige

ogsaa i vort Norden *). Deraf seer man det samme, som Rygtet om vor Konges forventede Overgang viser: hvor let Catholikerne smigre sig med Haab om at vinde fornemme Protestanter, saasnart disse vise dem nogen Venlighed. Fordi Kong Frederik modtog med Höflighed de romerske Prælater, som gjorde ham deres Opvartning, udgaves han for at være en hemmelig Catholik **). Der haves ikke engang Spor til, at han har fundet sig opbygget ved den catholske Gudstjeneste. Dette finde dog mange Protestanter, uden derfor at opgive det evangeliske Lærebegreb. Beretningen fra Bologna siger os ***), "at Kongen holdt nöie over den protestantiske Kirkes Skikke og Dogmer; for og efter Bordet holdt man stille nogle Öieblik for at samle Sindet." Rigtignok tilföier samme Öienvidne: "han fandt ikke Behag i at see Catholikerne

*) Vid. Etat présent de l'Eglise Romaine dans toutes les parties du monde, par *Urb. Cerri.* Amsterdam. 1716. 8.

**) I det mindste anseer Biskop Münter dette som den eneste Grund til Rygtet. See den danske Reformat. Hist. 2 Deel S. 684.

***) Ny Danske Magazin 4de Bd, S. 101.

overtræde deres Religions Forskrifter, og undrede sig over, at der ved hans Tafel var saa faa Fastespiser; men antog den angivne Grund, at en lovlig Bestemmelse af vor Kirke fritog derfra. Han viste Alvorlighed i sine Samtaler, dog forenet med en mild Skjemt, som forsikrede baade om Venlighed og om Yndest."

Frederik IV, som besad baade en ærlig og en religiös Charakteer, dömte — uden derfor at have mindste Lyst til Catholicismen — om de tvende Slags Catholiker, just ligesom hans Yndling *Holberg* omtrent paa samme Tid dömte om sine tvende catholske Landsmænd, hvilke han gjorde Bekjendtskab med i Paris, at den ene, *J. B. Winslöw*, som samvittighedsfuld iagttog sine Religionsskikke, var en brav Mand; den anden Bibliothekaren *Borman*, som for sin Fordeels Skyld var bleven Catholik, sammenligner han derimod med Sangeren Tigellius, fordi han den ene Dag ophöiede den catholske Kirke, den anden Dag priste den protestantiske *).

*) See *Holbergs* Autobiographie i 21de Deel af hans Udvalgte Skrifter, eller *Nyerups* anförte Afhandling Skand. Lit. Selsk. Skrifter 11te D. Side 200.

Saadan er uden Tvivl den rette Sammenhæng med Kong Frederik IVdes saa meget omtalte Hang til Catholicismen. Psychologiske og politiske Grunde tale lige stærkt derimod; og disse ere aldeles tilstrækkelige til at gjendrive et löst Rygte, for hvilket ingen Kjendsgjerninger kunne anföres. Ligesom Kongen var opdragen i en stræng protestantisk Tro, saaledes var hans Moder stedse omhyggelig for at bevare ogsaa sin voxne Sön for Catholicismens Snarer; og hans Hofgeistlige vare det ei mindre. Hertil kommer, at Frederik havde aflagt Eed paa at ville regjere efter den danske Kongelov; men denne fordrer, som bekjendt, at vort Lands Regenter skulle baade selv bekjende sig til den Augsborgske Confession, og iblandt Undersaatterne opretholde den evangeliske Religion.

Men saa vist som det er, at Frederiks *Troesbekjendelse* intet Knæk fik paa den italienske Reise, saa sandsynligt er det, at hans *Sæder* derved atter bleve bragte i Uorden; og det er ganske vist, at hans huuslige Samliv med Dronningen aldeles, og for bestandig, forstyrredes. Om Kongens Forhold til Grevinde Velo, imedens han levede med hende i

Vicenza, ere vi hidindtil uoplyste og naar Historieskriveren er det, da præstat silere quam male loqui. Denne Dame var nu ei mere ung; Nonnen fra Lucca ei heller; men farligere end Ungdom er mangen anden Fristelse, for hvilken Kongen i Italien udsattes og til hvis Overvindelse vi ikke tör tiltroe ham Kraft nok. Det er bekjendt, hvor slappe de fornemme Italieneres Begreber om ægteskabelig Troskab ere; hvor lidet de agte Kydskhed, og hvor almindeligen den Skik fölges, at gifte Koner have cavalieri serventi, som almindeligviis ere deres erklærede Elskere. En saa forförerisk Skik, anbefalet af Kongens fortroligste Omgangsvenner, en *Reventlow*, *Walther* og Andre, kunde ikke blive uden Indflydelse paa Kongen, om endog enkelte sædelige Mænd i Kongens Fölge, saasom *Iver Rosenkrands*, Præsten *Brinck*, Baron *Sölenthal* og maaskee Flere, anvendte al deres Flid paa at bevare deres elskede Monarch for Sirenernes Tillokkelser.

Efter 9 Maaneders Fraværelse saae Frederik IV igjen sit Land og sin Familie. Han kom den 20de Julii 1709 til Rendsborg og den

20de Julii til Frederiksborg *). Dronningen og den hele kongelige Familie — siger Hojer — modtog ham med dobbelt Glæde. Desværre! varede denne Glæde kun kort. Thi — som Langfeldt fortæller **) — saasnart Kongen var kommen hjem, tog den paa Fröken *Schindel* kastede Naade og Fortrolighed til. Allerede i Aaret 1710 blev hun erklæret for Grevinde; og den Gaard i Kjöbenhavn, som Grevinde Viereck för havde beboet, blev indrettet for hende, og en Hofstat med stor Bekostning etableret. De to sjællandske Godser *Næsbyeholm* og *Bavelse* bleve kjöbte og for hende oprettede til et Grevskab under Navn af *Frederiksholm*. I samme Aar födte hun Kongen en Datter, der döde et Aars Tid efter. Allerede tidligere var den gode Forstaaelse imellem Kongen og Grevinden forsvunden. Hun var lunefuld, ödsel, bizar, paastaaende. Saa mange og frastödende Charakteerfeil gjorde

*) En Lykönskning til Kongen udgav *Conradi* under Titel: Erstlinge der unterthänigsten Pflicht Friederich IV bey glücklicher Wiederkunft aus Welsch- und Teutschland überreicht. Flensb. 1709 fol.

**) Suhms Nye Samlinger 1ste Bind S. 145.

snart Kongen koldsindig. Men i den korte Tid, hans Lidenskab varede, bortkastede han — der ellers var saa sparsommelig baade paa Penge og Hæder. — mange Tönder Guld og mange höie Værdigheder til denne uværdige Frille og hendes talrige Slægt. Af hendes mange Brödre blev een — om just ikke paa eengang — Admiral, en Anden Generalmajor, en Tredie Capitain i Garden, en Fjerde Etatsraad og Amtmand paa Antvortskov. Alle disse levede höit og lystigt med deres Söster Grevinden paa Næsbyeholm, ogsaa efterat hun var falden i Unaade, hvilket indtraf i Aaret 1711, just da Pesten rasede i Kjöbenhavn. Dette Aarstal, som *Langfeldt* har, er uden Tvivl det rigtige; og naar de Antegnelser, vi have fra den ogsaa velunderrettede Etatsraad *Erik Torm* (forhen Kammertjener hos Kongen) sætter hendes Unaade til Februar 1712 *), er det kun en tilsyneladende Modsigelse. Thi det sidste Datum angiver Tiden for Kongens *erklærede* Unaade i Anledning af Grevindens opdagede Kjerlighedsforstaaelse

*) Torms Antegnelser til Frederik IVs Historie i Suhms Nye Samlinger 2det Bind, see især Side 15.

med Generalmajor Bülow paa Antvortskov; men det förste Datum nævner rigtigen den Tid, fra hvilken Kongen forlod hende med Uvillie og med den Befaling, at hun skulde opholde sig paa sine Godser, hvilket hun dog ikke gjorde, da hun reiste til Fyen og indbildte Folk der, at hun var frugtsommelig ved Kongen, ja lod endog bede for sin lykkelige Forlösning i sit Grevskabs Kirker. Slig Haan og Formastelse maatte Kongen taale af en ussel Qvinde, hvis Lykke han alene havde skabt; men som, fordi den hvilede paa Lasten som sin egentlige Grundvold, snart forvandledes til Sorg og Kummer baade for Lykkens Skaber og for dens Oppebærerinde. Hun henslæbte siden sit Liv i Foragt og Armod lige indtil Femte Frederiks Dage, for hvem hendes Död uden Tvivl var et betydningsfuldt Öieblik. Hendes mærkeligste Skjæbner ville vi i Korthed angive. Efter Kongelig Befaling blev hun viet til General *Bülow*, med hvem hun i Foraaret 1716 maatte forlade Riget. Bülow döer udenlands, og hun faaer af Kongen en aarlig Pension 2000 Rdlr., hvilken Kong Christian VI siden nedsatte til 1000 Rdlr., som hun nöd aarligen indtil sin Död, men som langtfra ikke

var tilstrækkelig for en saa ödsel Dame. Hun opholdt sig en Tidlang i Hamborg, og levede der i Begyndelsen höit (thi skjöndt Kongen efter hendes Utroskab fratog hende Grevskabet Frederiksholm, lod han hende dog beholde alle hendes Möbler og Prætiosa, som Langfeldt vurderer til 80,000 Rdlr.). Siden reiste hun til sin Söster i Schlesien, var ogsaa i Berlin, og fik A. 1750 af Kong Frederik V Tilladelse til at bosætte sig i Flensborg, hvor hun döde den 6te April 1752 saa fattig, at hun ikke kunde begraves for hendes Efterladenskab; men hendes Liig maatte hensættes i Kirken, indtil Kongen anviste 300 Rdlr. til hendes Begravelse. Saa sandt befandtes ogsaa her vore Fædres Ordsprog: *Hvad med Synden kommer, det med Sorg bortgaaer.*

Alligevel havde den bittre Erfaring, Kongen gjorde med Fröken Schindel, ikke helbredet ham for hans Tilböielighed til at have Mætresser. Kun var han i sit næste Valg heldigere, da han udkaarede sig *Anna Sophia Reventlow*, hvis mærkværdige Historie vi nu skulle fortælle.

II.

Dronning Anna Sophias Liv og Levnet, især med Hensyn til de Forhold, hvori hun stod til Kong Frederik IV.

He was a mortal of the careless kind,
With no great love for learning, or the learn'd,
Who chose to go where'er he had a mind,
And never dream'd his lady was concern'd:
The world, as usual, wickedly inclin'd
To see a kingdom or a house o'erturn'd,
Whisperd, he had a mistress, some said two,
But for domestic quarrels one will do.

Byrons **Don Juan, Canto I.**

Iblandt de adelige Slægter, som fra Holsteen udbredte sig i Danmark og her erhvervede sig saavel Hæder som store Fortjenester, have tre fornemmelig udmærket sig, nemlig Familierne *Ranzau*, *Ahlefeldt* og *Reventlow*; men kun den sidste var den Ære forbeholdt at afgive en Dronning til de tvende Kongeriger, Danmark og Norge. Denne Dronning var Frederik IVdes

anden Gemalinde *Anna Sophia*, föd Grevinde af *Reventlow*. Hendes Forældre vare Grev *Conrad Reventlow* og *Sophia Amalia v. Hahn*, en Datter af Kong Christian Vtes Yndling, *Vincens Joachim v. Hahn*. Anna Sophias Fader var Landets ypperste Adelsmand og Kongens förste Minister. Nedstammende fra een af de ældste og fornemste Slægter, tællende sine 32 Ahner (hvilke hans Svigersön, den ligesaa forfængelige som lærde *Frederik Rostgaard*, ombyggeligen har samlet i sit Skrift: Atrium Domus Reventlovianæ) föiede han ny Hæder til sine Forfædres; og efterat have levet under fire Konger i stedsevarende Lykke (han var föd 1644 og döde 1708) kunde han med Sandhed sige paa sit Yderste til de Omkringstaaende: Non ita inter vos vixi, ut pudeat me vixisse: nec timeo mori, quia Dominum benignum habeo *). Han var Herre til Clausholm, Callöe, Frisenvold, Loystrup; Ridder

*) D. e. "Jeg har ikke levet saaledes iblandt Eder, at jeg skulde skamme mig ved at have levet; ei heller frygter jeg for at döe; thi jeg har en naadig Herre," hvilke Ord (paa Latin) endnu læses paa hans sorte Marmor-Liigkiste i den Slesvigske Domkirke. See Hofmanns danske Adelsmænd. III D. S. 297.

af Elephanten, Storkantsler, Geheimeraad og Landraad, Overjægermester, Kammerherre, Amtmand og endelig Patron for Kjöbenhavns Universitet, iblandt hvilke Værdigheder Kammerherrenöglen allerede tilfaldt ham 1665, kun 21 Aar gammel. Greve blev han 1673, da hans i Sönderjylland beliggende Godser ophöiedes til et Grevskab; til Universitetets Patron udnævntes han 1680, og til Storkantsler (d. e. Premierminister) steeg han 1699, kort efterat Frederik IV havde tiltraadt Regjeringen. Conrad Reventlow udmærkede sig baade i Krig og Fred, baade i det offentlige og private Liv; ei mindre i Kongens Raad end paa Höiskolen; thi han var en tapper Ridder, en viis Statsmand og en indsigtsfuld Lærd. Han behagede i enhver Alder; som kundskaberig Ungersvend blev han elsket af Frederik III, som klog og tapper Mand blev han brugt og belönnet af Christian V; og endelig som en moden og forfaren Minister blev han raadspurgt og æret af Frederik IV. Historien har ikke opbevaret nogen anden Plet paa hans Charakteer end just den samme, som beskjæmmer de tre nævnte Kongers huuslige Liv — Utroskab mod deres Hustruer. Skjöndt Grev Reventlow med

begge sine Gemalinder nöd den Lykke at faae mange og for största Delen vakkre Börn — hans förste Hustrue fødte ham 5, den anden 10, hvoraf Anna Sophia var den yngste Datter — fulgte han dog Tidens fordærvelige Skik: at holde sig en Mætresse. Denne var hans anden Gemalindes Kammerpige *Anne Cathrine von Hagen*, med hvem han avlede tre Börn, som alle bleve lyste i Kuld og Kjön, og af Kong Christian V adlede under Navn af *Revenfeld*. (De To vare Sönner; den Tredie en Datter, som blev givt med Frederik Rostgaard, der ved dette Givtermaal blev Oversecretær i det danske Cancellie).

Anna Sophia var föd den 16de April *) 1693 og altsaa 15 Aar gammel, da hendes Fader 1708 ved Döden afgik. Om hendes

*) Dette Datum er taget af den Reventlowske Stamtavle i 3die Deel af Hoffmanns Værk; men da den indeholder flere Urigtigheder, bör det anmærkes, at Etatsraad *Erik Torm* i sine Antegnelser til Frederik IVs Historie nævner den 19de April som Dronningens Födselsdag. Dog har den franske Minister *Camilly* i sin (nedenfor omtalte) Memoire ogsaa den 16de April; og han maatte vide, paa hvad Dag Dronningen modtog Gratulationscour.

Barndoms Aar finde vi Intet optegnet; kun roses hendes Skjönhed, Livlighed og muntre Aand af hendes Samtidige. Da hendes Moder siden saa standhaftigen modsatte sig Kongens Beilen til den skjönne Datter, kan det ikke omtvivles, at hun med Omhu har vaaget over hendes Sæder og tillige sögt at bibringe hende strængere Grundsætninger om Forholdet imellem Mand og Qvinde, end de, som gjaldt baade ved den Tids Hoffer, og i de Familier, hvortil Storkantslerinden selv hörte. Saavel hendes Fader som hendes egen Gemal havde været utroe Ægtemænd; og det fortjener i höi Grad vor Agtelse, at hun som Enke opslog sin Bolig fjernt fra Hovedstadens Fristelser, nemlig paa Clausholm i Jylland, for der at opdrage sine Börn i Tugt og gode Sæder, hvortil hun dog ikke synes at have truffet paa de bedste Medhjelpere, i det mindste ikke hvad Anna Sophias Sprogunderviisning angaaer. Thi den unge Grevinde lærte hverken at skrive sit Modersmaal, eller Fransk eller Tydsk blot nogenlunde orthographisk. Alt, hvad vi i disse forskjellige Sprog have seet fra den tilkommende Dronnings Haand, er skrevet efter Udtalen, uden mindste Begreb om Gram-

matik, og derved stundom fast uforstaaeligt*). Vi maae derfor strax gjöre en Indsigelse imod det Bidrag til Anna Sophias Historie, som er leveret i *Nye Danske Magasin* 3die Binds femte Hæfte No. II og som bestaaer af Indskrifter, uddragne af Inventariet over hendes Pretiosa. De bestaae af franske, danske og tydske Vers, hvortil Anna Sophia maaskee har givet Ideerne; men da Versene ere, som Læseren siden skal see, correct affattede hvert i sit Sprog, kunne de ikke være af Dronningen selv, og fölgelig heller ikke (som dog S. 143 siges) "*sande* Træk af Dronningens Charakteristik." Af Kong Frederik IVdes egne Breve, deels tydske deels franske, haves endeel trykte og flere har jeg læst i Haandskrift. Orthographien i disse er af samme Beskaffenhed som i Anna Sophias; Skjödeslösheden heri kunde fölgelig ikke tildrage sig hans Opmærksomhed, end sige hans Misnöie. Ogsaa ville vi gjerne

*) Til Beviis vil jeg afskrive de Ord, som ere skrevne med Dronningens Haand, efter Frederik IVdes Död, paa en Convolut, der indeslutter 4 Breve fra Kongen til hende. De ere saaledes bogstaverede: icys desous ce trouvent qu'catre ientens 4 laitres (d. e. quatre j'entends 4 lettres), de mon incomparable cherys epoux.

troe, at de adelige Frökener i Danmark og Tydskland sjeldent skreve det franske (eller noget andet) Sprog mere correct end vor unge, livlige Grevinde, hvilket da er et Beviis mere för, hvor lidet der vandtes for sand Dannelse ved den forfængelige Lyst hos disse Landes Adel, at eftersnakke Ludvig XIVdes Hofsprog, med Tilsidesættelse af det gode Modersmaal. Dette blev derved forsömt, ja tildeels foragtet, uden at noget andet istedetfor samme lærtes tilgavns. Men da enhver Persons Dannelse og Grundsætninger bör bedömmes med Hensyn til Tidens og Standens herskende Aand, regne vi ikke Storkantslerens Familie hiin feilfulde Underviisning videre til Last; derimod regne vi Anna Sophia det tilgode, at hun, ophöiet til Landets prima Donna, gjerne talede *Dansk* med sin kongelige Elsker (der, som bekjendt, havde Forkjerlighed for det Tydske), ligesom der og iblandt de ovenomtalte Indskrifter findes tvende i Modersmaalet.

Saalidet er det, vi vide om Anna Sophia för hendes offentlige Fremtræden som Kongens Elskede. Den förste Anledning til denne Begivenhed var den i Kjöbenhavn Aar 1711 herskende Pest. For at undgaae denne, flöttede

Höffet til Coldinghuus, hvor hen de Adelen undertiden blev indbuden; og det var ved en paa dette Slot given Maskerade at Kongen blev indtagen af den attenaarige Grevindes Skjönhed og Munterhed *). Uagtet Kongen saa nyligen var bleven plaget af en letsindig Mætresses, Grevinde Schindels, Luner, og uagtet Pestens Rasen, der dengang almindeligen ansaaes for en guddommelig Straffedom, maatte synes at befæste alvorligere Tanker i Kongens Sjel, hengav han sig dog, nu en Mand paa 42 Aar, saaledes til en öieblikkelig Forliebelse, at denne, ved Phantasiens Medvirkning og tjenstagtige Aanders Mellemkomst, snart gik over til en stadig Lidenskab, som fulgte Kongen gjennem hele hans Liv, og som, ved Anna Sophias mange elskværdige Egenskaber og Hengivenhed for Kongen, forvandledes til oprigtig Kjerlighed.

Uheldigviis træffer det sig saaledes, at den ene af Fjerde Frederiks Historieskrivere,

*) Denne Scene skal efter et almindeligt Sagn være forestillet i et Malerie (en Platfond) paa Frederiksberg Slot. Dog har jeg hört en Kunstkjender at forklare dette Malerie om en Maskerade hos *Fröken Schindel.*

som er samtidig og troværdig, *Andreas Hojer*, næsten ganske tier om dette Forhold; og den anden, *Riegels*, som taler vidtlöftigt derom, er mindre paalidelig. Ved at udfylde Hiins Fortælling af troværdige Brevskaber, og ved at raadspörge Denne med Forsigtighed og Critik, haabe vi at komme Sandheden saa nær som mueligt. Hojer siger kun *): "Aar 1711 blev Kong Frederik paa Clausholm fortroligen bekjendt med daværende Grevinde Anna Sophia v. Reventlow; og omendskjöndt sammes Fru Moder, Enken efter den afdöde Storkantsler, en föd *Hahn* bedrövede sig over dette Venskab, tör dog de övrige nærmeste Beslægtede af Familien Reventlow have lovet sig store Fordele af den formeentlige Lykke, og derfor, saameget det stod til dem, have befordret samme. De bekjendte og ubekjendte Omstændigheder ved og Frugter af dette Værk blive her med Flid forbigaaede." Kun saameget tilföier Höier, at Grev *Carl Ahlefeldt* kort derefter blev efter Grev *Reventlows* Insinuationer afskediget af Conseillet og i hans Sted *Johan Georg v. Holstein* udnævnt til vir-

*) König Friederich des Vierten Leben. 1ster Th. S. 241.

kelig Geheimeraad. Det er mærkeligt nok, at ligesom det var en Mætresse (Grevinde Velo) der havde hævet Carl Ahlefeldt og bortfjernet Holsteinerne fra Kongen, saa skulde det være en ny Elskerinde, der fordrev Ahlefeldt og gjengav Holsteinerne deres gamle Indflydelse hos Kongen. Thi det maa erindres, at foruden den nævnte *Johan Georg Holstein*, var der en anden Grev Holstein, nemlig *Ulrich Adolph* (der 1708 blev Greve til Holsteinborg) som havde megen Deel i Anna Sophias Forening med Kongen. Han var nemlig (siden den 2den December 1700) gift med *Christine Sophie Reventlow*, en Halvsöster af Frederik IVdes Elskede. Denne Dame synes at have været af en intriguant Charakteer; og der ere mange Yttringer i Kongens Breve, som lade mig formode, at det, næst Kongens Yndling General *Reventlow*, især var hende, som befordrede Kongens Elskovshandel hos den meget yngre Söster. Ogsaa paa sin forresten kolde og i sig indsluttede Mand havde Grevinde *Christine* stor Indflydelse; og saaledes see vi den forstandige og Kongen hengivne Grev *Ulrich Adolph Holstein* *) at arbeide

*) *Camilly* giver dog et meget ugunstigt Portræt af denne Statsmand; men skjöndt U. A. Hol-

med paa et Værk, hvis Befordring passer sig bedre for Walthere og Gabeler. Men for ikke at fælde en altfor haard Dom over denne Mands Charakteer, bör vi betænke, at han kjendte Kongens stærke Tilböielighed til Kjönnet og ansaae det maaskee for umuligt at faae denne ganske undertrykt. Som Patriot maatte han befrygte, at Kongen, der nyligen havde valgt et saa uværdigt Fruentimmer som Charlotte Schindel til sin Frille, kunde oftere gjöre et ligesaa slet Valg, og da ligesaa snart fortryde det, samt ville oprette det ved en ny Forbindelse. Saaledes var der Udsigt til et afvexlende, for Folk og Riger ödelæggende Mætresse-Regimente, hvilket kunde forebygges, naar Kongen — der desværre nu eengang ikke elskede sin Gemalinde — blev knyttet til en elskværdig Dame af god Familie. Om ikke Egennytten ogsaa i dette Tilfælde iförte sig Patriotismens Skikkelse, og tilhviskede Greven, at naar dog een Familie ved Kongens Kjerlighedshandler skulde vinde, *da ligesaa godt hans som en Andens*, maae vi lade uafgjort (det er i sig selv ganske rimeligt);

stein havde endeel Feil, troer jeg at Camilly har malet ham med altfor mörke Farver.

kun kan det med höieste Sandsynlighed antages, at Greven ikke paa andre Vilkaar vilde medvirke, end, ligesom Grev Viereck, under Löfte om et morganatisk Ægteskab imellem Kongen og hans unge Svigerinde. Dermed havde saa mangen Lutheraner beroliget sin Samvittighed ligefra den Tid af, da Landgrev Philip af Hessen vidste at aflokke Luther og Melanchthon et betinget Samtykke til hans Dobbeltægteskab, hvilket saa höiligen forargede Samtiden og derved paatrykte den evangeliske Kirke en uaftvættelig Plet *).

Omtrent et Aar maatte Kong Frederik beile, inden han saae sit Önske opfyldt; og endda naaede han kun Maalet ved et Middel, som han sandsynligviis vilde have straffet paa enhver af sine Undersaatter, der maatte have vovet det — nemlig ved at bortföre den Elskede, tvertimod hendes Moders udtrykkelige Forbud.

Den unge Grevinde lyttede kun altfor snart og altfor villigen til Kongens Elskovssuk. Allerede det Caroussel som blev givet i Col-

*) Herom kan eftersees *Strobels* Beiträge zur Literatur 2 Bd. Pag. 395 og *Mosers* patr. Archiv 1 Bd. S. 301 og 4 Bd. S. 435.

ding, kort efter Maskeraden, til Ære for hende — og hvorved rimeligviis Kongen fremtraadte som hendes Ridder og bærende hendes Farve — smigrede hendes Forfængelighed. Var der end i hendes Fölelser nogen Strid, som vi bör antage, imellem den blufærdige Piges Dyd og den tilbedte Dames Ærgjerrighed, blev denne Strid dog snart udjevnet til Kongens Fordeel af den erfarne Sösters, Grevinde Christines verdenskloge Raad og Fortolkninger. Det aldeles forskjellige Sprog, som Anna Sophia hörte af sin strænge Moder, fandt vistnok ikke saa let Indgang i det unge Hjerte; og er det sandt, hvad vi ret strax skulle erfare af *Riegels*, at Storkantslerinden en Gang gav sin Datter et Örefigen, fordi hun havde svaret Kongen med stor Mildhed, da finde vi det dobbelt rimeligt, at den unge Grevinde tog Partie med sin Söster imod Moderen.

Det er nu Tid at höre Riegels' detaillerede Fortælling, som han foregiver at have modtaget af Öienvidner, og som (dog med nogle Forkortelser) lyder saaledes *): "Allerede i det foregaaende Aar var Kongen ved en Maskerade paa Colding Slot bleven slagen af Comtesse

*) Fjerde Frederiks Historie 2den Deel S. 59 fg.

A. S. Reventlows Skjönhed, af den uskyldige Tilbageholdenhed og Blufærdighed, der var hende medfödt, og som end mere var bleven forögez under Opsynet af en Moder, hvem egen Erfarenhed havde ladet opleve saa utallige Beviser paa trolös Kjærlighed, og som var saa stræng forsigtig, at hun straffede sin nitten Aars Datter med et Örefigen (?) fordi hun havde svaret Kongen med stor Mildhed paa det, han havde spurgt hende om. Frederik forudsaae her et Gode, som han kun havde lidet Haab om at komme i Besiddelse af, da Comtessens Broder, General Reventlow *), uagtet han selv först havde bragt ham disse Kjerlighedstanker i Hovedet, nu, ved at fore-

*) Efter den Reventlowske Stamtavle hos Hofmann (3die Tome S. 293) havde Anna Sophia ingen voxen Broder, uden den i Aaret 1738 som Ridder af Elephanten og Overkammerherre afdöde Halvbroder, Grev *Christian Ditlev Reventlow*, Herre til Krænkerup o. s. v. Paa ham har Riegels altsaa tænkt. Det var ham, som fulgte Kongen 1709 til Italien, og som (efter Beretningen i Ny Danske Mag. 4de Bind) stod i stor Credit hos Kongen formedelst sin Erfaring i Krig. Det viste han dog ikke i Skaane 1710. Han vil siden ofte forekomme.

stille ham sin Moders Afskye for Polygamie, erklærede enhver Forbindelse imellem sin Söster og ham for aldeles umulig, og Carl Ahlefeldt, General Reventlows Modstander, ogsaa ved Enkedronningens Hjelp lagde ham alle de Vanskeligheder i Veien, han vidste at optænke. Men disse Hindringer tjente kun til mere at oppuste den Lue, som brændte i Kongens Barm for Anna Sophia. Det förste Forsög, han gjorde paa at erhverve sig Familiens Yndest, bestod deri, at han d. 14de Februar 1712 udnævnte sin Ungdomsven, *Ulrich Adolph Holstein*, til Ridder af Elephanten. Men 4 Maaneder forlöb endnu, inden han erholdt noget Haab om at opnaae sin Hensigt. Efter et halvt Aars Ophold paa Coldinghuus reiste han den 24de Junii 1712 til Clausholm. Enke-Storkantslerinden modtog Kongen med sömmelig Ærbödighed; hendes Datter, klædt i en simpel Jagtdragt, ligesaa; men da han nærmede sig for at tale med hende, befalede Moderen hende at begive sig ind i sit Kammer, foregivende, at hun ikke befandt sig vel. Derpaa spiste han til Middag med Storkantslerinden, og da Maaltidet var endt, lagde han endeel Ducater under sin Serviet; men Stor-

kantslerinden saae det, og befalede strax, at de skulde uddeles blandt de Fattige." Vi maae her for et Öieblik afbryde Riegels's Fortælling, ikke saameget for at gjöre den maaskee overflödige Bemærkning: "at Kongen med de skjenkede Ducater umuligen kan have tilsigtet *at ville bestikke den retskafne Moder*, men blot at give rundelige Drikkepenge til hendes Domestikker," som for at indskyde af *Erik Torms* Antegnelser *) det rigtige Datum for Anna Sophies Bortförelse, hvilken fandt Sted den 26de Junii, hvorefter man kan berigtige Riegels's fölgende Fortælling: "Frederik vendte nu bedrövet tilbage til Skanderborg; men da baade Anna Sophies Broder og Söster forsikrede ham, at han ikke var deres Söster ligegyldig, at hun med Glæde erindrede sig deres Samtale paa Maskeraden, og at hun endnu var taknemmelig for det Caroussel, han havde

*) *Torm*, som uden Tvivl var i Kongens Fölge, skriver tört men paalideligt: "Den 24de Junii reiste Kongen til Clausholm. Den 26de blev Comtesse Reventlow af Kongen medtaget til Skanderborg; derefter toge de til Boller: bekom Titel af Fyrstinde af Slesvig; forblev der den Sommer til October." See Suhms Nye Samlinger 2det Bind S. 12.

ladet anrette for hendes Skyld, lod han ikke Modet endnu falde. Dog tre (?) Dage maatte han efter denne Tid tilbringe i Uvished paa Skanderborg, uden at höre noget fra sin Anna Sophia; den fjerde lod han sig ved sin Overhofmester Walther atter melde til Middag hos Storkantslerinden; men endskjöndt han forblev paa Clausholm til noget ud paa Aftenen, kom Comtesse Anne Sophie dog ei heller denne Gang tilsyne. Hun var af sin Moder atter bleven henviist til sit Kammer; men ikke saa örkeslös var hun der nu, som hun havde været forrige Gang. Ved Hjelp af Hofmesteren, en Lakai og en Pige *), med hvilke hun havde gjort Aftale, begav hun sig klædt i en röd Stofs Morgenkjole med sorte Knapper, hemmeligen udenfor Gaarden ind i Vognen til Kongen, og kjörte med ham til Skanderborg, hvor hendes Söster, *Grevinde Holstein*, noget

*) Storkantslerinden jog dem alle tre, som de fortjente, Dagen efter, af sin Tjeneste; men Kongen gav dem rigelig Erstatning: Hofmesteren blev Amtmand, Lakaien Herredsfoged (man kan let tænke, hvor skikket han var til Dommer-Embedet) og Tjenestepigen blev givt med en Renteskriver *Rosenberg*.

forud om Aftenen allerede var ankommen. I samme Öieblik de stege af Vognen, udnævnte Kongen hende til Fyrstinde af Slesvig og lod hende af Præsten *Clausen* vie til sin venstre Haand. Reisen var skeet saa hovedkuls, at hun ei engang var bleven forsynet med Nattöi, men maatte laane dette af sin Söster."

Det maa altsaa have været den 26de Juni 1712 om Aftenen, at Kongen af den tjenstfærdige *Thomas Clausen*, hidtilværende Conrector i Flensborg, blev viet til sin nye Herskerinde. Det gjör den danske Geistlighed stor Ære, at der i dens Midte Ingen fandtes, som man ansaae for villig til at forrette denne Handling. Clausen blev i stor Hast gjort til tydsk Hofprædikant for at indvie en Forbindelse, der aldrig burde fundet Sted, saalænge Kongens Gemalinde levede; ei heller skuffedes hans Haab om riig Belönning; thi baade blev han ved en Kongelig Bulle gjort til Doctor Theologiæ, da han sagtens manglede Dygtighed til at blive legitime promotus, og noget senere, nemlig 1721 — da Anna Sophia blev Kongens lovlige Hustru og ikke længere behövede en jesuitisk overbærende Skriftefader —

udnævntes han endog til General-Superintendent over Slesvig og Holsteen *).

Hvo der har henvendt Kongens Opmærksomhed til den beredvillige Conrector i Flensborg — i hvilket Embede man ei pleier at söge Hofprædikanter eller fyrstelige Skriftefædre — er ikke vanskeligt at udfinde, naar man erindrer, at Grev *U. A. Holstein*, Anna Sophias Svoger, var Amtmand i denne By. Men den samme Omstændighed viser, at ligesom Grevinde Holstein var den virksomste i nærværende Kjerlighedsintrigue, saaledes var hendes Mand heller ikke fri for Deeltagelse, hvilket bliver endnu tydeligere af Kongens Brev til ham, som vi strax skulle meddele.

*) Det er fölgelig urigtigt, naar den Reventlowske Stamtavle hos Hofmann nævner den 4de April 1712 som Anna Sophias Formælingsdag. Det er en Sammenblanding af förste Formæling, som var 26de Junii 1712, og anden Formæling, som fandt Sted d. 4de April 1721. Derimod kan det gjerne være rigtigt, at den 1ste Julii 1712 angives som Datum for hendes Ophöielse til Fyrstinde af Slesvig; thi nogle faa Dage kunne let være forlöbne, inden den Kongelige Ordre desangaaende blev udstedt.

Thi uden dette lod det sig vel tænke, at Grevinden, uden sin Mands Vidende og Villie, havde anbefalet Kongen Conrector Clausen, hvis slappe Grundsætninger og store Föielighed ogsaa maae have været hende bekjendt. *Zwergius*, som kortelig fortæller hans Liv og Levnet *) melder intet om Vielsen i Aaret 1712, men vel beretter han, at Clausen forrettede Copulationsacten 1721, da Kongen efter Dronning Louises Död lod sig copulere til Fyrstinden af Slesvig. Hvilke Begreber maa dog denne Doctor Theologiæ have havt om Ægteskabets hellige Baand! Förſt at ægtevie en givt Mand, som ikke var skilt fra sin Gemalinde, og siden vie ham anden Gang til samme Dame! Det vil uden Tvivl finde Læserens Medhold, at vi bedömme Præsten Clausens Opförsel strængere end selve Grev Holsteins, uagtet Anmodningen vistnok er kommen fra Denne til Hiin. Thi som *Grundtvig* saa rigtigen siger i sin danske Riimkrönike, hvor han taler om Frederik IV:

*Præste*læber, trods al Fare,
Altid Sandhed skal bevare **).

*) See Sjællandske Cleresie S. 771—73.

**) Roeskilde-Riim Side 153.

Men der var ikke nogen "Fare" for Clausen ved at vægre sig for at vie Kongen til Anna Sophia; thi for det förste var han ei endnu Præst, da Anmodningen udgik fra Kongen; og for det andet viser et bekjendt Exempel paa præstelig Frimodighed, at Frederik IV ikke fortörnedes paa sine Præster, fordi de sagde ham Sandhed, selv naar det angik hans Skjödesynd. Saaledes fortæller *Grundtvig* i sine nysnævnte Roeskilde-Riim om den brave Hofpræst *Georg Conradi*, der engang mödte Kong Frederik IV paa hans natlige Vandringer:

Der dig myndig din *Georg*
Standsed i din Kongeborg,
Raabte til dig: Konge, staae!
Bud fra Gud jeg har at bære;
Vredt du ei til Præsten saae;
Kaldte ham endnu din Kjære;
Thi du vidste det saa godt,
Ja du troed' det, o Drot:
Præstelæber, trods al Fare,
Altid Sandhed skal bevare.

Til hvilket poetiske Sted fölgende historiske Forklaring af samme Forfatter hörer *): "Min salig Farfader, som havde Leilighed til at vide

*) See Roeskilde Saga af F. N. S. Grundtvig. Side 100.

det, er min Hjemmel for, at Conradi, der han ved Nattetid mödte Kongen paa forbudne Veie, sagde dristelig: "Stehe König! Ich habe Gottes Wort an dir zu sagen," og at Kongen, der Conradi rögtede sit Ærinde, klappede ham paa Skulderen og sagde: "Nun, lieber Conradi! nicht so böse!" — Saadan var vor Fjerde Frederik, ikke stærk nok af sig selv til at modstaae de onde Tilböieligheder, men altid redebon til at höre Sandhed, og aldrig istand til at vredes paa sine oprigtige Venner, om han end ikke stedse fulgte deres gode Raad. At Biskop *Deichmann* i Viborg ingen Deel havde i Anna Sophias Forförelse, have vi allerede bemærket i denne Mands Biographie. Havde han villet vie Kongen, var Clausen neppe bleven kaldet.

Vi ville nu igjen henvende vort Blik til det nygifte Par, som hengav sig til Honningmaanedens Nydelser uden forstyrrende Tanker eller Nag (for at dæmpe disse var jo Conrector Clausen bleven den unge Fyrstindes Skriftefader).

"Efterat have opholdt sig to Dage paa Skanderborg — fortæller Riegels II, 62 — og tilbragt disse med megen Glæde, reiste Fre-

derik med begge Söstrene og Grev Holstein til den sidstes Gods, og forblev der, idelig forlystet med Bal og Concerter (man ville erindre, at Kongen var en stor Elsker af Dands) tolv Dage igjennem. Derefter reiste han til Armeen i Holsteen, Bremen og Pommern; og Anna Sophia forblev, naar hun ikke fulgte med ham, enten hos sin Söster Grevinde Holstein, eller i Kjöbenhavn paa Palaiet bag Slottet." I Begyndelsen af August finde vi Kongen, lösreven af Elskovs Lænker, ved sin Armee i Tydskland, som var bestemt til at erobre de Svenskes tydske Provindser, imedens Carl XII opholdt sig i Tyrkiet. Den 4de August 1712 skrev Kongen til Grev U. A. Holstein fölgende Brev, dateret Bocstahude *): "Min kjære Ven! Jeg har ved denne Leilighed ikke villet undlade, först at takke ham paa det bedste for den beviste gode Beværtning,

*) Det læses paa Tydsk i Gasparis Urkunden S. 15 fg. Riegels har leveret en dansk Oversættelse deraf (II, 62 fg.) men den er saare fri og unöiagtig, og det tildeels forsætlig; thi Riegels fandt det f. Ex. upassende, at Kongen kalder Greven *Ham*, derfor oversættes *ham* ved *Dem* o. s. fr.

og kan han være forsikkret om, at jeg altid vil gjöre mig en Sensibles plaisir af at erholde Leilighed til at lægge min hengivneste Reconnessance for Dagen for al den beviste Tjenstfærdighed. Vi have iövrigt lykkeligen og vel forrettet Landgangen over Elben paa begge Steder, og ei alene ingen Modstand forefundet, da vi kom i Land; men vi ere den næste Dag gaaede til Bocstahude, og have fundet Portene aabne, og endnu ingen Fiende seet, uden at 10 Disserteurer af deres Dragoner paa engang i Dag ere komne til os med deres Heste og fuld Muntering, og have været meget malcontent med dem (de Svenske), hvilket ogsaa samtlige Undersaatter i det hele Land ere; og de have ei heller Aarsag til andet; thi de ere hidindtil blevne meget miserabel tracteret af de Svenske; thi disse have udpresset Alt af dem, hvad de havde, lige indtil Sjelen, og fordi de tilsidst ikke have havt mere at give, have de ikke alene taget deres Qvæg fra dem, men afbrændt deres Huse, ja endog opbrændt Kornet paa Marken, og da de derover bleve desperaht og sammenrottede sig, gik det svenske Cavallerie lös paa dem, og ombragte 150 Bönder, som intet andet Vaaben havde

end Möggreber *). Jeg troer, at Tyrker og Tartarer ikke kunde have gjort det værre; man maa ret have Medlidenhed, naar man hörer de arme Indvaanere fortælle det. Jeg indeslutter i övrigt heri hosfölgende Brev til den, som jeg elsker höiere end mig selv, hvis bestandige grassieouse Amittie jeg vil bede ham om, at söge paa bedste Maade at conservere mig, og ved Overbringeren af Brevet at gjöre min Recommendasiohn; beder i övrigt tusinde Gange at takke hans Gemalinde for alt det Gode, som hun har viist (Temonjert) mig, og for den Uleilighed, hvilken hun saavelsom han har havt ved mit derværende Ophold (Schour d. e. sejour), og at jeg kun önsker mig at være saa lykkelig at kunne igjen vise dem nogle behagelige Tjenester, paa det jeg ikke maa passere for Irreconnessent, da jeg i övrigt er med megen Plaissir, og forbliver min Levetid, Monsieur, vostre tres affectionnes amis, Friederich R."

Havde kun den Dame, som Kongen forsikkrer at elske höiere end sig selv, været hans

*) *Mist Forken* skriver Kongen, og Riegels oversætter det — maaskee for Velanstændigheds Skyld — ved *Höstyve.*

Ægtehustru, vilde dette Brev, som i mange Henseender gjör dets Forfatter Ære, have været os behageligt i *alle*; thi hvo vilde da bekymre sig om den feilfulde franske Orthographie (hvilken vi blot for Nöiagtighedens Skyld have medtaget) eller om den ligesaa ufuldkomne tydske Stiil (hvilken i Oversættelsen kun svagt skinner igjennem)? Men nu kunne vi, selv om der (som Riegels vil II, 67) i Kongens menneskekjærlige Opförsel ved *Stades* Overgivelse skulde spores en Virkning af Anna Sophias "oplivende og blödgjörende Omgang," ikke glemme den Uret, som just ved denne Omgang tilföiedes saavel den ædle Dronning Louise, som den fortræffelige Moder, Storkantslerinde Reventlow. I sex Aar vægrede denne Dame sig ved at see sin faldne Datter; thi med Rette dömte den brave Danneqvinde, at hendes Datters *Ophöielse* til Fyrstinde ikke var nogen sand Hæder, men *et Fald*, om endog et saadant, som man i det engelske Parlamentsprog kalder *et Fald opad*, naar En fra Medlem af Underhuset gjöres til Pair. Hun afbröd al Forbindelse med Holstein og hans Frue. Uagtet alle Kongens Bestræbelser for at forsone den fornærmede Moder og uagtet

alle Grev Holsteins og General Reventlows Forbönner for den uindvegne Datter, lykkedes det först i Aaret 1718 at udvirke Moderens Tilgivelse, hvorefter da Fyrstinden og Kongen aflagde oftere Besög paa Clausholm. Desto ömmere var Forstaaelsen, ligefra Begyndelsen af, imellem Kongen og Grevinde Holstein. Et Brev fra Frederik IV til denne Dame, bekjendtgjort af Gaspari *), beviser noksom dette. Vel er det, som saa mange af denne Konges Breve, uden Datum; men det er rimeligviis skrevet under Anna Sophias förste Svangerskab. Det er paa Fransk; men lyder i en tro Oversættelse saaledes: "Min kjære Grevinde! Jeg er Dem meget forbunden **), fordi De har villet underrette mig om min meget elskværdige Hertugindes Tilstand; jeg er fortvivlet og meget ulykkelig over at være fraværende, og paa samme Tid at vide den, som jeg elsker mere end mig selv, saa syg og i en saadan Tilstand, hvoraf Fölgerne ere meget farlige. Jeg anbefaler Dem at have en Stor Omsorg for hende, fordi jeg veed og

*) Urkunden S. 17 fg.

**) Jeg antager at Ordet Aublyeś skal udtrykke obligé.

er overbeviist om, at hun elsker Dem ligesaa inderligt, og i Nödsfald, som Gud forebygge, maa De mage det saa, at Doctor Clasen ikke töver altfor længe. Hvad Medicinen angaaer, da har jeg raadet hende, ikke at tage andet end Markgreve-Pulver, en meget god og uskyldig Medicin *), og hvorefter min kjære Hertuginde altid har befundet sig meget vel, naar hun har betjent sig deraf, og dersom Lægerne bifalde det, skal jeg ikke være imod en Aareladning paa Armen. Gud bevare mig dette uskatteerlige Gode, og lade mig leve den lykkelige Dag, da jeg kan vise Hertuginden og hele Verden, at jeg i Sandhed er en Dannemand **), og gjöre endnu mere end jeg har lövet, samt overbevise Dem om, at jeg er, min Frue, Deres meget hengivne Ven, Frederik."

Saalænge Kongen forblev i Kjöbenhavn om Efteraaret 1712, var Fyrstinden af Slesvig der hos ham; og da han den paafölgende

*) Dette Pulver var vistnok uskyldigt, da det dengang indtog samme Plads i Apothekerne som Kinderpulveret nu har.

**) Jeg har ikke vidst noget Ord, der her bedre kunde udtrykke Originalens gentilhomme, eller — som det skrives — Schentilhomme.

Vinter opholdt sig længe hos sine Tropper i Hertugdömmerne, maatte hun reise over til ham. Aaret 1713 var rigt paa glædelige Begivenheder for Kongen. Det Gottorpske Huses Falskhed og hemmelige Forstaaelse med Sverrig blev aabenbaret, og derved en gyldig Grund givet Kongen til at besætte de Gottorpske Lande. Saaledes blev han da Herre over hele Hertugdömmet Slesvig, hvorefter han havde kaldet sit Hjertes Elskede. Den 16de Mai 1713 overgav General Steenbuk sig med sit Corps ved Capitulationen til Oldenswort. I den næste Maaned kunde Kongen undvære de kostbare Bundsforvandte, Russerne og Sachserne, der havde ligget en Tidlang i Hertugdömmerne og udsuet Landets Marv. De droge bort, efterat Kongen havde givet deres Generaler *Menzikof* og *Flemming* kostbare Foræringer. Vi nævne disse Mænd for at erindre Læseren om det interessante Selskab, hvori Anna Sophia levede, imedens hun opholdt sig ved Kongens Hovedqvarteer i Husum (i Foraaret 1713). Men den mærkeligste Person, hvis Bekjendtskab hun der gjorde, er endnu unævnt; og det var — Czarinde *Catharina*, med hvem Anna Sophia spiste nogle Gange

paa Husum Slot *). Hvis Kongens ovenanförte Önske "om at leve den lyksalige Dag, da han kunde gjöre mere for sin Anna Sophia end han havde lovet," trængte til nogen Forklaring, da formoder jeg, at Fyrstinden af Slesvig har fundet Nöglen til det, der endnu var hende en Gaade, i Betragtningen af Czarindens Historie. I det mindste *kunne* Kongens Ord modtage den Fortolkning, at han efter Dronning Louises Död agtede at ophöie Anna Sophia paa Thronen ved sin Side; og for den ærgjerrige og höihjertede Qvinde behövedes vel blot Catharinas Syn, for at gjöre slig Fortolkning *höist sandsynlig*. Havde Ruslands Selvhersker, den store Peter, hævet den fattige Tjenestepige Cathinka til en Keiserindes Rang, da kunde Danmarks og Norges souveraine Konge vel ogsaa oplöfte en föd Grevinde, som nu allerede var Hertuginde af Slesvig, til en regjerende Dronnings Værdighed. Vi tilstaae, at denne Gisning ikke hviler paa noget til os kommet Document, men blot paa psychologiske Grunde; alligevel troe vi, at Anna Sophia fra denne Tid af

*) See Torms Antegnelser i Suhms Nye Samlinger 2det Bd. Side 24.

levede i Haabet om at blive Dronning, saasnart hendes sygelige Forgjængerinde ved Döden afgik.

Det er bekjendt, at Anna Sophia, saavel i den Tid hendes morganatiske Ægteskab varede, som da hun var bleven Dronning, födte Kongen adskillige Börn, men alle svage, ligesom heller ikke nogen af dem oplevede den voxne Alder. Da hun havde bragt den förste Sön til Verden, lod hun nedenstaaende tydske Vers indgrave paa Laaget af et stort Guldbæger, paa hvilket tillige saaes et Barn i Emaille:

Durch Wetten bin Ich aus des Königs Hand gekommen.
Er aber hat dabei den ersten Sohn gewonnen;
Schön, wie Er lächelnd liegt und deutet dabei an,
Wie wohl die Wette sey von beiderseits gethan.

Indholdet viser, at Fyrstinden havde under sit Svangerskab væddet med Kongen om at Barnet skulde blive *en Sön*, og at Guldbægeret var den Vindendes Priis. De övrige Indskrifter paa Anna Sophias Pretiosa, hvilke Conferentsraad Treschow har bekjendtgjort *), angaae Gevinster, som hun har vundet fra Kongen, ikke i Kjerlighedsleeg, men i Spil.

*) I Ny Danske Magazin 3die Bd. S. 143 fg.

Skjöndt Versene ikke i deres correcte Skikkelse, som vi læse dem, ere komne fra Fyrstindens Haand, have de rimeligviis dog deres Udspring i hendes Forstand og Vittighed, hvorfor de ikke paa dette Sted bör savnes. Paa Bunden af et Guldbær, staaende paa tre Födder, er graveret Anna Sophias Navn med den fyrstelige Krone og Aarstallet 1717, hvorhos læses disse franske Vers:

Ma Main m'a sçu gagner cet Or par Son Adresse,
Que ne doit esperer Mon Coeur par sa tendresse *).

Samme franske Indskrift findes paa et Guldbæger og desuden:

Med kunstig Haand jeg Guld af Kongen vandt;
Til Æreminde skal det Bæger være Pant.

Paa Siden af dette Bæger findes Frederik IVdes Navn og Krone i blaa Emaille. Dette findes ligemaade paa en dertil hörende Tallerken, under hvis Bund sees Anna Sophias Navn med fyrstelig Krone, Aarstallet 1717 samt ovenstaaende franske Linier, og endvidere fölgende danske Vers:

"Sig Dannerkongen Trick at spille lod behage,
Og tabte dette Guld, hvis Indhold vel maae smage;

*) Paa Dansk: "Min Haand har vidst ved sin Snildhed at vinde dette Guld; hvad tör da ikke mit Hjerte haabe ved sin Ömhed?"

Men Tabet er ei stort, naar Kongen taber Guld
Til den, som er ham troe indtil den sorte Muld."

Skjöndt Muntertheden i Alt, hvad vi have fra Anna Sophias Haand eller Aand i disse Aar (1712—1718), synes at vise, hvor let hun vidste i Kongens Yndest og i Elskovs Nydelse at finde Tröst og Erstatning for hendes Moders Ugunst, kan det dog ikke feile, at det meget forögede hendes Lyksalighed, da hun 1718 erholdt Storkantslerindens Tilgivelse. I det fölgende Aar opholdt Kongen og Anna Sophia sig nogle Dage paa Clausholm; Riegels skildrer med Forkjærlighed dette Samliv. Han fortæller II, 171: "Kongen opholdt sig der fra den 16de til 20de Junii (1719), hvor han da for en föie Tid aflagde, saameget hans Arbeidsomhed tillod ham, Kongelivet. Her blev ham det menneskelige Liv viist som det er: han var her underordnet Forældres Anseelse (?) og Höiagtelse; maatte ansee sig belönnet, at hans Svigermoder Storkantslerinden vilde i ham ære sin Datters sande Ven og troe Ægtefælle (!). Efterat have viist sig i syv Aar at være en saa god og dydig Mand, var det först, at Storkantslerinden med Fornöielse saae hos sig sin Datter Anna Sophia, tilligemed hendes

Söster, Grevinde Holstein og ham. Skulde endogsaa denne Kong Frederiks Höiagtelse for Dyd og for uböielig Moder-Ömhed for sin Datters Vel udtolkes til qvindagtig Eftergivenhed for Anna Sophia, og Beviis paa, at han nu gjorde alt hvad hun vilde *): saa, da dette viste sig i Gjerningen at være ædelt og en Konge værdigt, maa man glæde sig over, at Frederik havde i Anna Sophia fundet en saa agtværdig Ledsagerinde paa Dydens Vei **). Nei, Frederik var en Mand, og var dydig, fordi han selv vilde være det, og elskede Anna Sophia og hendes Moder, fordi de selv vare dydige." Dog — hellere end trætte os og Læseren med slige aandlöse Betragtninger, ville vi ledsage Kongen paa hans vigtige Reise til Norge. Fra Clausholm afsendte han den berömte *Poul Lövenörn* til Stockholm for at erkyndige sig om Stemningen med Hensyn til

*) At fortolke Kongens Opförsel saaledes kunde neppe falde Nogen, uden en Riegels, ind.

**) *Dydens Vei!!* Riegels har næsten altid sin Moral for sig selv. Hvad alle Christne laste, det roser han; og vice versa misbilliger han tit — hvorpaa vi nylig havde et Exempel — hvad alle ædeltfölende Mennesker bifalde.

Freden, hvorom det nu (efter Carl XIIs Död) underhandledes; ligesom han ogsaa fra dette hem saa kjære Sted udstedte en Forordning, sigtende til at indföre Orden og forebygge Underslæb ved de kongelige Amtskasser i Hertugdömmerne Slesvig og Holsteen.

Udsonet med sin Svigermoder, forlader Kongen Clausholm og samles med Kronprindsen (der uden Tvivl havde levet i Sorg paa Skanderborg Slot, imedens Kongen levede i Glæde paa Clausholm). De reise sammen over Fladstrand til Norge. Her erfoer Kongen megen Misfornöielse, mange Klager. Men han fandt ogsaa i Biskop *Deichmann* en indsigtsfuld og patriotisk Raadgiver, der paaviste Midler til at afhjelpe den öieblikkelige Trang saavel i Landet som ved Armeen. At sætte Hæren istand til at foretage et Indfald i det svækkede og splidagtige Sverrig, var Hovedöiemedet for Kongens Reise. Da det gik langsomt med Fredsunderhandlingerne, tildeels formedelst de mæglende Magters Englands og Frankerigs Kulde, var et nyt Feldtog den eneste Maade at fremskynde Freden paa. Anna Sophias Svoger, Grev Holstein, som i Aaret 1717 var bleven Statsminister, sendtes som

overordentlig Gesandt til England; men udrettede der lidet eller intet; thi det engelske Ministerium erklærede reent ud, at det ved Fredslutningen ikke vilde samtykke hverken i Skaanes eller i Pommerns Afstaaelse til Danmark *). Krigen maatte altsaa fortsættes; og Kongen med sin Sön, Kronprindsen, bivaanede det ærefulde Feldtog i Behuus Sommeren 1719. Dog var det, som bekjendt, ingen Feldherre, men en kjæk *Sömand*; (behöve vi for nogen Dansk at nævne Helten *Tordenskjold?*), hvem Æren for dette Tog egentlig skyldes. Ham vistes ogsaa den velfortjente Ære, at Kongen og Kronprindsen besögte ham i det erobrede Marstrand, og lode sig af Tordenskjold der beværte, ved hvilken Leilighed der, imod Frederik IVdes Viis og Skik, blev — som en samtidig Historieskriver finder det Umagen værdt at anmærke — dygtigen drukket.

Mere vedkommer en anden Anmærkning Anna Sophias Historie, den nemlig, at hendes Broder General *Reventlow* — som vistnok især for sin egen Fordeels Skyld havde befordret Forbindelsen med Kongen — ingen Deel havde i denne Ære. Han havde ogsaa under

*) Hojers Leben Friederich IV. 2ter Theil S. 9.

sin forrige Commando i Skaane viist en saa slet Conduite, at Kongen med Rette satte ham tilside, uagtet det ikke manglede paa Forbönner af hans mægtige Slægtninge, hvoriblandt selv Anna Sophia skal, efter Riegels, förgjæves have arbeidet for ham. Saaledes finde vi den Bemærkning, som nysnævnte Historieskriver gjör (II, 193) ikke aldeles ugrundet: »Ganske hengiven var Kongen sin Anna Sophia; baade Kjerlighed og Höiagtelse forenede dem paa det nöieste sammen, men ikke saaledes, *at hun regjerede ham*. Det beviser den langsomme Maade, paa hvilken Anna Sophia maatte lidt efter lidt trække sin Familie ind til Hoffet; og *kun Fortjenesten*, som Frederik vidste at paaskjönne og vælge, *satte dem i vigtige Embeder*. *Ulrich Adolph Holstein* var elsket og kjendt af Frederik, da Anna Sophia var et blot ungt Barn; *hans Broder* skal vi lære at kjende som en arbeidsom og duelig Mand; hendes Broder, *General Reventlow*, kunde hun ikke mere faae i Naade; og *Rostgaard*, hendes Svoger, kunde hun ikke redde fra Kongens velfortjente Unaade.» Men uagtet dette for en Deel er sandt, ligesom det er en stor Roes for Frederik IV, saa vil

dog Enhver, som kjender den menneskelige Natur og de deraf i Samfundslivet fremgaaende Forhold, lettelig slutte, at Anna Sophia havde en stor Indflydelse paa Kongens Beslutninger og Handlinger. *Riegels* selv bemærker paa et andet Sted *), at det under denne Konge ofte gik tvertimod Ministrenes Indstillinger, fordi Kongen gjennemgik Sagerne deels med sin geheime Cabinetssecretair, *Andreas Lüders* **), deels med *Anna Sophia*, undertiden

*) Frederik IVdes Historie 2den Deel S. 324.

**) Om denne mærkelige Mand, der ogsaa var særdeles yndet af Anna Sophia, beretter Hojer (Leben Fried. IV 2 Th. 207) "at han först havde været Kongens Kammertjener, og eftersom han i sin Ungdom intet havde lært uden Tydsk, Regning og Skrivning samt en Smule Fransk, kunde han med Sandhed rose sig af, at hans allernaadigste Herre selv havde afrettet ham, og at han fölgelig havde havt en allerdurchlauchtigst Læremester. Hans Beskedenhed var altid stor, og det faldt ham aldrig tungt at profitere af andre Folks Indsigter til sin Konges Tjeneste." (Dette forekommer os ganske naturligt, da han selv ingen Indsigter havde), "Kongen holdt hans Eloge i disse Ord: *Han var en tro Tjener, og talede aldrig ilde om noget Menneske.*" Vi tilföie, at ligesom Frederik IVdes Periode endnu var Kammertjenernes ja

ogsaa med en yndet Hofgeistlig eller Andre. Ogsaa have vi Kjendsgjerninger nok, der bevise hendes Indflydelse, hvilken ogsaa bekræftes af den franske Minister *Camilly*. Den berygtede *Johan Conrad Dippel*, som sværmede i Theologien og fuskede i Guldmagerkunsten, blev ved sin Velynder, General Reventlow (som dengang var Overpræsident i Altona, og altid i Forlægenhed for Penge) anbefalet til Hertuginden og igjen ved hende saa mægtigen indyndet hos Kongen, at han her i Landet kom til Ære og Anseelse (han blev ogsaa dansk Cancelliraad); men efterat han ved sin slette Opförsel havde paadraget sig en Criminaldom, lydende paa, "at han

selv Lakaiernes gyldne Periode, saaledes blev Christian VItes Fordringer om juridisk Examen og de civile Embeders Besættelse med Studeerte dem et Banesaar. Under Frederik V oplivedes deres Forhaabninger paa ny ved adskillige glimrende Exempler; men under Kong Christian VII forsvandt enhver Udsigt for dem; og Baggesens Spot med "*Karethbagstanden*" havde ikke sin Grund i Exempler, som den unge Digter selv havde oplevet, men enten i Traditioner fra Frederik Vtes Tid, eller i hvad han havde læst f. Ex. i det vittige Skrift: en Skoborstes Historie.

som en Lögner skulde miste sin Ære og Charakteer, lægges i Bolt og Jern, og holdes fangen paa Hammershuus," blev han dog, efterat have siddet der i syv Aar, paa Anna Sophias Forbön, lösladt, efter Prinds Frederik Christians Födsel*). Men hvormeget hun formaaede som *Dronning*, skal nedenfor blive fortalt.

Hvorledes i övrigt Kongens daglige Samliv var, saavel med Dronning Louise, som med Hertuginden af Slesvig, kan man uden Vanskelighed udlede af de faa Yttringer, som herom ere optegnede. At Dronningen var nöie underrettet om Kongens Forhold til Anna Sophia, vil man baade formode, og vi have desuden Bekræftelse derom i Kong Christian VIte's Brev af 11te November 1730 til Grev U. A. Holstein (hvilket vi siden skulle meddele), da han deri skildrer sin "Marv og Been gjennemtrængende Gemytsbevægelse over at see sin Moder piint deraf i hendes levende Live." Men der var for Dronningen, som for Kronprindsen, ved hiint Dobbeltægteskab ei andet at gjöre end at sukke derover i Een-

*) See Hojers Leben Friederich IVten. 2ter Theil S. 209—210. Jevnför Riegels. II, 412—415.

rum og tie i Samqvem. Kongen lod det heller ikke mangle paa en vis Opmærksomhed imod Dronningen. Saaledes blev hendes Födselsdag (den 28de August) altid höitideligholdt, undertiden, f. Ex. i A. 1719, endog med megen Pragt *). Og den *udvortes* gode Forstaaelse imellem samtlige höie Personer af det kongelige Huus ophörte heller ikke, saalænge Dronning Louise levede. Dertil bidrog ogsaa den Omstændighed, at det ved Hertugindens Hof gik temmelig stille til. Hun synes selv — hvad man ogsaa kunde vente af hendes landlige Opdragelse — ikke at have havt Smag paa stöiende Forlystelser; men derimod at have fundet Behag i smaa huuslige Kredse, hvilke hun med sin Aand kunde oplive. Der var saaledes en fuldkommen Contrast imellem Livet i hendes og i Fröken Schindels Palais. Hisset Stilhed og en vis Elegants, der tjente til at hæve Talentet og den behagelige Omgang; hos Fröken Schindel derimod levede man i Suus og Duus, hun havde idelige Baller og Maskerader, ligesom saadanne ogsaa for hendes Skyld holdtes *to Gange om Ugen ved Hoffet*, og desuden Caroussel om Aftenen

*) Riegels 2den Deel S. 179.

ved Lys i Ridehuset *). Hertil kom, at Kongen nu nærmede sig sit 50de Aar, i hvilken Alder Dandselysten maatte aftage. I det sidste Decennium af sit Liv var han sygelig, og glædedes da oftere ved Anna Sophias omhyggelige Pleie end ved hendes Deeltagelse i Forlystelser.

Vi nærme os nu det Tidspunkt, da Kongen saae sig istand til at være sin elskede Anna Sophia som sin Hustru offentligen bekjendt. Den 15de Marts 1721 döde Dronning *Louise*, 53 Aar 6½ Maaned gammel, efterladende sig et med Rette dyrebart Minde iblandt det danske Folk. Hendes ædle Svigermoder, Enkedronning *Charlotte Amalia*, var allerede 7 Aar tidligere gaaet foran hende over til de evige Boliger. Om Dronning Louises Begravelsesdag findes der — underligt nok — en forskjellig Angivelse. Efter Etatsraad *Torms* Antegnelser blev hun begravet d. 30te Marts; og efter Andreas Hojers Historie d. 2den April. Det sidste Datum er det rigtige, som jeg seer af et Rescript til Consistorium om at ringe med Klokkerne ved Begravelsen den 2den April. Den sidstnævnte Historieskriver forbigaaer med

*) Riegels 2den Deel S. 424.

Taushed den — rigtignok usömmelige — Iilfærdighed, hvormed Kongen et Par Dage efter Begravelsen höitideligholdt sit Bryllup med Anna Sophia. Dette fandt nemlig Sted allerede den 4de April *), og det er en bekjendt Sag, at endeel af de Fornemme, deriblandt Ministrene, som havde bivaanet Liigbegjængelsen i Roeskilde og först kom hjem til Kjöbenhavn den 4de April, begave sig med deres Sörgekapper paa hen til Formælingen paa Slottet. Hvis Nationens sædelige Fölelse allerede var saaret ved Kongens Dobbeltægteskab, da kunde denne Maade at gjöre Forbindelsen med Fyrstinden god paa, ingenlunde formilde hiin bittre Fölelse. Naar Kongen endelig vilde saa hurtigen fuldbyrde det nye Ægteskab, var det passende at underrette Folket om Aarsagen dertil: at han nemlig gjorde det, for saasnart som mueligt *at lette sin Samvittighed.* Anden Grund lader sig heller ikke tænke; allermindst nogen vellystig Tilböielighed (thi han havde jo længe levet i fortrolig Omgang med Anna Sophia); ei heller kan Fyrstindens Ærgjerrighed have været Grunden; thi hun blev uagtet Formælingen ikke strax Dronning; og

*) Torms Antegnelser hos Suhm l. cit. Pag. 39.

Ærgjerrigheden selv töver gjerne en liden Stund, naar den först er kommen Maalet saa nær. Det er derfor höist mærkeligt, ligesom jeg ogsaa anseer det for ganske sandt, hvad *Andreas Hojer* antyder og *Carl Deichmann* i sin Faders utrykte Vita utrykkeligen fortæller om Kongens Beslutning: *at aflægge et saadant Regnskab for Nationen.* "Kongen indlod sig strax — hedder det i hiint troværdige Haandskrift, som jeg nöie har beskrevet i Mnemosyne förste Bind — i et nyt Ægteskab. En Misforstaaelse opkom nu i det kongelige Huus; Prinds Carl og Prindsessen forlode Slottet og flyttede til Charlottenborg og strax derefter til Vemmeltofte. Fra Cabinettet kom Ordre til Cancelliet om en offentlig Bekjendtgjörelse, hvorudi disse Ord: *Saasom Vi for at stille vor Samvittighed tilfreds have indgaaet Ægteskab med* etc. Cancelliet tog i Betænkning, om disse Ord skulde indföres; Geheimeraad *Wibe* gjorde herom Erindring, og Motiverne bleve udeladte. Dette gik saa hastig for sig, at Ministrene samme Dag, de vare komne hjem fra Dronningens Begravelse, havde Ordre at indfinde sig samme Aften en pompe, men omgivne med sorte

Kapper" *). Saavidt hiint gamle Öienvidne. Vi anmærke, at Cancelliet vel havde god

*) *Carl Deichmann*, som siger dette, var 21 Aar gammel, da Brylluppet holdtes, og som en Sön af Biskop Deichmann istand til at vide, hvad der tildrog sig ved Hoffet. Imidlertid er det dog baade i sig selv usandsynligt, at Hofmænd skulde saa slet have gjort Kongen deres cour, at de mödte til Bryllup *i Sörgeklæder;* og Hr. Biskop *P. E. Müller*, som hörte denne Artikel oplæses i det Skandinaviske Selskab, fortalte, at han af gamle Folk havde hört, hvorlunde Hofmændene, der vare forberedte paa Brylluppet, havde under Sörgekapperne i Roeskilde havt deres statselige Bryllupsklæder, saa at de ved Ankomsten til Kjöbenhavn blot behövede at tage Kapperne af; thi det maa strax erkjendes for en Skjödeslöshed i Deichmanns Fortælling, at Ministrene skulde have Ordre til at indfinde sig "omgivne med sorte Kapper." Jeg forestiller mig Sagen saaledes, med Hensyn til at Begravelsen var den 2den April og Brylluppet den 4de: Nogle af de bedst indviede have alt den 2den vidst, at der skulde være Formæling den 4de; disse have da maaskee, som gode Skuespillere pleie, klædt sig til Begravelse saaledes, at de let kunde fremtræde som Bryllupsgjester; andre, som först erfarede det ved Ankomsten til Kjöbenhavn den 4de, gave Anledning til den Tradition, som Deichmann har optegnet.

Grund til at gjöre Kongen opmærksom paa det Usædvanlige i den foreslaaede Bekjendtgjörelse; men mene tillige, at den halve Forholdsregel, som nu blev tagen, var værre end hvilkensomhelst heel; thi enten skulde Kongen have udsat Formælingen i nogen Tid eller, dersom han til Trods for al Vedtægt vilde holde Bryllup strax, burde hiin Samvittighedsskruppel, der motiverede slig Iilfærdighed, have været anfört. I alt Fald gjör det Kongen megen Ære, at han baade fölte sin Samvittigheds Paamindelse og at han vilde vedgaae den. Forresten er det rimeligt, at *Wibe* paa samme Tid har gjort Kongen Forestillinger imod at ophöie Anna Sophia til Dronning*), hvilke da ogsaa standsede Kongen en kort Tid i dette Forsæts Udförelse; men snart seirede dog Kjerligheden; og Wibe, Kongens Ungdomsven og fortroligste Raadgiver, maatte, da han vovede sig i Strid med Anna Sophias Interesse, vige, ja være glad

*) Denne Gisning bekræftes i den mig senere tilhændekomne Memoire af Camilly, som siger udtrykkelig, "at Wibe i Forening med Prinds Carl og de övrige Tilhængere af den afdöde Dronning sögte at forhindre dette."

ved at kunne drage bort med et ærefuldt Hverv, nemlig som Statholder til Norge. Den 30th Mai 1721 udnævnte Frederik IV sin anden Gemalinde til Dronning og paasatte hende Kronen paa Frederiksberg Slot. Det er værdt at lægge Mærke til den Maade, hvorpaa *Andreas Hojer* omtaler disse vigtige Begivenheder i sin Helts Levnet. "Kong Frederik var nu Enkemand, — hedder det II, 42 — og lod sig derfor overtale til at træde i et ordentligt Ægteskab med Fyrstinden af Slesvig, Anna Sophia, föd Grevinde af Reventlow; fornemmeligen, som hendes egne nærmeste Slægtninge have forsikkret, *af egen Samvittighedsdrift* og for at sætte saavel sig selv som sin nye Gemalinde i en Gud behagelig og af ham velsignet Leveviis. Vielsen forrettede Fyrstindens Skriftefader, Dr. *Thomas Clausen*, i Nærværelse af de fornemste kongelige Ministre, kun Geheimeraad Johan Georg v. Holstein og hans Frue undtagne, hvilke ikke bivaanede denne Ceremonie. Da ogsaa den nye Gemalinde endnu nogle Uger efter beholdt Navn af *Hertuginde*, og förnst nogen Tid efter af Kongen selv ved Kronens Paasættelse blev erklæret for Dronning: saa er det ikke usandsynligt, at

Hans Majestæts Hensigt i Begyndelsen ei gik videre end til den blotte Formæling, og at Ophöielsen til Dronning först senere blev udvirket af Gemalinden, som iligemaade paa Frederiksberg modtog ved denne Ceremonie Lykönskning af hele det tilstædeværende Hof, Ingen undtagen, og som den 16de Juli næstfölgende holdt med sædvanlig Pragt sit Indtog i den kongelige Residentsstad."

Da Indtoget holdtes, var *Kronprindsen* fraværende; thi den 3die Julii var han afreist til Tydskland for at formæle sig med Prindsesse *Sophia Magdalena*. Dette höie Par holdt sit Indtog i Kjöbenhavn et halvt Aar efter (den 18de December 1721). I een Henseende blev den nye Dronnings Stilling vanskeliggjort ved denne Formæling, som skaffede Kongen en Svigerdatter, der fordrede og erholdt mange Hensyn. I en anden Henseende gaves derved Anna Sophia ofte Leilighed til at indynde sig hos Kronprindsen, der nu som Familiefader fik flere Fornödenheder og sikkrest erholdt dem afhjulpne ved Dronningens Mellemkomst. Af alle de Papirer, jeg har havt i Hænde, fremgaaer Anna Sophias uomtvistelige Adkomst til Agtelse for den Maade,

hvorpaa hun omgikkes Kronprindsen og hans Gemalinde. Hvert Træk, jeg har kunnet opdage, vidner om Venlighed, Tjenstagtighed og Delicatesse. Ogsaa syntes Christian VI og Sophia Magdalena, saalænge Frederik IV levede, at gjengjelde denne Opförsel. I deres Breve til Kongen *) sende de venlige Hilsener til hendes Majestæt, og bede sig anbefalet til hende. Siden fik desværre Instrumentet en anden Lyd; dog har jeg intet Document fundet, som i denne Henseende falder Sophia Magdalena til Last. Desto strængere lyde Christian VItes Befalinger, og selv paa disse havde maaskee den saarede sönlige Hengivenhed for Dronning Louise ikke större Indflydelse, end Prindsesse Hedevigs og Carl Adolph Pless's idelige Bagvaskelser af Anna Sophia samt deres gjentagne Opmuntringer til Christian VI at hævne den hans Moder tilföiede Uret. Riegels siger, at Dronning Anna Sophia ved Prinds Carls Hof ikke kaldtes andet end *den kronede Last.* Selv den forsigtige *Hojer* beretter, som noget der var "*landkundig*", at Frederik

*) De Breve, Christian VI som Kronprinds har tilskrevet Anna Sophia, existere neppe; i det mindste har jeg ingen seet.

IV[des] eneste Broder, Prinds *Carl*, og hans eneste Söster, Prindsesse *Hedevig*, formedelst Kongens anden Formæling, bröd med deres Kongelige Broder og Beskytter. *Camilly* i sit Manuscript fortæller det samme. Det er fremdeles vitterligt, at der aldrig imellem det Vemmeltoftske Hof og den nye Dronning blev udvirket nogen Forsoning; og det var vist især Prindsens Overkæmmererer, den nysnævnte Pless, som forhindrede dette. "Man troer — fortæller Suhm *) — at Pless havde en saa kaldet mariage de conscience med en meget fornem Dame (Prindsesse Hedevig). Vist er det, at han aldrig giftede sig." Disse tvende Personer havde derfor, som det synes, intet imod, at Kongen levede i et Samvittighedsægteskab med Anna Sophia, men at en Undersaat — og det af et Huus, som tit levede paa en spændt Fod med det Plessiske — skulde blive regjerende Dronning, det kunde hverken Kongedatteren *Hedevig*, eller den myndige Aristokrat *Carl Adolph Pless* fordrage.

Ved de mange og store Forfremmelser, som fandt Sted kort efter Anna Sophias Kro-

*) *P. F. Suhms* samlede Skrifter. 14de D. S. 247. *Camilly* siger det samme.

ning, blev derfor ogsaa den *Plessiske* Familie kun tarveligen betænkt; men den *Reventlowske* og især den *Holsteinske* desto rundeligere. Grev *Ulrich Adolph Holstein*, som havde saa stor Andeel i Forbindelsen, blev Storkantsler, og *Johan Georg Holstein* Ridder af Elephanten. Etatsraad *Christian Frederik Holstein*, som hidindtil havde været Anna Sophias Overhofmester, blev Overhofmarskal og den yngre Broder, *Henning*, fik igjen hans Embede. Kammerjunker *Johan Ludvig Holstein* — der under Christian VI blev Statsminister og en höitfortjent Præses i det danske Cancellie — udnævntes förat til Marskal og siden til Overkæmmerer hos Kronprindsen. Den lærde, men pengegjerrige *Frederik Rostgaard*, som var gift med en Halvsöster af Anna Sophia, blev Oversecretair i det danske Cancellie. »Paa denne Maade — vedbliver Hojer, af hvis Værk vi have uddraget disse Befordringer *) — havde den nye Dronnings Familie vistnok betydelig Deel i de kongelige Naadesbeviisninger; men dog ikke *alene*; thi Kongen ansaae det, iifölge sin Höimodighed og Godhed, ikke for passende at gjöre een

*) Friederich IV Leben. 2 Th. S. 44 fg.

eneste Familie stor; derimod vilde han, at ingen af hans troe Tjenere skulde være utilfreds. Imidlertid troede Mange, at det nye Partie ved deres indbyrdes Uenighed og Jalousie har skadet sig selv i mange Stykker, som der da var bestandig Disharmonie imellem Storkantsleren og Grev Reventlow, imellem Storkantsleren samt hans Broder Overhofmarskalken og Kammerherre *Gabel*; endelig imellem Overhofmarskalken og hans yngre Broder Overhofmesteren; ja endog imellem Storkantslerinden (Holstein) og hendes Datter Grevinde *Blohme*, hvilket maatte falde Enhver i Öinene. Grev Reventlow fölede de förste Virkninger af denne Tvist; thi eftersom han havde sine Öine henvendte til Storkantsler-Værdigheden, afslog han strax efter Dronning Anna Sophias Ophöielse den ham tilbudne Feldherreplads. Og da Kongen nu ikke fandt for godt at betroe ham en med saa mange Fristelser forbunden Charge, hvilke i det mindste Grevinden vanskeligen vilde have modstaaet *), men betroede

*) Hojer udtrykker sig meget mildt, da Andre paastaae, at Grevinden var ublu nok til at *forlange* Bestikkelse; Greven tog den kun *underhaanden*. Men da ogsaa — om man tör troe Riegels — meget rundelig.

Embedet til Grev U. A. Holstein: saa blev for Reventlow intet tilovers uden Overkammerherre-Nöglen; men denne bragte ham mere Glands end virkelig Magt eller Fordeel. Kongen selv var veltilfreds med denne Forskjellighed af Synsmaader og Tilböieligheder; han benyttede sig deraf til at blive af dem selv desto bedre underrettet om alle deres Svagheder, Feil og hemmelige Hensigter. Hvilket er en gammel og i sig selv fornuftig Regjeringsmaxime; men om den ikke undertiden kom den kjære Konge temmelig dyrt at staae, maae de bedömme, som fuldkomment kunne vide hans Cabinets Hemmeligheder. Iblandt disse havde Etatsraad *Andreas Weyse* i nogle Aar været den fornemste; og han gjaldt saare meget ikke alene hos den gudfrygtige Dronning Louise og Kongen selv, men havde ogsaa saa megen Deel i Dronning Anna Sophias Yndest, at han haabede en eclatant Lykke. Da han nu var en Mand af ualmindelig Forslagenhed, af megen Veltalenhed, et indtagende og oprigtigt Exterieur, og vel bevandret i den store Verden, da han fremdeles havde fundet Leilighed til at udmærke sig ogsaa i Stats-, Kammer- og Commerzsager, i General-Commissariatet, i

Hof-Intriguer og de kongelige Cabinetssager: saa afslog han Oversecretair-Embedet i det tydske Cancellie (hvilket Kongen tilböd ham tillige med det hvide Baand) og sögte derimod som Geheime-Referendarius eller Cabinets-secretair stedse at være om Kongens Person, og saaledes tage Deel i alle Forretninger. Dog, heri fandt Storkantsleren (U. A. Holstein) ingenlunde sin Regning; hvorfor Weyse troede, at han i Forening med Dronningen havde ved denne Leilighed spillet ham et Puds. Dette var nok til hemmeligen at opbringe en Mand af hans Tænkemaade imod dem, og man veed tilforladelig, at han virkeligen skjöndt forgjæves har sögt et andet Partie *), og i en Afstand begyndt at bibringe Kongen lidt efter lidt allehaande Froideurs imod Dronning Anna Sophia. Men efterdi han derved fandt uovervindelige Vanskeligheder, modtog han i Aaret 1723 Directoriet i den Oldenborgske Land-commission, fornemmeligen for der at glimre paa det bedste, og imidlertid see Tiden an,

*) Formodentlig betegner Hojer herved Kronprindsens (Christian VIte) Partie; men da han skrev 1733, fandt han det ikke passende, tydeligere at nævne de höie Personer.

hvad dens Löb ved Hoffet vilde föde af sig, ihvorvel han derved samlede saa megen Usundhed, at han döde 1724 i Kjöbenhavn efter et langvarigt Sygeleie, og efterlod sig den Roes, at have været en snild og gjennemskuende Hofmand, hvis Forstand var gjennemtrængende nok til at erkjende Sandheden og Dyden i dens fulde Skjönhed, og tillige til kraftigen at forestille Andre den, men hvorhos han, ligesom andre navnkundige Verdensmennesker, fortræffeligen forstod at indklæde sine egennyttige Hensigter i en saa skjön Skikkelse."

Ovenstaaende Fortælling viser baade hvor fast Anna Sophia stod i Kongens Yndest, og tillige, hvor kraftigen hun benyttede denne til at fremdrage sin Familie. Det er en Lykke for hendes Eftermæle, ligesom det i hendes levende Live dæmpede for en stor Deel Lyden af Misundelsens Klaffer, at *de Fleste* af hendes Slægtninge vare dygtige Folk, hvilket uden Tvivl gjælder om de tre Holsteiner, Ulrich Adolph, Johan Georg og Johan Ludvig (hvis Hofmester den store Jurist og Historieskriver A. Hojer havde været). Kun to Uværdige iblandt hendes Nærbeslægtede har Historien stemplet med et sort Mærke — hendes Halv-

broder *General Reventlow* og hendes Svoger, *Conferentsraad Rostgaard.* Hvorledes deres Nærighed og Bestikkelighed bragte baade Dronningen selv og hendes anden Svoger, Storkantsleren, i ondt Rygte og i Mistanke for at deeltage i Embeders Bortsælgelse, er af mig fortalt i Biskop Deichmanns Biographie, fordi denne frimodige Mand angav for Kongen de derom i Publicum udspredte Rygter og foranledigede den hemmelige Commissions Oprettelse. Rimeligviis fandt disse fornærmelige Rygter saa meget desto lettere Tiltro hos Folket, fordi man bemærkede, at Dronningen brugte en stor Mængde Penge, og Publicum forudsatte, at Kongen i at give hende Naalepenge fulgte sin sædvanlige Sparsommelighed. Men dette var ingenlunde Tilfældet. Ligesom den foregaaende Fortælling har viist, at Frederik IV aldrig var knap imod sine Mætresser, saaledes veed jeg af sikkre Documenter, at hans Particulierkasse stod Dronning Anna Sophia aaben, endog naar hun syntes at ödsle paa Bygninger eller andet *). For Clausholm

*) Under No. 391 h. findes i Geheime - Archivet en Specification (underskreven af Frederik IV under 30te Marts 1729) over Bygningsomkost-

bevarede hun stedse Forkjerlighed. Her blev ogsaa efter hendes Moders Död (den indtraf den 29de Marts 1722, saa at hun oplevede Anna Sophias Ophöielse til Dronning) baade Slot og Hauge ombygget og sat i en prægtig Stand.

Frederik IV sees ogsaa af Yttringer i de Breve, vi ret strax skulle meddele, at have været en Börneven. I sine tydske Breve kalder han bestandig Anna Sophia paa Dansk *Kjære Hjerte*, *Hjertenskjære*, *Englehjerte* o. s. v. og engang, for Spög, deres Sön (Prinds Carl) *Monsieur kjære Hjerte*. Denne Prinds var deres tredie og yngste Barn; han var föd den 16de Februar 1728 og döde den 10de December 1729. Samme Dag holdtes en Obductionsforretning, hvilken jeg har for mig, underskreven af 6 Læger, men uden anden Mærkværdighed end at Dronningen egenhændigen har skrevet paa Omslaget: "Medicinisches Bedenken über die gehaltene Anatomy." I Forveien vare döde saavel de udenfor Ægteskabet avlede Börn, som og en Prindsesse *Christiane Amalia*, föd den 23de October 1723, död den 27de Januar 1724; og en ældre Prinds, ved Navn,

ninger for Dronningen, til Belöb 83,320 Rdlr. at udrede af Kongens Particulierkasse.

Frederik Christian, föd den 1ste Juni 1726 og död den 15de Mai 1727, saa at de fölende Forældre havde megen Sorg over deres Börn.

Her er Stedet at meddele den interessante Skildring af Kongen og Dronningen, som den franske Minister ved det danske Hof, Ridder *de Camilly* i Aaret 1728 tilstillede Kongen af Frankerig, og som jeg har været saa heldig fra et udenlandsk Archiv at erholde i en tro Copie. Den er naturligviis affattet paa Fransk; men af mig oversat paa Dansk. Det hidhörende Sted lyder saaledes: "Denne Fyrste, som i sin Ungdom elskede Forlystelser höit, synes nu ikke at bryde sig derom. Han tilbringer 6 Maaneder af Aaret paa sit Slot Fredensborg, og det fra den Tid af, da hans Ægteskab med Grevinde Reventlow blev erklæret, som længe var hans Mætresse, selv imedens salig Dronningen levede. Han er nu mere forelsket i hende end nogensinde, og Dronningen, som kjender den Magt, hun har over ham, benytter sig mesterligen deraf. Saasnart hun mærker nogen Kulde fra hans Side, söger hun at gjætte sig til Aarsagen; dersom hendes Mistanke da falder paa nogen af hendes Hofdamer, opsöger hun saasnart muligt en Mand til denne,

og — hvad den er besynderligt — saasnart de ere gifte, glemmer Kongen dem saa fuldkomment, som om de slet ikke mere vare til.

"Nogle tjenstagtige Hofmænd forsögte at befrie hans Samvittighed for denne Skrupel; men han havde den Svaghed at betroe dette til Dronningen, og Raadgiverne befandt sig saa ilde derved, at Ingen siden har været fristet til at efterligne dem.

"Iövrigt har denne Fyrste meget gode Egenskaber. Han er mild, menneskekjerlig, elsker ikke at udgyde Blod, stræng i at holde sine Löfter, ja gaaer undertiden endog ud over sine Forpligtelser, han er gudfrygtig, og hans Sæder ere meget ordentlige. Paa den anden Side er han mistænksom, ubestemt (incertain), gjerrig, let at indtage, stedse paa sin Post imod sine Ministre, af hvilke han ikke vil lade sig beherske, men som ikke desto mindre ved den dybe Kundskab, de have om hans Humeur, og ved deres Intriguer faae ham til at gjöre det meste af hvad de ville.

"Jeg gaaer nu over til en Skildring af Dronningen, en Datter af Storkantsler Reventlow, af gammel Meklenborgsk Adel. Hun er föd i Holsteen den 16de April 1693; hun er stor

og har et godt Udseende; hendes Taille skulde være fuldkommen, dersom hun havde kunnet vogte sig for Embonpoint. Hun er Brunette; har sorte, ildfulde Öine, hendes Næse er velskabt, hendes Mund smuk; men en altfor varm Hud og meget slette Tænder vanheldte det övrige skjönne Udvortes. Hun havde da hun endnu var kun Hertuginde *) af Slesvig, tre Börn med Kongen, hvilke hun ikke har kunnet opdrage, da den ældste levede kun 18 Maaneder. Ved sal. Dronningens Död bevidnede hun at have Lyst til at trække sig tilbage. Hun sagde, at da hun havde givet Publicum en stor Forargelse, tillod hendes Samvittighed hende ei mere at leve i denne Uorden; med eet Ord: at hun vilde tænke paa sin Salighed. Kongen, som var dödelig forelsket i hende, blev foruroliget ved hendes Beslutning, og sögte paa alle mulige Maader at faae hende bort derfra; men hun, fast i sit Forsæt, kaldte Geistlige til Hjelp. Da disse levende forestillede Kongen, at hans Synd vilde være utilgivelig, dersom han modsatte sig en saa hellig Handling, saa besluttede han endelig — dreven

*) Originalen har urigtigen Comtesse for Duchesse.

af sin Lidenskab og Varens Magt (dog efterat have vaklet i nogen Tid) at ægte hende.

"Hvad der er meest forunderligt, er den Snildhed, hvormed hun vedligeholder sin Credit; siden Ægteskabserklæringen har Kongen for hende den samme fyrige Opmærksomhed (les mêmes empressements) som en födende Lidenskab indgyder, og han skjuler det saa lidet, at han ingen Umage gjör sig for at paalægge sig Tvang i Publicums Nærværelse."

Jeg er tillige saa lykkelig at være i Besiddelse af andre authentiske Oplysninger. Intet oplyser bedre Forholdet imellem Ægtefolk, ligesom overhovedet imellem Venner, end fortrolige Breve, der ikke ere skrevne for at offentliggjöres. Lykkeligviis have vi fire saadanne fra Frederik IV til Anna Sophia, alle skrevne i det sidste Aar af hans Liv, ja maaskee alle 1729 (kun det ene Brev har Aarstal). Jeg meddeler dem i en tro Oversættelse, dog med Bibeholdelse af de enkelte franske Ord, som den Tids Brug medförte. De ere tilsammen Vidner om Kongens ömme Hengivenhed og Kjerlighed til Dronningen. Tillige godtgjöre de den store Indflydelse, hun havde paa ham,

og endelig udvise de Kongens Religiösitet. Man seer tillige deraf, hvor ængstlig Dronningen var for Kongens Sundhed, og hvor dyrebar den lille Prinds *Carl* var begge Forældrene.

Jeg leverer Brevene i den Orden, hvori jeg ifölge indvortes Kjendemærker formoder at de ere skrevne.

A.

A Sa Majeste ma tres chere René. er Udskriften.

Mon tres Cher Coeur.

Jeg har ved denne Leilighed med Berstenbuxsel ikke villet undlade, hermed at bevidne min Hengivenhed og bestandige Kjerlighed og Minde, samt forsikkre, at det ogsaa er mig hjertelig kjert at fornemme af mon Coeur hendes Skrivelse; at vor lille Carl — Gud være derfor lovet — er vel, og at Udslettet begynder at gaae bort af sig selv, hvorfor jeg vil haabe, at Gud vil forlehne sin Naade til, at han overmorgen, paa Torsdag, först kan komme til Rosenborg, og at derpaa om Fredagen eller Löverdagen Madame Kjære Hjerte tilligemed vor Carl Monsieur Kjære Hjerte kan komme her til os, om det behager Gud. Iövrigt lever og döer jeg med al Tendrese, mon tres Emable Coeur, Tout a vous Frederich R.

P. S. Jeg vil med Guds Bistand tage mig vel iagt, faite soellement le maime og vaag ikke altfor længe om Natten.

B.

Jeg takker tusinde Gange for den gode Erindring og store Omsorg, som mit Englehjerte saa hyppigen bærer for mig og beviser mig; jeg tager mig visselig saa vel iagt, at Otto Küen ikke kan gjöre det mere. Det er alt, hvad man kan sige. Forresten gaaer jeg altid med Getters saavel inden som udenfor Huset, ogsaa tager jeg en surtut endnu derover, saasnart jeg træder ud af Huset. Iövrigt ligger Kröger paa den ene Side, i det næste Værelse ved Sovekammeret, og Kielmannsecke paa den anden Side. Strax derved har jeg ogsaa en Vagt af Numsens Regiment foran Entreen, just ligesom 30 Mand af Garden til Hest pleier at gjöre Vagt; saa at Kjære Hjerte kan være sikker og rolig for mig. Gud bevare nu min allerangenemste Hjertenshjerte Anna Sophia med vor lille Hans i Kjelderen *). Imorgen Aften, for det meste ved denne Tid skal jeg være saa

*) *Henschen im Kellel*, hvilket staaer meget tydeligt, forstaaer jeg som *Hänschen im Keller*. Troede maaskee Kongen, at Anna Sophia var frugtsommelig med en Prinds, som skulde hedde *Hans*, eller ligger heri en anden, os ubekjendt Allusion?

lykkelig igjen at see det, som jeg elsker over Alt, og da hele min Levetid være Höisammes livegne Slave. Gud bevare min allerkjæreste Hjerte. Frederiksberg den 20de Kl. 5 om Eftermiddagen. Frederich R.

P. S. Monsieur Otto Koün har her været i et charmant Humeur.

Mit Portræt lader jeg ogsaa indpakke med det store Speil til Mon Coeurs Sovekammer i Kjöbenhavn.

Pilluer kan mon Coeur lade forsikkre, at jeg vil tildele Kammeret Ordre til at lade ham give efter hans indstændige Forlangende 600 Rdlr. af besynderlig Naade til hans Reise, imod at han renoncerer paa hans övrige ufunderede Pretensiosnes.

C.

Mon Cher Coeur.

Gud være Ære! Jeg glæder mig hjertelig over at have erfaret af min Hjerte hendes Skrivelse, at det dog skal være temmelig vel med vor lille Carl. Gud staae ham bi, og opholde ham, og styrke og formere hans Kræfter fra Dag til Dag! Jeg har sagt Ane Cathrine Alt, ogsaa har jeg ladet hende i min Nærværelse tage Papirerne af Bordet og andre fornödne Sager, som have været i det lille Contoir. Iövrigt approberer jeg i Alt den Resolution,

som mon Emable Coeur har taget, omendskjöndt jeg for en Tid lang maa see mig hendes Nærværelse berövet. Men naar jeg maa have den Glæde og Fornöielse, at Moder og Sön tillige komme til mig, saa er jeg tröstet og tilfredsstillet (consollirt und contentirt). Gud give, at det kunde skee imorgen; men hvis dette ikke er muligt, at det da maa skee Onsdagen efter Pintse. Betræffende Prædikenerne i Pintsen, skal jeg ikke undlade at give Overmarskalken Ordre at bestille de forlangte Præster. Jeg skal ogsaa selv tage mig iagt saavidt det for et Menneske er muligt; det forsikrer jeg, og det med al Troskab og Kjerlighed; jeg forbliver min Levetid etc.

Fredensborg, den 3die Juni 1729.

Frederich R.

D.

Mon Emable Coeur.

Jeg er hjertelig rört (Tushirt) over at mon Coeur skriver mig at have forefundet den lille Carl saa slet. Gud den allerhöieste og almægtige ville være hans bedste Læge og bedste Hjelp for Jesu Vunders Skyld, og bevare ham os til Tröst og Glæde, i mange Aar ved god Sundhed, saavel i vor Levetid, som ogsaa mange Aar efter vor Tid, Amen! det vorde sandt! Jeg har strax hjulpet Kammerfruen

bort med Nattöiet, og saafremt jeg i Morgen ingen bedre Tidende faaer för Kl. 10, ogsaa at mon Coeur ikke kan komme, saa kjörer jeg strax til Kjöbenhavn til mon cher Coeur. Jeg sender her tillige nogle Stahlske Piller med rödt Pulver, fordi jeg troer at mon Coeur hendes Kuffert er her, ifald de skulde være fornödne. Gud bevare dog for Jesu Skyld vor kjære Carl med hans kjære Mama, det önsker jeg af Hjertet.

Frederik R.

Men inden de ömme Forældre havde den Sorg at miste deres sidste Barn, var Kongens egen Helbred temmelig svækket, og allerede fra Aaret 1724 af var baade Dronningen og Folket tit bekymret for hans Sundhed. I det nysnævnte Aar, April Maaned *), reiste han tilligemed Dronningen og Kronprindsesse *Charlotte Amalia* til Badet i Achen, alene i den Hensigt at styrke sin egen og sin Gemalindes Sundhed ved Brugen af derværende

*) Om denne Reise, som gjorde megen Opsigt i Europa og vakte mange politiske Gisninger, især fordi Grev Flemming paa samme Tid reiste til Badet i Achen, see Hojers Historie 2den Deel S. 103 og Torms Antegnelser anf. Sted S. 40.

Sundhedsbrönde. Men Lægernes Haab opfyldtes ikke; tvertimod forværredes Kongens Helbred fra den Tid af Aar for Aar. Hans Hæmorroider, som hidindtil holdtes i rolig Gang, kom i större og större Uorden, indtil endelig et Par med China standsede Febre, Skrækken over Kjöbenhavns Ildebrand (1728), Kongens ulykkelige Fald i Gjethuset (1729) undergrove hans aldrig stærke Constitution og medförte hans Död (1730). Det kongelige Herskab forblev hele Juni Maaned 1724 i Achen, kom tilbage til Glückstadt den 8de og til Frederiksberg den 18de Juli. Dette er den eneste Udenlandsreise, Dronning Anna Sophia har gjort; hvorledes hun behagede de Fremmede, som hun traf paa, har jeg ikke fundet optegnet i noget Mindeskrift, og Avisartikler forskaaner jeg mine Læsere for at höre, da de stedse lyde eens om fornemme Reisende. *Erik Torm* har blot anfört, at Bremerne viste stor Honneur, saavel ved Hen- som Tilbagereisen.

Den vigtigste indenlandske Begivenhed i Aaret 1725, nemlig den brave *Christian Ludvig Pless's* Ansættelse i Statsraadet, troe vi ifölge Probabilitetsgrunde at kunne bringe

i Forbindelse med Anna Sophias Historie. Denne forstandige Dame var vist aldrig ganske fri for Ængstelse med Hensyn til Kronprindsen, til Prinds Carl, hans Vemmeltoftske Hof og den der almægtige Carl Adolph Pless *). Alle Forsög paa at vinde ham mislykkedes. Men var denne myndige Mand utilgjængelig for Dronningens Forslag til Forlig, da var hans Broder *Christian Ludvig Pless*, skjöndt ogsaa en Mand af fast Charakteer og derfor almindelig agtet, dog mildere i sine Grundsætninger. At drage ham til Hoffet, syntes ligesaa vigtigt for Dronningens Interesse, som det befandtes gavnligt for Kongen og Landet at faae ham til Medlem af Statsraadet. Det var derfor i alle Maader vel betænkt, at Frederik IV kaldte ham fra Stiftamtmandskabet i Aarhuus til sit Conseil, da den 77 Aars gamle Statsminister *Christian Lente* tog sin Afsked **).

*) Om ham skriver Suhm i sine samlede Skrifter 14de Deel S. 246: "Carl Pless var en riig, godgjörende og myndig Minister. Han regjerede Prinds Carls Hof med saadan Myndighed, at Frederik IV sagde, da han saae Prindsen og Pless kjöre sammen: Der kommer Prinds Pless med min Broder Carl."

**) Her, som paa flere Steder i denne Biographie, har jeg havt den Glæde at see mine Gisninger

Den 8de October 1725 sad Ludvig Pless förste Gang i Kongens Raad, og den 20de November

bekræftede ved det mig siden tilhændekomne Mindeskrift af Ministeren Camilly. Han skriver om Ludvig Ples's Ansættelse i Statsraadet saaledes: "Storkantsleren (vi vide, at han handlede gjerne efter Overlæg med sin Gemalinde og hendes Söster, Dronningen) var snild nok til at indsee hvad Fordeel det var for ham at faae hiin Post besat med en Mand, som ikke alene kom til at skylde ham aldeles dette Embede, men hvis Talenter vare saa middelmaadige, at de ikke kunde vække nogen Skinsyge. Efterat have prövet alle dem, som kunde gjöre sig Haab om Wibes †) Plads, fandt han Ingen, der passede bedre for ham selv, og var mere skikket til at opfylde hans Forventninger end Ludvig Plessen, som den Gang var i Jylland, hvor Kongen for 20 Aar siden havde betroet ham et Amt. Storkantsleren havde aldrig saasnart foreslaaet sin Herre dette Valg, förend det blev bifaldet. Man kaldte altsaa Plessen fra sin Ensomhed til Hoffet. Efter en saa udmærket Tjeneste skulde man troe, at Pless maatte være bleven en tro Tilhænger af Storkantsleren. Men intet mindre. Hans ulærvillige og hæftige Charakteer, i Forening med en vis Raahed, som er ham medfödt, og som han stedse har bevaret, har flere Gange bragt

†) Heri feiler *Camilly*. Det var *Lentes* Plads. *Wibe* var for længe siden borte.

samme Aar fik den fordærveligste af Kongens og Dronningens Raadgivere, *Christian Carl Gabel*, sin Afsked fra at være Over-Krigssecretair, og sendtes i et anstændigt Exil som Stiftamtmand til Ribe. Jeg formoder, at denne rænkefulde Mands Bortfjernelse, der for længe siden burde fundet Sted, skyldes den nye Ministers Indflydelse hos Kongen. Og er det saa, da er denne Redelighedens Seier over Skalkagtigheden een Velgjerning mere, som Danmark skylder den fortræffelige Ludvig Pless. I Ribe vedblev Gabel, efter alt hvad vi vide, at tjene Lögnens og Falskhedens Aand. Naturligviis fandt en Mand af hans Navn,

ham i Misforstaaelse med Premier-Ministeren . . . . . Denne Feil maatte strax have ladet Pless miste sin Plads, dersom man havde kunnet finde et passende Subject til at erstatte ham; men hans Medbeileres gjensidige Skinsyge, forenet med de Factioner, som gemeenligen dele Hofferne, har hidindtil betrygget ham. Desuden beære Kronprindsen og Prinds Carl ham med deres Beskyttelse, og ihvorvel disse Prindser ere uden Indflydelse, skaaner man †) dem ved visse Leiligheder og det skulde ikke være klogt at gjöre dem imod."

†) Dette *Man* gaaer vel især paa Storkantsleren og Dronningen.

Rang og Talenter mange lettroende Tilhörere, selv iblandt Stadens og Omegnens Lærde; og ikke faa falske Traditioner, f. Ex. om Souverainitetens Indförelse, om Forholdene ved Frederik IIIdies, Christian Vtes og Frederik IVdes Höffer, ere paa Gabels Ord blevne optagne i den danske Historie; hvoraf de efterhaanden, alt eftersom nye Actstykker blive bekjendtgjorte, maae udstödes. Det er — Himlen være lovet — et Særsyn i Historien at træffe paa en Mand, som denne Gabel, der begyndte sin Löbebane, som Tordenskjolds værdige Medbeiler, som en rask og modig Söhelt, men siden forvandledes til en foragtelig Hofsnog og endda vedligeholdt sig ved Forstillelse saa mange Aar i en ædel og frisindet Konges Naade. Han döde först 1748.

Da *Hojer* forsikkrer (II, 232), at Frederik IV tog sig sin Broder Carls Död særdeles nær, (den indtraf den 8de Juli 1729 paa Vemmeltoft) og da Kongen viste det i Gjerningen ved rundeligen at forsörge hans efterladte Betjenter, saa er det rimeligt, at der imellem Prindsen og Dronningen intet egentligt Fiendskab fandt Sted. Ved samme Tid tog Kongens Sundhed saa betydeligt af, at Hofmændene langt flittigere

end tilforn gjorde deres Opvartning deels paa *Hirschholm* (hvor Kronprindsen gjerne opholdt sig, efterat dette Slot 1724 var sat i en god Stand) deels paa *Vemmeltofte*; men derimod begyndte de at vise nogen Ligegyldighed for Anna Sophias dalende Sol. To uheldige Fald i Aaret 1729 foldendte Kongens Sygelighed og Dronningens Skræk: den 26de Marts reed Kongen saa nær en med Bræder slet bedækket Kalkgrube, at Hesten styrtede i den og Kongen faldt af Hesten; i November bivaanede han nögle Canoners Stöbning paa Gjethuset: tvende Former sprang ved Stöbningen; hele Huset syntes at staae i Lue; 2 til 300 Mennesker trængte paa hinanden; Kongen faldt til Jorden og mange Mennesker gik hen over hans Ryg, fortraadte ham over Lænderne og Benene. Endelig blev han reddet ud af Trængselen, bragt i en Kareth hen til Slottet, hvor han blev baaret i en Lænestol op ad Löngangen. Dronningen kom Kongen imöde paa Löngangen; den ene Side af hendes Haar var ucoefferet; "hun lamenterede og græd", siger Öienvidnet Torm. Kongen maatte i 4 Uger holde Stuen; og han blev aldrig fuldkommen rask efter denne Ulykke. Kort efter döde hans

yngste Sön. Det var en sörgelig Juul den sidste, som Anna Sophia tilbragte med sin Gemal. Den forrige Juul havde endnu været temmelig glad og blev desuden oplivet ved Aftale om en velgjörende Stiftelse, som Dronningen oprettede til Bedste for det hende saa kjære Vallöe. Den 1ste Januar 1729 skjenkede nemlig Dronningen et grundmuret Huus i Herfölge tilligemed Inventarium og en Capital af 24000 Rdlr. i Kroner til *et Hospital for Grevskabet Vallöe*, hvori 30 Personer, lige mange af hvert Kjön, skulde nyde Bopæl og Understöttelse. Fundatsen blev confirmeret af Kongen den 4de Januar s. A. og i 100 Aar ere mange Trængende der blevne understöttede. I Aaret 1809 blev Bestyrelsen af dette Hospital overdragen til Vallöe Stifts Provisor; og siden den Tid er först under sal. Grev J. G. Moltkes og siden under hans værdige Söns Curatel Stiftelsens Capital betydelig voxen, saa at den (som A. 1810 var circa 27000 Rdlr.) nu udgjör noget over 56000 Rbdl. Sölv. Nu kunne fölgelig langt Flere end de först bestemte 30 Personer nyde Gavn deraf, hvilket ogsaa skeer, da Hans Majestæt, efter Forslag af nuværende Curator,

Hans Excellence Hr. Geheime-, Stats- og Finantsminister Greve A. W. v. Moltke, har under 13de Januar 1830 sanctioneret en ny Fundation, ifölge hvilken, fra 1ste Januar 1830, i det mindste 50 Peroner af begge Kjön, saalænge de dertil ere trængende, nyde aarlig Understöttelse af denne, nu saa kaldte: "Höisalig Dronning Anna Sophias Stiftelse for Trængende under Vallöe Stift." De deles i fem Classer, og een af disse bestaaer af ti fader- og moderlöse Börn *). Saaledes velsignes her dagligen Anna Sophias og Frederik IVdes Minde.

Strax efter Nytaar 1730 reiste Kongen og Dronningen til Fredensborg. Der forbleve de indtil midt i Februar. Men da Vinteren var stræng og Kakkelovnene gave mere Rög end Varme, flyttede Herskabet til Kjöbenhavn. I Mai toge de igjen til Fredensborg og syntes alle Ting — siger Torm — at være vel og godt. Sidst i Mai lod Kongen sig ved en Badstuemand aarelade paa Foden som sædvanlig. 9 à 10 Dage derefter satte der sig en Inflammation. Christi Himmelfartsdag om Morgenen Kl. 3 blev Livkarlen kaldet, talte

*) See Collegial-Tidenden No. 8 for 1830.

med Kongen og Dronningen, som endnu ikke den Nat havde været i Seng. Karlen blev strax sendt til Kjöbenhavn for at hente Doctor *Eichel* og 3 Feldtskjærere, hvilke og indfandt sig. Ogsaa Dr. *Junckèr* fra Halle blev forskreven og kom (Torm siger "*efter nogen Tid;*" men Höjer nævner *April Maaned*, altsaa tidligere). Om Kongens tvende Livlæger gjör Hojer den Bemærkning, at den ene, Etatsraad *Wolf*, var uformuende og udlevet — han döde för Kongen, nemlig d. 29de Juni 1730 — og den anden, Justitsraad *Schäffer*, var iligemaade en svag og frygtsom Mand. Imidlertid haabe vi, at der intet Væsentligt er bleven forsömt ved Kongens Sygdom. Den var uden Tvivl ulægelig, som den jo endnu efter Regelen er: det var nemlig Vatersot. Mærkeligt nok, at Frederik IV, som altid havde gjört sig saamegen Bevægelse, skulde döe af denne Sygdom, paa hvilken han slet ikke var forberedt. Derimod frygtede han allerede som en ung Mand — fortæller Casotti *) — for to Ting: *at faae Svindsot* og at komme til Helvede; for at betrygge sig imod den förste Fare, tilföier Italieneren, sögte han

*) See Dagbogen i Minerva, anf. Sted S. 39.

Fornöielser, og for at redde sig fra den anden, anbefalede han sig til Catholikkernes Forbönner. Det sidste billiger Abbeden, men misbilliger, baade at Kongen vedblev Lutheranismen, og at han dagligen "ved voldsomme Bevægelser spildte de faa Vædsker, han havde."

Lægerne raadte Kongen at gjöre sig smaae Motioner, men ikke at foretage lange Reiser. Födderne vare allerede svulne og Kongen maatte gaae med Saffiansstövler. Den 19de Juli besluttedes en Reise til Holsteen. Kongen var i Begyndelsen derimod (saavelsom Lægerne) men blev tilsidst overtalt; Ingen siger: *af hvem*. Dronningen, Storkantsleren og en liden Svite ledsagede den syge Landsfader. Dog forestillede Ingen sig — bemærker Hojer — at hverken han eller Dronningen nogensinde skulde see Kjöbenhavn igjen. Paa Vallöe var Hans Majestæt endnu saa munter, at han besaae det nye opbygte Slot (Dronningens Yndlingssted), men gik for meget og befandt sig derefter svagere. Paa Billesborg önskede han, at han var bleven paa Fredensborg. Dog fortsattes Reisen over Antvortskov, Odense, hvor Kongen sidste Gang mynstrede Tropperne,

Colding, Flensborg til Gottorp. Hver Aften klagede Kongen sig. Reisen til Itzehoe blev afbestilt, og en Porte-Chaise med Dragere forskrevet fra Kjöbenhavn. Kongen gjorde næsten dagligen smaae Promenader med Dronningen i Haugen og paa Marken. Anna Sophias Hjerte blev hver Dag tungere og sörgmodigere, ei alene af Frygt for sin egen Fremtid, men fordi hun oprigtigen elskede Kongen. General Poul Lövenörn medbragte fra Berlin til Gottorp den berömte preussiske Livlæge Dr. *Stahl*, hvis Cuur i Begyndelsen syntes at hjelpe, hvorfor Kongen engagerede hans Sön til sin Livlæge; men Sönnen döde strax efter, og Faderen, som nok forudsaae Udfaldet af Sygdommen, raadte Kongen at begive sig tilbage til sin Residents i den gode Aarstid. Kongen tiltraadte nu sin Tilbagereise i smaae Dagsreiser; men kom ei længere end til Odense, hvor den tiltagende Svulst nödte ham til at blive. Kongen ventede nu sikkert sin Död, og lod komme saavel forskjellige Læger som de tvende Geistlige, Confessionarius *Lintrup* og Hofpræst *Heraleb*. Dronningen erkyndigede sig overalt i Landet om Nogen paa et eller andet Sted havde helbredet en Vatersottig, da

en Saadan strax skulde komme til Odense. Alt forgjæves. Sygdommen gik frem i sin sædvanlige Gang, ledsaget af de bekjendte Symptomer. Kongens Aand var klar og munter, hvorfor han med megen Deeltagelse kunde höre paa de Geistliges Taler og Bönner, og hans Endeligt blev saa opbyggeligt, at enhver Christen med Glæde vilde betragte det, om end den Bortgaaende ei var en Konge. Vi have en troværdig Beskrivelse derover af Biskop Hersleb*), hvoraf vi uddrage de interessanteste Træk.

Den 23de September blev Hersleb saavelsom Lintrup förste Gang kaldet til Kongen. De fandt ham meget afmægtig, dog siddende oppe. "Jeg mærker nok, sagde han, at de fremmede Læger maa have fundet min Tilstand saaledes, at Ingen vil have med mig at gjöre; derfor vil jeg vende mig til den bedste Læge, min Frelser Jesum, og til den Ende har jeg ladet Eder kalde herover, I gode Mænd, at prædike for mig. Da de begge havde talet, og Hersleb endt med en Bön, passende paa Kongens Tilstand, takkede han dem med stor

*) Trykt i Peder Paludans Magazin for Lidende. 1ste Hæfte 1790.

Mildhed, og sagde sig at være vel tilfreds med Guds Villie, enten det skulde være til Döden eller Livet. De Ord: *Skee Guds Villie! Hvad min Gud vil!* hörtes han ofte at gjentage under hele sin Sygdom. Da Kongen engang spurgte Hersleb paa Tydsk om noget af hans Prædiken, og Hofprædicanten gjentog det paa samme Sprog, bad Kongen ham, stedse at betjene sig af dette Sprog, hvilket ogsaa skede. Undertiden kaldte Kongen den ene Geistlige til sig, undertiden den anden. Men da den afgjörende Stund i Kongens Liv nu nærmer sig, ville vi overlade Öienvidnet, den ypperlige Præst *Hersleb*, Ordet. Han fortæller da saaledes:

"Jeg blev hvergang ikke alene naadig, men og med stor Venlighed imodtaget og altid med Taksigelse dimitteret. Jeg mærkede, at man paa een Tid ikke kunde tale længe til ham, förend han strax slumrede, det han og klagede over, og sagde, jeg maatte derfor ikke gaae bort, om han end slumrede, men maatte blive indtil han vaagnede. De fleste Gange sad han i sin Lænestol; eengang laae han paa en Löibænk, da han og faldt i en halv Times rolig Sövn, men förend han mærkede, at

Sövnen vilde komme, nödte og befalede han mig at sidde ned hos sig, og ikke gaae bort. Min meste Omgang med ham var at bede, og at indrette Bönner efter hans Tilstand med Synds Bekjendelse og Fortrydelse, Klagemaal over den frembragte Tid; nu indrettet efter de 10 Guds Bud; nu efter hans Kald og Embede: nu efter Guds Velgjerninger imod ham; med saadanne Bönner saae jeg hannem altid bedst tjent, meest fornöielig og ofte heel bevæget. Han og hver Gang, efter gjorte Bön, takkede mig særdeles naadig og spurgte et Par Gange, om jeg kunde give ham de Bönner beskrevne, da jeg sagde, at jeg ikke vidste at repetere dem igjen, men vilde altid gjerne bede med ham, som jeg bedst kunde, hvorfor han da takkede og sagde: hvad er den lykkelig, som selv kan bede og udöse sit Hjerte for Gud. I Almindelighed fandt jeg hannem hver Gang meget taalmodig, saa at han aldrig klagede over sin Lidelse, endskjöndt det var kjendeligt at see, han leed stor Pine. Derhos hörte jeg altid disse Ord ligge paa hans Læber: *hvad Gud vil*, saa jeg ikke kan sige at have mærket andet, al den Tid, end Taalmodighed, Villighed til at döe, Ydmyghed for Gud. Han tog alet

intet ilde op, hvad man paa Guds Vegne förte ham til Eftertanke, men med stor Venlighed annammede Paamindelser, ja derhos lod höre stor Taknemmelighed imod Gud, og stor Skjönsomhed over Guds Velgjerninger, saavelsom Langmodighed, saa ofte det blev ham erindret. Den sidste Aften, da jeg paa hans Födselsdag havde prædiket for ham, som var den 11te October, takkede han mig for den Prædiken, og for den Bön jeg havde gjort for ham, og derhos sagde, at han havde sögt at erindre siden noget deraf, saasom det ret fornöiede ham; sagde og at have bedet sine Kammertjenere at erindre ham noget deraf, men de veed ikke mere deraf end jeg, sagde han; bad mig derfor repetere det fornemmeste af min Prædiken for ham paa Tydsk, hvilket jeg og gjorde, og derefter spurgte ham om et og andet af det jeg havde repeteret, og den Aften mærkede jeg hos ham en usædvanlig Fornöielse og Taalmodighed, ja megen stor Ydmyghed med de allernaadigste Ord til mig, dem jeg *) kan sige efter, og ikke alene Villighed, men og en Vished om sin Död; talede iblandt andet om nogen af sine Forfædre, og spurgte, om

*) Her er formodentlig glemt et: *ikke*.

ikke Friderik Tertius var just i samme Alder, da han döde, da jeg svarede, at jeg huskede ikke rettere end at han var et Aar ældre: hvorpaa han sagde: jeg haver ingen Aarsag at önske mig længere Livet i denne Verden, eftersom jeg haver, Gud skee Lov! mine Börn saa vidt, at for dem tör jeg ikke sörge, og min Sön er af Gud saa oplyst, at jeg med Glæde kan aftræde Regjeringen til ham, og her er dog for mig intet mere i Verden, end Lidelser at vente. Men, sagde han: skulde kun min Död ikke blive haard, vilde Gud derudi være mig naadig: jeg frygter saameget for en haard Död, og da jeg derpaa svarede, at det maatte man lade komme an alene paa Guds Viisdom, som gjorde intet uden til vort Bedste, og derhos forsikkrede ham paa, at naar vi vare forsonede med Gud og stode i Naade hos ham, saa skulde Guds Tröst i Sjelen gjöre endogsaa en haard Död let, ja langt mindre græsselig end den allerletteste Död vilde blive for dem, der vare ikke forsikkrede om Guds Naade, da sukkede han inderlig, og bad Gud give sig den Forsikkring. Da jeg fremdeles sagde, at jeg vel ikke kunde vide, hvad Gud vilde gjöre, og ikke forstod mig paa Sygdommen, men efter

al Apparence, og saavidt jeg havde mærket paa hans Kræfters Aftagelse, troede jeg ikke, at han fik nogen haard Död; men vel, at det kunde være gjort, inden han selv tænkte det, og maatte derfor erindre sig, at han ei maatte opsætte noget, i den Tanke, at der vel kommer store Varseler for Döden, thi det var ikke at lide paa: han maatte nu i Poenitentse, Bön, Hiertets og Sinds Afdragelse fra Verden, og Henvendelse til Gud være saa bered hver Time, som han vilde Döden skulde finde hannem. Da lagde han sine höit opsvolne og indviklede Hænder tilsammen, og sagde: det veed jeg vel ogsaa, Gud hjelpe mig! derpaa bad han mig gaae hjem til i Morgen, og da jeg sagde: jeg fandt Hans Majestæt saa afmægtig, at jeg vel vilde blive der den Nat; svarede han: Nei, han haabede nu at faae en god Sövn den Nat, saasom han fandt sig fatigeret. Han vilde nu strax spise noget, og dermed lægge sig ned til Hvile, thi den Aften sad han endnu oppe. Om Natten Kl. 10 kom der Bud efter mig, at Kongen var heel slet, og da jeg kom ind tilligemed Confessionarius i Sovegemakket, var Kongen i Sengen og slumrede, men saasnart jeg fornam han vaagnede, traadte jeg til

Sengen, og spurgte, om det var mig tilladt at gjöre en Bön, da han strax svarede: O ja gjerne, og da jeg havde gjort en kort Bön, takkede han, men som Confessionarius da ogsaa traadte frem til Sengen, og begyndte at tale, sagde Kongen, at han vilde nu sove. Vi traadte da begge lidet til Side, men Kongen talede atter til Dronningen, at hun skulde lægge sig, og vi skulde gaae bort, thi han vilde sove, da jeg traadte frem, og sagde: det var billigt, at hans Majestæt tog Hvile, naar han kunde faae den, men vi vilde blive i næste Kammer, og bad allerunderdanigst, at naar Sövnen var over, Hans Majestæt da vilde lade os kalde, hvortil han svarede: Ja. Da vi nu kom uden for, fandt vi i næste Gemak alle de kongelige Personer, hvor vi med böiede Knæe gjorde Bön til Gud om et saligt Endeligt, da Kongen uden Tvivl maae have hört den Böns og Graads Röst, og sendte derfor Bud ud til de kongelige Personer, at han vilde önske dem en god Nat, saasom han nu vilde have Rolighed. De kongelige Personer gik da ind til ham, men kom strax ud igjen, da der blev befalet, at alleting skulde være stille uden for. Imod Midnat ginge Kammertjenerne ud at

lægge sig i Forgemakket, men ved Midnats Tid maatte Een af dem ind for at give Kongen at drikke, saasnart han havde drukket, faldt han strax igjen i Sövn, indtil Klokken henimod Et, da Dronningen kom ud og sagde: Jeg troer der er en Forandring, og löb strax andensteds ud. Derpaa var jeg den förste, der sögte at komme i Kongens Sovegemak, og ved min Ankomst strax mærkede, at det sidste Arbeide med Kongen var forhaanden, eftersom der var ingen Sands mere hos ham at fornemme. Hvorfor jeg da lyste Velsignelsen over ham, og i det samme udgav han det allersidste Suk ved den allersagteste og stilleste Död, uden at noget Lem rörte sig paa ham."

Saavidt Hersleb. Med hans Skildring ville vi forbinde en anden, og det saameget desto hellere, som vor valgte Gjenstand förte det med sig, at vi i denne Artikel have maattet dvæle ved den svageste Side i Kong Frederiks Charakteer; og det vilde være uretfærdigt over denne at glemme hans mange Dyder og gode Egenskaber. *Andreas Hojer* ender sit ypperlige Værk med *en Eloge* — som han selv siger — over sin Helt. Han roser med Rette hans store Maadehold i alle andre sand-

selige Nydelser, hans Forstand, Dömmekraft, göde Hukommelse, og især hans overordentlige Arbeidsomhed (Ingen af hans Embedsmænd arbeidede saa mange Timer dagligen, som Kongen selv); dernæst hans Forsigtighed og Bestandighed; hans Behjertethed, Retfærdighed, Upartiskhed; hans Indsigt i Statshuusholdningen og store Sparsommelighed, endelig hans ualmindelige Godhed og Omsorg for de Fattige. Dermed var forenet hans Gudsfrygt, hvorom Hojer siger: "Han ærede sine Fædres Gud, i Særdeleshed i de sidste Aar af sit Liv, og det med et oprigtigere og ærligere Hjerte end mange af de Fyrster, som af Geistligheden faae Navn af pii og boni, ja vel endog canoniseres. Hans Majestæt erkjendte selv, naar Leiligheden förte det med sig, hvor nödvendig Davids Bön var ogsaa ham i mange Henseender: *Herre gaae ikke i Rette med din Tjener!* og de Geistlige, for hvilke han udgjöd sit Hjerte, og hvoraf endnu et Par ere i Live, kunne bedst vidne om hans Overbeviisnings levende Kraft og om Angeren af alle hans Overtrædelser. Hans Vandel var ogsaa i disse Aar ustraffelig og efter hans Overbeviisnings Maal ret opbyggelig. Han elskede den of-

fentlige Gudstjeneste, og brugte flittigen og andægtigen de af Gud forordnede Naademidler; men han glemte heller ikke i Löndom at ære og paakalde sin Gud. I de sidste to eller tre Aar mærkede man, at han meget ofte om Dagen under sine Forretninger oplöftede med en stille Bön sine Öine og Hænder til ham, fra hvem alene al Hjelp kommer, hvorved han noksom, uden sit Vidende, udviste hvad der foregik i hans Hjerte. Hans Tillid til Gud var altid stor; men den viste sig dog stærkest i hans sidste Helsot, da han under alle sine Lidelser, store Ængstelser, den ubeskrivelige Törst, beviste en ret christelig og heltemodig Rolighed og Taalmodighed, og med troende Haab overgav sig i hans Hænder, som efter Kongens Symbolum: *Dominus mihi adjutor*, stedse havde været hans *Herre*, men tillige hans *Hjelper*."

Det var om Natten imellem 11te og 12te October Kl. 1½ at Kongen udgav det sidste Suk. Dette blev strax meldt Kronprindsen, som tilligemed den kongelige Familie reiste samme Dags Eftermiddag Kl. 3 til Nyborg. Dronning Anna Sophia var — som et andet Öienvidne, *Torm*, fortæller — efter salig

Kongens Död utröstelig. De tvende sidste Nætter laae hun udenfor hans Seng paa en Dyne. Da Kongen var död, gik hun strax ud af Kammeret over i en af Fröken pigernes Kamre i den anden Flöi. Saasnart Kong Christian VI var kjört, steg hun i sin Kareth og kjörte til Herregaarden Brangstrup en Miil fra Odense, saalænge den höisalige Konges Liig var der. Morgenen efterat Liget var bortfört, reiste Enkedronningen til Clausholm i Jylland, hvor hun stedse forblev *).

Men inden vi ledsage den dybt bedrövede Dronning til dette hendes Enkesæde, hvilket hun maa have gjenseet med de meest blandede Fölelser, maae vi höre, hvad der besluttedes hende angaaende i den unge Konges Raad.

To Dage för Frederik IVdes Död indfandt sig i Odense hele den kongelige Familie: Kronprindsen med sin Gemalinde og hendes tvende Brödre, hendes Moder Markgrevinden, Prindsesse Sophia Hedevig og Prindsesse Charlotte. Med Kongens Söster fulgte hendes altformaaende Yndling, Carl Pless. Den 11te October sögte Frederik IV at vinde denne stolte

*) Suhms nye Samlinger anf. Sted S. 46.

Mand för Anna Sophia, hvem Pless af Hjertet hadede. Vi ville lade Suhm skildre os den rörende, kun ikke paa Pless indvirkende Scene *) "Da Kongen laae paa det yderste, og vel vidste, hvormeget Pless gjaldt hos Kronprinds Christian, saa tog Kongen sit eget blaae Ridderbaand og hængte om Pless, for at han skulde blive Dronningen ret god; men Pless, som var uböielig i hvad han meente der var Ret, gav desuagtet, tilligemed Flere, Kong Christian og Dronning Sophie Magdalene ei de blideste Raad, saa at man endog raadslog om at betage Dronning Anne Sophie Dronningnavn, ja at sætte hende i Kjöbenhavns Castel; men endelig lod man sig dog nöie med at forvise hende til Clausholm."

Saavist som det er, at *Carl Pless* stemte for de haardeste Forholdsregler — ja han var sandsynligviis den egentlige Ophavsmand dertil — saavist kan det antages, at hans Broder, *Ludvig*, stemte for de mildere. Den frimodige Mand, som sagde höit, at det var usömmeligt, uden Lov og Dom at afsætte Biskop Deichmann, har vist heller ikke med Taushed ladet Enkedronningens Sag forhandles af de

*) Suhms samlede Skrifter 14de Deel S. 246.

opirrede Gemytter. Jeg formoder ogsaa, at den retsindige *Iver Rosenkrands*, som Kongen strax satte ind i sit Raad, og som i Forening med de tvende Plesser havde den störste Indflydelse i Christian VItes förste Regjeringsaar, har stræbt at dæmpe Kongens altfor store Harme imod Anna Sophia. Dog er dette kun en Formodning; thi jeg har i Rosenkrandses *private* Papirer aldeles ingen Yttring fundet, hvoraf jeg kunde udlede et gunstigt Sindelag imod denne Dronning. Det er viist i hans Biographie, at han i den Tid, hun sad paa Thronen, ikke blev af Kongen paaskjönnet eller brugt, som han fortjente; og det er rimeligt, at den Reventlowske Familie havde Deel i hans Tilsidesættelse, ligesom det er bekjendt, at Rosenkrands var en Ven af Plesserne. Af Rosenkrandses *officielle*, tildeels haarde, Skrivelser, Anna Sophia betræffende, bör ingen personlig Animositet udledes, da han skrev disse efter Kongens Befaling. Men i hvor höi en Grad Christian VI vedblev, endnu længe efter sin Faders Död, at være opbragt paa sin Stifmoder, fremlyser af hans Brev til Grev Zinzendorf (af 25de Januar 1735) hvis Indhold vi nedenfor skulle meddele. Först

maae vi dog blive bekjendte med de Foranstaltninger, som gjordes til Anna Sophias Ydmygelse. Lykkeligviis bevares de didhörende Documenter næsten fuldstændigen i Geheime-Archivet, hvoraf Gaspari allerede har bekjendtgjort adskillige *); men da han langtfra ikke har meddeelt alt, hvad der findes, ei heller ordnet det meddeelte tilbörligen, og endelig ikke brugt Cancelliets Archiv, saa seer jeg mig istand til at levere betydelige Supplementer af hine rige Kilder. Ved Brugen af de Actstykker, som allerede ere trykte, vil jeg som oftest fatte mig kort; de övrige skal jeg levere enten in extenso, eller dog i fuldstændigt Udtog.

Vi begynde med Frederik IVdes og Anna Sophias gjensidige Testament (paa Tydsk hos Gaspari) vedlagt en Kuffert tilligemed Fortegnelse over hvad deri indeholdtes. Snart taler deri Kongen alene, snart begge Majestæter i Forening: "Efterdi hendes Majestæt, vor hjertelskede Gemalinde, har baaret saa megen Kjerlighed og Omsorg for mig, at jeg ikke i den

*) See Schriften, die Königinn Anna Sophia von Dänemark betreffend, i Urkunden etc. Side 143—166.

Grad kan erkjende og berömme saadant, som jeg efter min Skyldighed baade par Reconnaissance og par tendresse anseer mig forbunden til igjen at sörge for hende, saa declarerer jeg for mig og mine Arvinger, at Alt hvad der findes i denne Kuffert, være sig af Guld eller Juveler, skal tilhöre mig og Dronningen min hjertelskede Gemalinde Anna Sophia uden Nogens Modsigelse, og tilfalde den Længstlevende; og skal den Længstlevende efter sit Behag skalte og valte derover som Samme behager og for godt befinder. Dette have Vi paa begge Sider af Kjerlighed den Ene for den Anden, velbetænkende aftalt og med Vores begges egenhændige Underskrift og Kammerseigl stadfæstet.

(Uden Datum.)

Friderich R. (L. S.) *Anna Sophia.* (L. S.)

Den vedlagte Fortegnelse, som ligeledes var underskreven af Kongen, opregnede under 12 Nummere Skrinets Indhold, hvoraf No. 1 angiver 40,000 Ducater i Guld, og de övrige 11 No. specificere Juvelerne, vurderede til 50,966 Rdlr., altsaa det Hele af Værdie omtrent 1½ Tönde Guld. Denne Arv for en

Dronning, var i Sandhed saa beskeden, at vi ikke begribe, hvorledes den ellers saa retsindige Konge Christian VI for en saa liden Vindings Skyld vilde overtræde sin höisalige Faders Villie og tilintetgjöre hans Testament. Vel havde man seet i Frankerig efter Ludvig XIVdes Död, hvorledes den nys saa mægtige Konge ikke kunde beskytte sin sidste Villie imod Tilintetgjörelse; men deels var det der ingen *Sön*, som kuldkastede Testamentet, deels havde Frederik IV langt anderledes end Ludvig XIV været en Fader for sine egne Börn som for sit Folk. Det smerter derfor enhver fölende Dansk, og det ligesaa meget for Christian VItes som for Anna Sophias Skyld, at see den Strænghed og tildeels Uretfærdighed, som blev viist imod Enkedronningen. Det kan vel være, at hun havde bortödslet endeel Penge; og det er vist, at Landets Forfatning i hine Aar var saare tung, saa at Folket vel mangen Gang havde knurret, naar det saae Hoffets Pragt paa samme Tid, de store Skatter maatte udredes. Men ligesaa vist er det, at Christian VItes Hof snart blev langt prægtigere og kostbarere end hans Faders havde været, og at Dronning Sophia Magdalena maaskee brugte

20 Gange saa meget til sine Pragtbygninger (Christiansborg og Hirschholm) som Anna Sophia havde anvendt paa sine (Clausholm og Wallöe). Imidlertid var det en rodfæstet Mening ved Christians Hof, at Anna Sophia havde, foruden ovennævnte Midler, skrabet uhyre Rigdomme sammen, hvilke formodedes at være deels udsatte i Jordegodser, især hos den holsteenske Adel, deels sendte til Holland. Saameget blev ogsaa opdaget, at hendes Broder, Grev Reventlow, som var en bekjendt Ödeland, havde endeel af Dronningens Penge under Hænder; og dette befæstede Mistanken om skjulte Skatte. Men derfra var endnu et stort Skridt til Beviislighed for saadanne Beskyldninger, som gjordes mod Dronningen af de nye Yndlinger, og hvoraf vi have et Echo i et fransk Brev fra Carl Pless til Grev C. Rantzau, dat. 21de November 1730 *), med den Forklaring, at Kongen, som fremfor Alting elsker la douceur et la tranqvillité des coeurs, med sit Rescript **) angaaende Anna

*) I Geheime-Archivet under No. 393. Litr. G.

**) Det er just det samme Kongebrev af 11te Nov., hvilket vi strax meddele.

Sophia ingenlunde har villet — hvad han vel med Ret havde kunnet — anklage Dronningen for d'avoir foulée, pillée ou ruinée son peuple, mais seulement, qu'elle s'est vautrée et foulée dans les delices et dans les richesses, pendant que le peuple gemissoit et mouroit de faim, de notorieté publique."

Rækken af de kongelige Resolutioner aabnes med det mærkværdige (af Gaspari paa Tydsk trykte) Rescript af Christian VI til Storkantsler *Holstein*, Grev *Ranzau* og Geheimeraad *Blome*, dateret Frederiksberg Slot, den 11te November 1730 *). Det lyder saaledes: "Efter at den forrige Dronning Anne Sophie, være sig nu af hendes Samvittigheds Drift eller formedelst Fölelsen af de hendes forrige Magt indskrænkende Omstændigheder, har i en til Os udstedt Skrivelse af 1ste d. M. henvendt sig til Os, og deri submitteret og underkastet sig vor Villie og Velbehag i alt, hvad Vi saavel ratione hendes Person, som hendes Godser, Midler og Effecter vilde ordinere og statuere, samt derhos bedet Os om Tilgivelse for hendes forhen som Duchesse förte höistforargelige, syndige og strafværdige Liv og Vandel; men

*) Originalen i Geheime-Archivet, No. 391 Lit. K.

da det nu er vitterligt for Alle, og Ingen bedre end Eder selv bekjendt, hvilken stor Forargelse hun har givet, först ved mangeaarigt, offentligt Ægteskabsbrud, og siden ved den Vores i Gud hvilende, höistsalige Hr. Fader afnödte, præcipiterede og vel aldrig hörte Formæling og den derpaa fulgte synderlige Kroning: saa vil ikke Nogen, ja ikke engang hun selv have kunnet forestille sig, at Vi nogensinde uden höistfölelig, Marv og Been gjennemtrængende Gemytsbevægelse skulde have anseet slige Begivenheder, som ei kunde andet end geraade Os og vort hele Kongelige Arvehuus til allerstörste Skam og Bedrövelse; især da Vi saae Vor i Gud salig hvilende Moder derved i levende Live saa særdeles pinet og efter hendes Död forhaanet. Men Vi have billigen ihukommet, at i Hans Majestæt Vor höisalig Hr. Faders levende Live intet var efterladt Os, som en Sön og Undersaat, uden stille Suk imod bemeldte Dronning Anne Sophies herskende Magt, ved hvilken hun selv har overvældet og mangen Gang til hans egen Sorg underkastet sig Vor Konge og Herre (hvorpaa klare Beviisninger fra hans egen Haand endnu haves, som kunde fremlægges, om det var

fornödent). Men efterdi det nu har behaget den Allerhöieste Gud at opløfte Os paa den faderlige Throne, og i Naade at beskikke Os til Konge, Fader og Dommer over vort Folk: saa erkjende vi det ogsaa billigen at höre til Vort Embede, og fremfor Alt at paaligge Os, ikke at lade denne ligesaa violente som strafværdige conduite af den hidtilværende Dronning Anna Sophia gaae ustraffet hen. Dog, da vi af Os selv ikke ere tilböielige til den yderste Strænghed, og önske ved Guds Bistand meget hellere at begynde og fortsætte Vor Regjering med Naade, saa have vi ogsaa i dette Tilfælde ikke villet gaae frem med den tilbörlige, af mange retskafne saavel geistlige som verdslige Mænd, paa Vor alvorlige Forespörgsel billigede, Strænghed; men have besluttet at bevise ogsaa den hidtilværende Dronning ufortjent Naade. Vi befale Eder derfor allernaadigst, og ville, at I begive Eder hen til oftmeldte Dronning Anna Sophia, og forestille hende alt det Ovenstaaende tydeligen og udförligen; at I ogsaa, saavidt det staaer til Eder, bringe hende til Erkjendelse og Bekjendelse, at hun efter en saadan Opförsel intet andet havde at vente end den haardeste Unaade

og Straf, naar vi vilde forfare imod hende overeensstemmende med hendes imod Os saa höist skammelige som skadelige Opförsel (da hun ikke har undseet sig for, ved forfængelige Laster at hæve sig over Os selv og det hele Kongelige Huus, offentligen at anmasse sig den Kongelige Magt under Vor Höisalige Hr. Faders mangeaarige svage Tilstand, og at berige sig af fortrykte Undersaatters Sved, ja end ikke har afholdt sig fra at bringe store Skatte og prætiosa til sig, selv fra Rosenborg Slot) men declarerer, at Vi af lutter Kongelig Naade, Godhed og Mildhed, uden dertil at være forbunden, have reguleret og fastsat paa fölgende Maade hendes Gehalt og Etablissement, saaledes nemlig:"

"Af særdeles Naade lade vi det upaatalt hengaae, at Hun, den hidtilværende Dronning Anna Sophia, beholder denne Titel; dog skal hun ikke kalde sig Dronning til Dannemark og Norge, ei heller antage nogen af de övrige Kongelige Titler, eller anmasse sig noget deraf. Godset Clausholm, saaledes som hendes afdöde Fader, Storkantler Reventlow, har efterladt det, skal indrömmes Hende. Men hun skal bestandig beholde sin Bopæl der, og det til-

lades hende ikke at reise derfra uden speciel Tilladelse."

"Ogsaa skal hun nyde alle Revenüer deraf ad dies vitæ, og desuden ville Vi allernaadigst lade Hende udbetale til Hendes Underholdning 25,000 Rdlr. aarlig i fire Qvartaler. Ligeledes skulle 100,000 Rdlr. forblive Hende til fri Disposition og til Hendes Indretning."

"Alle Juveler (med Undtagelse af dem paa Rosenborg, som ere taxerede til 50,966 Rdlr. som findes i Skrinet tilligemed det rede Guld paa Rosenborg, og som Dronning Anna Sophia angiver i den af hende under 1ste November oversendte Specification) og andre forarbeidede prætiosa, af hvad Navn nævnes kan, som Vor i Gud hvilende Hr. Fader har foræret Hende, eller kjöbt til Hendes Brug, eller paa anden Maade forskaffet Hende, maa Hun besidde og bruge, saalænge hun lever, dog med dette udtrykkelige Forbehold, at et rigtigt fuldstændigt Inventarium, hvori Alt Stykke for Stykke maa designeres specifice, skal strax forfattes og til Os overleveres, under Eed verificeret af den hidtilværende Dronning Anna Sophia under Hendes Haand og Segl, saavelsom af begge Hendes Söstre: Grevinde Holstein og Laurvig,

ligesom ogsaa til Vidnesbyrd underskrives og forsegles af deres Mænd: de Hrr. Grever Holstein og Laurvigen, til Vores og deres Alles desto större Sikkerhed."

"Slutteligen skulle Hendes egne Sölvservicer, alle Möbler i Hendes Huus her i Kjöbenhavn, og hvad hun ellers hist og her deraf besidder (det alene undtaget, som findes i Gemakkerne paa de Kongelige Slotte) ligesom Hendes Kareter, Heste, Seletöi med Alt, hvad der hörer til Hendes Eqvipager, Hende udleveres.

"Derimod cederer Hun, i den allerbedste forma, bonis, og forblive Os tilhörende alle Hendes övrige rede Midler, Penge og Effecter, hvad Navn de end monne have og af hvad Natur de monne være, ligesom ogsaa Hendes Godser, liggende Grunde og Huse, intet undtaget. Og har Hun til Eder, under sin Eed, herover at levere en fuldstændig rigtig Designation, hvilken I have at oversende Os saasnart som muligt, efterdi Vi med denne Os saa fortrædelige Sag ikke fremdeles ville forstyrres, men ville have den hermed aldeles afgjort. Hvorefter I Eder have at rette, og

forblive Vi Eder med Kongelig Naade bevaagen."

Givet paa Vort Slot Frederiksberg d. 11 Nov. 1730.

Christian R.

v. Hagen.

I dette Rescript finder man dog midt i Strængheden tvende formildende Omstændigheder: 1. at Kongen udnævner til Commissarier tre Mænd, som ikke vare Enkedronningens Efterstræbere, de To endog hendes nær Beslægtede (Holstein var hendes Svoger, og Blome var Holsteins Svigersön). 2. at der gives Dronningen eengang for alle 100,000 Rdlr. og 25,000 Rdlr. i aarlig Pension.

Ogsaa det befalede Inventarium over Dronningens Midler og Godser, forfattet i hendes eget Navn, haves endnu, saaledes lydende *):

I. "Har Hendes Majestæt, Enkedronningen, under Opsyn af de Hrr. Geheimeraader: v. Blome og Reventlow von Schmohl, udstaaende paa Renter i Holsteen nogle af hendes derværende Revenüer, opsparede Capitaler, hvoriblandt ogsaa de Penge, som Dronningen har arvet efter hendes sal. Fru Moder; men hvormeget der egentligen

*) Originalen trykt paa Tydsk i Urkunden S. 164.

udestaaer under enhver af bemeldte Herrers Direction, det kan jeg ikke nu sige accurat, men vel naar jeg med allernaadigst Tilladelse igjen maa komme til mine Papirer.

II. Af Godser har Hendes Majestæt her i Sjælland:

1. Grevskabet Wallöe, bestaaende af Wallöe, Billesborg og Gunderup, tilligemed det for omtrent 10 Aar siden dertil kjöbte Gods Jellinge.

2. Det bekjente Lyststed Frydenlund.

III. I Holsteen har Dronningen i Godser:

1. De saakaldte Udendams Jorder, hvorfor der nu betales i aarlig Forpagtning p. pter 7000 Rdlr. i Kroner.

2. Den ved Siden af bemeldte Jorder liggende Sophie-Koeg, hvilken Kammerraad Ilbens har i Arvefæste og derfor betaler aarlig Arvefæste-Afgift 1190 Rdlr. Kroner.

3. Herskabet Harzhorn, tilligemed Sommer og Grünland, hvoraf de aarlige Revenüer belöbe sig til mellem 4 og 5000.

IV. I Guld har allerede over i 8 Aar staaet her i Hendes Majestæts Huus, omtrent 40,000

Species Ducater, hvoraf den störste Deel vil findes hos Hendes Majestæt selv, men Resten her.

V. I den her i Kjöbenhavn mig betroede Kasse vil forefindes omtrent 35 til 40,000 Rdlr. af hvilken Sum dog först megen Gjeld maa betales, dernæst ogsaa den nu anlagte Sorg, ligesom jeg da ogsaa har erholdt allernaadigst Ordre til at sende nogle Penge til daglige Udgifter til Odense."

Dette Document, som er uden Datum, maa Dronningen have underskrevet paa Brangstrup i Midten af November Maaned, efterat de Kongelige Commissarier vare traadte i Underhandling med hende. Med Vished vide vi, at Rescriptet af 11te November blev bragt til Odense af Anna Sophias Cabinetssecretair, Justitsraad *J. V. Hoffmann*; thi vi have *saavel* hans Qvittering til Ministrene Pless og Iver Rosenkrands *for* rigtigen at have modtaget Rescriptet til Overlevering i Odense, hvor Holstein, Ranzau og Blome opholdt sig, *som ogsaa* en Instrux til Hoffmann om at betyde Storkantsleren og hans Frue i Kongens Navn, at de skulde affordre Anna Sophia baade Kong Frederik IVdes Testament, hvilket hun havde i Hænde, og de

Breve, den nu regjerende Konge havde skrevet til hende, hvilket alt Hoffmann skulde bringe tilbage med sig. Fremdeles skulde han betyde Storkantleren og hans Frue, at de skulde disponere Anna Sophia til at rette sig efter alt, hvad der blev hende skriftlig eller mundtlig befalet, og med underdanigst Taknemmelighed underkaste sig Hans Majestæts Foranstaltninger. Denne Instrux er af 12te November 1730. Men at det lykkedes Hoffmann at bringe de vigtige Papirer tilbage, viser saavel deres senere Publication (af Gaspari) som hans egenhændige Qvittering derfor, udstedt i Odense den 24de November 1730.

Tilligemed disse, Christian VI saa behagelige, Papirer medbragte Hoffmann eet, som var af mindre behageligt Indhold, nemlig *Dronning Anna Sophias Petita*, opsatte paa Brangstrup den 18de November 1730, og indeholdende Begjeringer om nogle flere Emolumenter end de, som i det Kongelige Rescript vare hende bevilgede. Om disse 11 Petita siger Kongen vel i et Brev til de tre Commissarier (dat. Kbhavn. d. 2den Dec. 1730), at han ei var bleven lidet forundret over, at Dronning Anna Sophia, istedenfor at vise sig tilfreds og tak-

nemmelig for det hende Bevilgede, fremkom med nye Petita; men at Kongen dog, for at vise endnu mere sin Kongelige clemence og Stormodighed, havde bevilget det Væsentlige af hendes Begjeringer. Saaledes forholder det sig ogsaa i Sandhed, som Kongens Vedtegninger til hver enkelt Punkt (af samme Dato, d. 2den Dec.) udviser: og hvis nögle af disse angik Smaating, f. Ex. at levere Vildt og Brænde til Dronningens Huusholdning, vare andre af större Vigtighed, saasom at udbetale Dronningen alle de forfaldne Indkomster af Grevskabet Wallöe og hendes Godser i Holsteen. Af samme Datum (2den Dec. 1730) er Christian VItes Qvittering for de ovenomtalte Juveler, anslaaede til 50,966 Rdlr. samt for de 40,000 Ducater, for hvilke Interimsqvittering var givet af Grev Ranzau og Geheimeraad Blome.

Flere Documenter, end de hidindtil benyttede, har Gaspari ikke bekjendtgjort (Dronningens Testament undtaget, hvorom vi siden tale); men det geheime Archiv indeholder mange flere, hvilke bevise, at Dronningen *ikke i sin Specification havde opgivet alt hvad hun eiede* (om Fortielsen af endeel Summer var forsætlig eller uforsætlig, afgjöre vi ikke,

dog er det förste sandsynligst). Maaskee var hun undseelig ved at nævne flere; thi det maa indrömmes, at de nævnte Eiendomme — der vel kunde indbringe henved en halv Tönde Guld aarlig — allerede langt overgik hvad man kunde vente i Naalepenge af en Konge, der ellers var streng Huusholder. Derfor fortsattes Undersögelserne om Enkedronningens Midler lang Tid efter, saavel udenlands som indenlands, saa at, om end det smigrende Brev er kommet Christian VI til Hænde, hvilket Anna Sophia paatænkte til hans Kroning *); har det dog ikke standset Efterforskningerne.

Under 25de November 1730 udstædte Dronningen to Ordrer paa Brangstrup, den ene til Hoffmann, den anden til Kammerfruen Grönvald, om at registrere alle Dronningens Prætiosa i hendes forrige Bopæl i Kjöbenhavn **). At Dronningen fandt sig beföiet til at yttre Misfornöielse med denne Registreren, viser et fölgende Brev til Fru Blome (393 Lit. b.). Men

*) Udkastet findes i Archivet No. 391 Lit. l. med Udskrift af Anna Sophia: proiet dune laitre fransoise au roy au suiet de son couronnement et de mes tristes affaire.

**) No. 392 Lit. c.

for at fölge Tidsordenen, maae vi nu nævne Kongens Ordre til Dronningens Broder, Grev Reventlow, dat. 29de Dec. 1730, om at indsende til Rentekammeret de Dronningen tilhörende, og under hans Tilsyn værende Obligationer, samt angive, hvor hun maatte have Capitaler udsatte paa Rente (392 Lit. e). Til samme Tid fik Blome Ordre at indlade sig med Enkedronningen i nye Underhandlinger (392 Lit. f.) hvilket han efterkom ved (392 Lit. g.) et Brev til Dronning Anna Sophia (dengang paa Boller) dat. Kbhavn. d. 2den Jan. 1731, med Kongelig Befaling, at hun skulde give en Specification over de Midler, hun havde under Hænder eller udsat paa Rente, samt extradere de Obligationer hun havde. Blome melder, at han hidindtil kun havde havt 3 Obligationer i Hænde, hvilke han efter allernaadigst Befaling havde extraderet, nemlig: 1. sal. Benedict von Ahlefeld til Böthkamp hans Obligation paa 7000 Kroner. 2. General Schulenburgs Obligation paa 1836 Kroner. 3. sal. Grev Christ. af Danneskjold Samsöes Obligation paa 7800 Kroner. Medens Anna Sophia foruroligedes ved denne Skrivelse, havde hun en endnu större Sorg over et andet hende

truende Tab, hvilket vi erfare af (393 Lit. a), to Udkast med hendes egen Haand til Breve til Grevinde Blome med Anmodning om at faae hendes Gemals Breve til hende udleverede, at de ikke skulde komme i Hoffolkenes Hænder og vække Latter; thi — skriver hun — on peut aisement se figuerer ce qun homme fort amoureux en telle ocasion peut ecrire. De fandtes i samme Kasse som de mange Penge, af hvilke hun ingen Hemmelighed havde gjort, men talt derom til Storkantslerinde Holstein. Hun tilbyder at gjöre sin Eed paa, at ingen Obligationer fandtes deriblandt. Dette Brev, som er fra 1731, ender saaledes: ie vous ecris tentost allement, tentost fransois, ma memoire estent trop charges de malheurs pour pouvoir trouver la suite due dans une lenque, faites moy la iustise de me croire au poin que ie la suis ma chere comtesse votre devouée.

Dernæst stöde vi paa No. 393 b. en egenhændig Copie af et Brev fra Dronningen til Samme (paa Tydsk) dat. Clausholm d. 28de Marts 1731, hvori hun beder sig fritagen for at underskrive den af Justitsraad Hoffmann og Kammerfrue Grönwald forfattede Fortegnelse over de Prætiosa, hun havde faaet af sin Gemal. Hoffmann

havde i sin Specification sammenblandet Alt "pelle melle wie es ihm vor der hant gekohmen ist, pretiosen und nicht pretiosen."

Dette Brev maa paa höiere Steder have fundet gunstige Ören: thi af det fölgende No. i Archivet kan sluttes, at der fra Regjeringen er gjort Anna Sophia Forslag om at man vilde udlevere hende Skrinet med Brevene paa visse Vilkaar. Hvilke disse have været, og hvad for Uleiligheder Kongen befrygtede af Skrinets Udlevering, kan udledes af (393 c.) en Erklæring fra Anna Sophia, skrevet paa Tydsk og dateret Clausholm d. 30te April 1731, saaledes lydende paa Dansk:

"1. Efterdi det uden at see Brevene er umueligt at kunne erindre sig, om deri noget er bleven meldet om den höisalige Dronning Louise; saa tilbyder jeg mig under Eed, naar det maatte forlanges, ved Gjennemlæsningen af disse Breve at opbrænde alle dem, hvori den höisalige Dronning Louises Navn omtales. 2. At saavidt jeg veed, ingen saakaldet Betænkning fra theologiske Faculteter, vort Ægteskab betræffende, findes i Casetten, kan, naar forlanges, med Eed verificeres. 3. At de sig i Casetten befindende Breve fra min höistsalige

Gemal ikke af mig skulle blive adspredte — dertil ere de mig altfor kjære — ei heller blive Nogen foreviste; men det er min alvorlige Intention, at om jeg skulde döe, samme uden at læses af mine Arvinger eller nogen Anden skulle blive remitterede til Deres Kongelige Majestæter, dette kan, om forlanges, iligemaade med Eed af mig verificeres." Dette blev sandsynligviis saaledes bevilget; og Kong Frederik IVdes Breve til Anna Sophia i den Tid hun var hans Medhustru, ere ikke siden komne i det Geheime-Archiv; thi de fire Breve fra Kongen til hende, som deri findes, ere stilede til hende som *Dronning*.

Vi formode, at Anna Sophia var saa glad over at faae den elskede Konges Breve tilbage, at hun lettelig forsmertede Tabet af endeel Obligationer, som hun maatte afstaae til Regjeringen. Under No. 393 Lit. d. have vi nemlig en Skrivelse fra Geheimeraad Ludvig Pless, Chef for Rentekammeret, dat. 27de Februar 1731, om at de Obligatiouer, som Dronningen ifölge Justitsraad Hoffmanns Fortegnelse var i Besiddelse af, skulde indleveres til Kammeret; og af en Designation fra samme Minister, saavelsom af de cederede Obligationer selv (hvilke

[illegible] indtil sig til
[illegible] Rdlr. [illegible] Kroner og
[illegible]
[illegible]
[illegible] 60,000 Rdlr. udbe-
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ved
[illegible]
[illegible] Enken,
[illegible]
[illegible]
[illegible] Bonningen
[illegible] ved
[illegible] ud-
[illegible]
[illegible] og opdage
[illegible] Ministe-
[illegible]

Ved [illegible] No-
vember [illegible] Schwerdt, dansk
[illegible] Anne Sophie aura
[illegible] Sa Ma-
[illegible] par nous ses spolia

opima, elle aura pourtant par sa bonté infinie un établissement de Reine dans cet endroit là et qui surpasse infinement ou du moins a dû surpasser les éperances de toute la famille. Celle-ci en sera quitte aussi pour la peur, mais elle n'aura pas voix en Chapitre. Og d. 30te December 1730 til Ministeren Berkentin i Wien: La nouvelle que Mr. Kurtzröck Vous a dite, est vraie en gros: le Roi en a agi fort genereusement avec la Reine Anne Sophie (Elle n'est point nommée Reine Douairière ici, quod probe notandum). Sa Majesté lui a laissé 100,000 écus de son bien pour toujours et une 20taine de mille au delà, qu'on prétend être de son heritage et tous les meubles de toutes ses maisons; avec cela elle aura ad dies vitæ tous les bijoux sub fide inventarii, Clausholm en Jutlande pour sa demeure avec ses revenus qui sont 4000 à 5000 écus, et 25000 écus payés annuellement par quartiers. Voilà la verité du fait, et je me persuade que le public ne pourra qu'admirer en tout ceci la bonté extrême du Roi." Samme Dag d. 30te December 1730 skriver han til vor Envoyé extr. Griis efter Kongens udtrykkelige Ordre for at spörge, om han ikke havde Kundskab om nogle Summer,

udsatte i Holland under Dronning Anna Sophias Navn; og den 2den Januar 1731 til Samme. Par une lettre d'Utrecht il a été mandé ici du 26ième Decembre qu'il a courru un bruit en la dite ville, que la Reine Anne Sophie étoit en marché pour Vianen, qu'elle voudroit acheter, pour y aller resider, de Mrs. les Etats, et que tout nouvellement il avoit été mandé de la Haye, que le marché était fait et conclu, et que la dite Reine étoit attendue dans ces pays là. Sur une telle nouvelle Sa Majesté m'a chargé de Vous ecrire, pour Vous recommander et Vous ordonner de Sa part, Mr. de Vous appliquer avec tout le soin possible à approfondir ce mystère et la verité du fait" etc. Dernæst 1731 d. 23de Jan. et Brev til Samme. Vous avez bien fait de ne pas partir pour Utrecht, puisque l'homme que Vous y alliez chercher, devoit venir à la Haie. Son voyage marque que le bruit de l'affaire en question n'est pas entierement sans fondement. L'on s'en rapporte à votre diligence à approfondir ce mystère, et Vous ne perdrez sans doute pas de vue non plus l'affaire de l'argent placé en Hollande etc. Endelig meldes 1731 d. 27de Januar. Nous avons des avis d'ailleurs que le bruit da la ne-

gotiation de Vianen n'est pas entierement sans fondement, quoiqu'il se puisse qu'elle soit rompue presentement.

Vi troe gjerne, at Anna Sophias Broder, Grev Reventlow, har havt en saadan Plan for med sin styrtede Söster, især naar han derved tillige kunde faae Raadighed over endeel af hendes Midler; men vi have intet andet Beviis end Sandsynligheden og Rosenkrandses Ytringer at beraabe os paa.

Et Aars Tid efterat Dronningen var kommen til Clausholm, blev hun syg, hvilket jeg erfarer af Breve (i Geheime-Archivet No. 394) om Anna Sophias Sygdom, dat. Clausholm Febr. 1732. De ere deels fra en tydsk Læge, *Neuhaus*, som opfylder sine Breve til Justitsraaden (Hoffmann) med Recepter; deels (eet) Brev dateret 18de Februar 1732 fra en *Holstein*, som klager over Neuhaus, at han var capricieux og ingen anden Læge vilde kalde til Hjelp, skjöndt han ikke kjendte Dronningens Sygdom, Holstein kalder den "Mutter-Beschwer und Hypocondrie," fortæller at Dronningen næsten aldrig har Aabning uden ved Piller og Laxativer; om Natten havde hun ofte Feber-Anfald.

Hun var meget blodrig, og leed af Hede; ikke desto mindre gav Neuhaus hende Lægemidler, der ophidsede hende mere. Holstein vil, at Justitsraaden skal tale med andre Læger om Dronningens Tilstand. Han nævner Ingen, men vi vide, at Dr. Bing — som ogsaa gav et særskilt votum efter Prinds Carls Obduction — var paa de Tider den berömteste Practicus i Kjöbenhavn.

Om Dronningen siden fik en dueligere Læge, er os ubekjendt; men hendes Helbred blev dog noget bedre, saa at hun levede elleve Aar derefter. Skade at Efterretningerne om hendes Liv som Enke ere saa faa. Nogle interessante Bidrag dertil har jeg dog fundet iblandt Christian VItes Breve.

Disse vise, at Kongens Vrede varede i fem Aar, og at den Mand, som omsider med christelig Kjerlighed fik den dæmpet, var — den hidtil saa berygtede Hofpræst Bluhme. I Aaret 1731 var Kongen endnu saa opbragt paa sin Stifmoder, at han d. 26de Mai 1731 skrev til Etatsraad Schulin *): "Med forrige Mandagspost bringer min Lakai mig fra Posthuset med mine andre Breve et Brev fra Dronning Anna Sophia. Jeg har spurgt Lakaien, som var paa

*) Originalen findes paa Tydsk i Geheime-Archivet.

Posthuset, om han har modtaget alle Brevene paa Posthuset. Han sagde Ja; jeg meente, at Brevet maaskee var blevet stukket ham i Haanden. See dog efter paa Postchartet, hvad for Breve til mig, der staaer derpaa. Jeg er ret nysgjerrig (courios) efter at vide, om Brevet er kommet med Posten eller ikke. Lad sig ikke mærke hermed for nogen, og jeg vil stedse være hans vel affectionerede."

Siden opdagedes, at Anna Sophia förte Brevvexling med Familien Blome. Denne vilde Kongen have forstyrret og anmodede igjennem Hofmarschal Gram ogsaa Schulin om at udföre dette. Dette var et ligesaa vanskeligt som uhæderligt Hverv, til hvis Udförelse Schulin forlangte Kongens Ordre og denne blev ham meddeelt, saaledes lydende (oversat bogstaveligen fra Tydsk): "Ifölge denne Vor Allernaadigste Special-ordre, har Vor Etatsraad Schulin at borttage fra Posten alle Breve, som ere adresserede til Clausholm, og om hvilke det er at formode, at i samme befindes Memorialia, samt allerunderdanigst at indhændige Os saadanne, hvorfor Vi allernaadigst ville tildele ham dette, til sin decharge; men derhos ogsaa tillige anbefalende ham paa det skar-

peste, at fortie og hemmeligholde denne ham allernaadigst tildeelte Ordre."

Paa Vort Slot Frederiksberg, d. 15 Novbr. 1731.

Christian R.

Hvor maatte Kong Christian önske, at Etatsraad Schulin havde været frimodig nok til enten selv, eller igjennem hans höie Beskytterinde, Dronning Sophia Magdalena at forestille Kongen det Uværdige i denne Fremgangsmaade! Hvad de ikke vovede, det fordristede Kongens Sjælesörger sig til, som erfares af fölgende Brev fra Christian VI til Grev Zinzendorf.

Frederiksberg, d. 28 Jan. 1738. num. 3.

Min kjære Hr. Greve!

Dette skriver jeg blot for at melde Dem, at jeg rigtigen har bekommet Deres Skrivelse af 9de Jan. nro. 2. Det glæder mig, at de er vel tilfreds med Hr. Blumes Svar til Prof. Reuss; jeg har ogsaa fundet det godt. Naar den bortjagede Præst Herslöf vilde blive bestandig ved sin Bekjendelse og Anger, da er det vist, at han kunde stifte meget Godt: men jeg frygter for contrarium.

Hr. Blume har nylig villet tiltale mig paa Samvittigheden, angaaende min afdöde Hr. Faders Maitresse, den saakaldte Dronning Anne

Sophie. Han sagde, man maatte ikke bestandig bevare sin Vrede; hun havde dog været formælet med min Fader ved præstelig Copulation; hun var at ansee som min Stifmoder; det var til sin Tid rigtigt, at jeg havde ladet Retfærdighed gaae for Naade; men nu — meente han — kunde jeg vel lade hende vederfares nogle Tegn paa min Naade, saasom at lade spörge til hende, og andet deslige. Jeg har derpaa ikke svaret ham andet, end at jeg gjerne vilde gjöre Alt hvad der kommer overeens med Gud og en god Samvittighed: men nu er jeg courieus efter at vide Deres Sentiment derom; men beder Dem ellers ikke at tale til noget Menneske derom; thi Hr. Blume siger, at intet Menneske har instigeret ham dertil, men at han gjör det blot af sin Samvittigheds Drift og af Omsorg for min Sjel. Ogsaa Davids og Bathsebas Exempel anföres af ham. Jeg gjör mig endnu ingen Bebreidelser i min Samvittighed over denne Sag; thi naar jeg betænker, hvad hun har gjort imod min Fru Moder, som jeg endnu elsker og respecterer i hendes Grav, saa tykkes mig, at jeg endnu har gjort for lidet imod Anne Sophie.

Dernæst maa jeg ogsaa spörge Dem, hvad De mener, om jeg kan og tör holde Assemblee ved Hoffet. Det er vist, at vi leve som Eremiter. Folk beklage sig over, at de ikke faae

Kongen og Dronningen at see, og jeg veed intet andet Middel til at see Folk hyppigere end ved Assembleer: jeg seer heller ikke, at deri ligger noget ondt; det kan heller ikke vel være andet ved Hofferne, og det er saaledes ved alle andre Hoffer; kun her ikke. Jeg forventer over begge Puncter deres Mening og Tanker, og forbliver, min kjære Greve, Deres

vel affectionerede
Christian R.

Hvad Zinzendorf svarede er mig ubekjendt (maaskee blev dette Brev aldrig besvaret; thi kort efter faldt han i Kongens Unaade); men vist er det, at Blume overvandt Kongens Had til Anna Sophia, og aabnede Adgang til hans Hjerte for blidere Fölelser; thi i samme Aar tillod han ikke alene Enkedronningen at skrive ham til, men lod hende endog give venligt Svar. Dette sees af tvende Breve til Schulin *). Det förste, af 25de August 1735, slutter med disse Ord: "Vi tilstille ham herved tillige en Skrivelse fra den ulykkelige Dronning Anna Sophia, dog i störste Fortrolighed, og at han herom ikke lader sig det mindste mærke for hvem det saa er. Vi ville gjerne, at han skal

*) De findes iligemaade i Geheime-Archivet.

opsætte et Svar i höflige terminis, hvilket vi blot behövede at underskrive." Og den 30te August melder Kongen Schulin: "Svaret til Dronning Anna Sophia finde Vi ret godt opsat; han har ret givet det en god Vending (eine guhte tour)."

Hvo skulde troe, at den Mand, som bevirkede denne Forandring i Kongens Sindelag, er den samme Blume, hvem Riegels i Christian VItes Historie har skildret som en Hykler og rænkefuld Jesuit? Hvor forskjellig viser han sig for os i sit Forhold til Kongen!

Vi have ogsaa et trykt Skrift, vedkommende Dronningens Död og sidste Leveaar, nemlig Præsten *Niels Schives* Liigtale, holdt i Clausholm Slots Capel d. 5te Marts 1743 efter Kong Christian VItes Befaling, men först udgivet nogle Aar efter *) (thi den er dediceret til Frederik V som Konge; uden Aarstal). Jeg havde haabet i dette Qvartbind paa 120 Sider at finde interessante Bidrag til Enkedronningens Biographie; men blev for en stor Deel skuffet i mine Forventninger. Med en træt-

*) Af denne Udsættelse kan det forklares, at Dronningen i Liigprækenen Pag. 113 siges at være död d. 7de Febr. da hun dog döde d. 7de *Januar.*

tende Vidtlöftighed og i den Tids slette homiletiske Smag afhandler Slotspræsten i Indgangen *et Menneskes Usselhed og Elendighed af sig selv* (efter Jobs 7, 17) og i Talen *et Menneskes Herlighed og Lyksalighed af Gud i Christo* (efter den approberede Text Hos. 14, 6—8); men fremstiller kun leilighedsviis og ligesom imod sin Plan Træk af Dronningens Charakteer. Disse bestaae i Fölgende: Dronningen döde af Smaakopper, og Præstens förste Bemærkning angaaer denne Omstændighed. „Da jeg först blev kaldet til hende — siger han Side 4 — og saae hende saa fuld af Blegner og Börnekopper, som Job var fuld af Bylder og Saar, hörte jeg strax af hendes Mund de Ord, som Job engang talede til Herren: Hvad er et Menneske, at du vil agte ham stort? og at du vilde lægge dig ham paa Hjerte? Jeg kan sige med Sandhed, at saa nær som Dronningens elendige Gestalt gik mig til Hjertet, saa dybt trængte hendes herlige Tale mig ind i Sjælen. De bleve mig som de Vises Ord, der ere dybt indslagne af Forsamlingens Mestere (Præd. 12, 11); thi, ihvor fordærvet hendes Legems yndige Skikkelse saae ud, saa hörte man dog af hendes Ord, at hun var herliggjort

indvortes, og begavet med den hellige og himmelske Viisdom, som Mange brøtte af, men Faa naae og besidde, den Viisdom: at kjende sig selv." Paa et andet Sted (S. 39) afflokker Sygdommens Beskrivelse ham disse Yttringer: "Man hörte i Dronningens fæle Sygdom, der hendes ganske Liv havde været hende forskrækkelig, at hun sagde i Sövne: "O Gud, hvor stor er din Godhed imod mig!" og ikke alene jeg, men alle de, der opvartede hende i hendes Sygdom, ere levende Vidner paa, hvor tit hun priste Guds Naade, og hvor tit hun befoel os at takke Gud for hans Naade imod hende. Af denne hendes Uværdigheds Erkjendelse flöd ogsaa de mærkelige Ord af en Dronnings Mund, som hun engang sagde til mig: at Pest var dog en skrækkeligere Sygdom end hendes; og da jeg tilstod dette, men tillige förte hende til Gemyt, at de hidsige Sygdomme, der angreb Fornuften, vare endnu værre, sagde hun: det var sandt, og bekjendte tillige, at hun ikke kunde fuldtakke Gud for hans Naade. En anden Gang sagde hun: at hun havde det bedre end Job; thi Job havde ingen Seng at ligge paa. Saaledes betjente hun sig af alle Omstændigheder til at ophöie Herren og for-

nedre sig selv; saa at hendes Sygdom blev for alle, som omgave hende, den kraftigste Prædiken baade af Loven og Evangelio. Af Loven i hendes Sygdom, og af Evangelio i den Christi Kraft, som fuldkommedes i hendes Skröbelighed."

Men at ikke blot Dronningens Endeligt var opbyggeligt; at ogsaa hendes Enkeliv paa Clausholm havde været en passende Forberedelse dertil og en flittig Udövelse af Christen-Kjerlighed, vil man baade af andre Omstændigheder formode, og i Liigtalen finde Bekræftelse paa. Det er den gudfrygtige Tidsalders store Fortrin fremfor den irreligiöse Tid, at naar Menneskene i hiin forvilde sig i Livets Labyrinth og beruses i Ungdomsaarene af utilladelig Nydelse, have de dog i deres Barndomstroe en Ariadnestraad, de kunne optage, ligesom de i deres Samtidiges Vandel finde en Opfordring til at betræde Dydens Vei og vende tilbage til de dyrebare Minder og Fölelser fra deres Uskyldsdage. Vi have derpaa tvende mærkværdige Exempler i Kong Frederik IV og hans Dronning Anna Sophia. Begge havde fölt det varme Blod slaae stærkt og uordentligt i deres Aarer; Begge havde, uagtet den om-

hyggeligste Opdragelse i religiös Henseende (thi hvilke Mödre havde ikke Forsynet skjenket dem Begge!) hengivet sig til Vellyst og anvendt Sophismer for at dæmpe Samvittighedens Röst: men hvor alvorligt og bodfærdigt vendte de sig ikke Begge til Gud, da de Dage kom, om hvilke ethvert Menneske siger: de behage mig ikke!'

Enhver kan let forestille sig, med hvilke Fölelser Anna Sophia som Enkedronning betraadte Clausholm. De lignede vel tildeels dem, hvis Udbrud vi kjende af *Göthes Faust*, naar Digteren lader den faldne Margarete sige:

Schön war ich auch, und das war mein Verderben.
Nah' war der Freund, nun ist est weit;
Zerrissen liegt der Kranz, die Blumen zerstreuet.

Paa Clausholm havde Anna Sophia tilbragt sin Barndoms skyldfrie Aar under en ædel Moders kjerlige Tilsyn; her havde hun lært at elske Gud, sine Medmennesker og alt Godt; men her havde hun ogsaa som letsindig Ungmö hengivet sit Hjerte til en givt Mand, vistnok Danmarks beundrede Konge; men ligefuldt imod al Pligt og Ære, imod Religion og mödrene Bud. Paa det samme Sted skulde hun nu, forviist fra Hoffet og foragtet af mange, ja

maaskee af den bedste Deel iblandt Folket, udsone sine Ungdomssynder og befæste sig i de gode Forsætter og öve de Kjerlighedsgjerninger, som hun allerede i nogle Aar havde deelt med sin kongelige Gemal. Vi have Præsten *Schives* Vidnesbyrd om, hvor troligen hun gjorde dette. Han har nævnet os hendes Livpsalmer, "hvilke vare hendes fornemste Fornöielse og Tidsfordriv endog paa hendes Lystreiser, som dog i de sidste Aar vare meget sjeldne;" han har anfört nogle Bibelsteder, som hun havde sat Mærke til i sin Bibel, og de bevise, i hvor höi en Grad hun besjeledes af en sand christelig Anger. Det vil maaskee interessere Læseren at höre den gamle Præst selv skildre disse lærerige Optrin. Han taler S. 103 om, hvorlunde Clausholm blev for Dronningen et Fristelsessted: "I disse Vande begyndte Satan at angle med sine Fristelsers Kroge og sögte at betage hende Ærens uforvisnelige Krands. Her fandt hun, hvorledes Satans gloende Pile kan törre, tære og forvandle en Sjæls Vædske til Sommerens Törke og Törhed. Og man kan ikke undre sig over, naar Fristelserne satte an, som Hvirvelvindene i Disciplenes Seilads, der fyldte Skibet med

Bölger, at hendes Sjæl da bruste over hende og hun kunde blive som Naale-Öiet paa Compasset, der vakler i en Flyvestorm; men hun vendte sig til sin Nordstjerne igjen, til sin Frelser Jesum, og satte sig under hans Skygge, og skjulte sig i hans Vunder, som Duen i Klippens Rifter. O hvor forsögt var hun i denne aandelige Kamp og Strid! Hvor kjendte hun Satans listige Anlöb! Hvilken en Indsigt havde hun ikke i hans Dybheder, og hvor vel vidste hun at bruge de aandelige Vaaben, saa at hun som en ret Troens Heroine og Heltinde stod harnisket og skjoldet med Troen til at værge sig baade paa höire og venstre Side. Fristelsens Ovn blev aldrig saa heed, at Christus jo var hendes Skjul og Skygge imod Heden. Som hun da lærte i denne Skole hvad hun havde i Christo, og fik de Ting at vide, som vare hende skjenkte i ham af Gud, saa blev Jesus ret stor i hendes Sjel og Verden blev til intet. Hun ansaae Verden med al sin Fryd og Flor, med al sin Glimmer og Glands for et raadent Træ, der skinner og kan bedrage Folk ved sit Skin, men hverken kan lyse eller varme." Saavidt Schive. Dronningen gik med stor Frimodighed Döden imöde, og da hendes

Sjælesörger spurgte hende om Grunden dertil, svarede hun: *Jeg veed, at min Forlöser lever, og han skal opvække mig af Stövet til Herlighed* (Jobs 19, 25—26). Hun beklagede de Uomvendte, fordi de ingen Tröst have i Nöd eller Död. Fremdeles roser *Schive* hende for de opbyggelige Samtaler, hun i sine Enkeaar förte ved sit Tafel; for hendes Omsorg for hendes Betjenter, hvilke hun holdt til flittig Kirkegang; for hendes Godhed imod alle Trængende. Hun klædte sig i en tarvelig Dragt, havde et maadeligt Tafel og en slet og ret Eqvipage; thi, sagde hun, dersom jeg skulde före mig op efter min Stand, saa havde jeg ikke efter Önske til de Fattige. I den Blok, som hun lod indrette i sit Capel, samledes paa en halv Snees Aar 4000 Rdlr. Deres Brug omtales i hendes Testament.

Da dette giver gode Oplysninger saavel om Dronningens Hofpersonale, som om hendes Efterladenskab, ville vi meddele det paa Dansk. Gaspari har bekjendtgjört det paa Tydsk *). Dets Indhold er:

"Vi af Guds Naade, Anna Sophia, Hendes Majestæt, den i Gud hvilende Kong

*) Urkunden S. 163 fg.

Frederik IVdes etc. etc. efterladte Dronning og Enke, gjöre herved vitterligt og bekjende allernaadigst:

Efterdi det har behaget den almægtige Herre over Liv og Död, efter sin uudforskelige Villie at lægge Os paa Sygesengen, og vi fölgelig ikke kunne vide, hvorledes det monne behage Gud at disponere over Os, men Vi i den nærværende Tilstand ikke kunne oprette noget formeligt Testament:

1. Vi alligevel af fri Villie, endnu ved sundt og godt Begreb, hermed testamentere og skjenke af Vore rede og meest reelle Penge til Vor Kammerfröken Dorothea Sophia von Holstein — hvis ubrödelige Troskab, Kjerlighed og höistbehagelige Tjeneste og store Omsorg Vi billigen erkjende paa det mildeste — 50,000 Rdlr. med den Tilsætning, at disse 50,000 Rdlr. uvægerligen skulle udbetales hende, naar hun vil ægte enten den ældre Hr. Grev Fred. Danneskjold-Laurvig, eller og hans Broder Hr. Grev Christian Conrad.

2. Men skulde saadant ikke snart kunne gaae for sig, skal alligevel bemeldte Kammerfröken af Vore Capitaler bekomme 30,000 Rdlr.

3. Skal 40,000 Rdlr. af vor Formue anvendes til et Enkestift, og skal Indretningen deraf tilfalde Frue Grevinde Danneskjold-Laurvig som en föd Reventlow, og efter hendes Död blive först hos den Reventlowske Familie, men efter dens Afgang hos de grevelige Laurvigske Arvinger, hvilke Familier ogsaa i Tilfælde af Trang skulde have Præference. I Stiftelsen maae ei andre optages end nödtörftige, betrængte og gamle Enker.

4. De Penge, som ere indkomne i Slotscapellets Kirkeblok og tildeels alt ere udsatte paa Renter, skulle af Grevinde Laurvig anvendes til Oprettelse af et Hospital, paa hvilketsomhelst Sted, hende behager, Jylland undtagen. Dog skal i dette Hospital kun optages aldeles fattige, syge og betrængte saavel Mandspersoner som Qvinder.

5. Velbemeldte Grevinde testamentere Vi herved vort Guld-Toilette og vor Sölv-Service.

6. Vi testamentere Vor Fru Overhofmesterinde v. Grabow 2000 Rdlr. Vor Hofdame Fröken Lützow 2000 Rdlr. Vor Overhofmester Frederik Reventlow 2000 Rdlr. Vor Kammerjunker Frederik Ranzau 2000 Rdlr.

Ligeledes Vor Kammerfrue Anne Cathrine Grönwald 1000 Rdlr. Vor Kammerjomfru Öllegaard Rostrop 600 Rdlr. Vor Cabinetssecretair Hofmann 1000 Rdlr. og Vor Kammerlakai Fred. Olland 500 Rdlr. Hvad derefter bliver tilovers af vore Capitaler, ombedes Fru Grevinde Lauryig at uddele efter hendes Befindende imellem Vore övrige Domestiqver og Præsten Hr. Niels Schive.

Denne Vor sidste Villie have Vi hermed, ved Vor egenhændige Underskrift og kongelige vedtrykte Segl villet confirmere. Saaledes skeet Clausholm Slot d. 8 Januari Anno 1743.

Anna Sophia.

(L. S. / R.)

At alt Ovenstaaende er af Hendes Majestæt Vor allernaadigste Dronning, i Nærværelse af Hr. Kammerjunker Ranzau, bleven mig mundtligen befalet at sætte ordret paa Papiret; at Saadant ogsaa i Höistsammes Nærværelse af mig er skeet og derefter forelæst Hendes Kongl. Maj., bliver hermed til Sandhedens Fremme af Os attesteret med vor Underskrift og Segl. Clausholm Slot, anno et die ut supra.

Friederich Reventlow.
(L. S.)

Friederich Ranzau.
(L. S.)

En ligelydende Copie af dette Testament blev gjort af Overhofmesteren Reventlow, og efter Dronningens Död indsendt; og derpaa af Kong Christian VI d. 6te Marts confirmeret.

Om den vigtige Stiftelse, der grundlagdes ved Testamentets tredie Artikel, gives authentiske Efterretninger i Collegial-Tidenden No. 51 for 1821, hvoraf vi uddrage Fölgende: Grevinde *Ulrica Eleonora Danneskjold Laurvig* paatog sig efter Dronningens Död Bestyrelsen af Stiftelsen og besluttede at indrette med Tiden en Stiftsbygning for adelige Enker; og for at kunne bestride Omkostningerne dertil samt give Stiftelsen större Anseelse, oplagde hun i sin Levetid den största Deel af Renterne, hvorved Hovedstolen steeg til 55,949 Rdlr. Under 9de Marts 1754 forfattede hun en Fundats for det paatænkte Stift, hvilken den 22de Marts blev confirmeret. Men lykkeligviis blev denne Fundats aldrig fuldbyrdet; thi efter dens Indhold vilde man have faaet en prægtig Bygning, indrettet for en Priorinde (med 300 Rdlr. aarlig) og fire andre adelige Enker (med 250 Rdlr. Hver i aarlig Hæving) samt nogle overflödige Betjente; men derved vare ikkun faa Trængende blevne hjulpne. Dette bevægede

Stiftelsens följende Bestyrere til at indgaae under 7de April 1756 med en allerunderdanigst Forestilling om Forandring i den af Grevinde Danneskjold Laurvig forfattede Fundats. De yttrede den Formening, at det ikke havde været Dronningens Hensigt: at indrette et adeligt Stift, men en Stiftelse for nödlidende Enker; ikke heller: at en Deel af den i velgjörende Hensigt legerede, eller siden af Renterne sammensparede Capital skulde forbruges til at foröge hendes Gloire ved en Bygning; hvilken deres Mening de understöttede med mundtlig Udsigende af Dronningens Overhofmesterinde *Grabau*, som bevidnede: at det aldrig havde været Dronningens Hensigt at oprette et formeligt Enkestift, hvilket heller ikke fremgaaer af Dispositionens Ord; "nothdürftige und preszhafte Witwen." Directionen tilföiede, at de fire Enker, som vare udnævnte til det paatænkte Stift, vilde, hellere end flytte ind i en Klosterbygning, beholde de hidtil havte mindre Pensioner af 200, 150, 100 og 60 Rdlr. Tillige yttrede Directionen, at Dronningen ikke havde indskrænket sin Veldædighed til adelige Enker alene, og foreslog derfor, at af Renterne, der dengang belöb til 2400 Rdlr.

maatte aarlig oplægges 600 Rdlr. og af 1200 Rdlr. gives Pensioner til 14 adelige Enker fra 200 til 50 Rdlr. samt af de övrige 600 Rdlr. til ligesaa mange borgerlige Enker fra 80 til 20 Rdlr.

Disse forandrede Bestemmelser — der saa aldeles gjenkalde os den humane Aand, vi nu i flere Generationer have lært at elske hos Reventlowerne — fandt dog det danske Cancellie i Femte Frederiks Dage det betænkeligt at indstille til Kongen, og ytrede, at dette var en Sag, som Bestyrerne fik see at afgjöre saaledes, som de med den Laurvigske Familie bedst derom kunde forenes. Directionen vedtog nu, at det indtil videre skulde beroe med Stiftshusets Opbyggelse. Men da trængende Enkers Understöttelse var Stifterindens fornemste Hensigt, saa skulde flere Pensioner bortskjenkes end hidtil, dog saaledes, at stedse en Deel af Rentebelöbet skulde slaaes til Capitalen. Da den mandlige Laurvigske Stamme nu siden er uddöd, uden at samme har foretaget noget Skridt til Stiftsindretningens Iværksættelse; da Enkerne, som vare indskrevne, erklærede, at de hellere vilde beholde deres nydte mindre Pensioner, ja endog miste disse, end at tilpligtes at indflytte i Stiftsbygningen,

saa indstillede i Aaret 1821 Stiftelsens daværende Directeur, den siden afdöde ædle Statsminister, Grev *Christ. Ditl. Fred. Reventlow* til Hans Majestæt: at Bestyrelsens hidtil brugte Fremgangsmaade maatte vinde allerhöieste Bifald, og at den Punkt om en Stiftsbygnings Opförelse maatte allernaadigst vorde aldeles ophævet. Endvidere indberettedes, at Capitalen var ved Enden af Aaret 1820 voxet til en Sum af 156,744 Rbdlr. 20 Sk. Sölv og 836 Rbdlr. 76 Sk. Sedler; og da nu Fonden var saa betydelig, indstilledes, for end mere efter den höie Testatrices Hensigt at komme mange betrængte Enker til Hjelp:

1. At endeel af Renterne aarlig maae oplægges til at fundere nye Pensioner, og at omtrent ¾ af samtlige Renter maae anvendes til Pensionering af adelige Enker (hvorhen ogsaa höre Enker af Embedsmænd i de 3 förste Classer af Rangforordningen) og ¼ Deel til borgerlige Enker.

2. At efterhaanden 200 Rdlr. Sölv aarlig maatte anvendes til Understöttelse for værdige Gaardmænds og Huusmænds Enker paa Grevskabet Christianssæde og 100 Rbdlr. Sölv paa Grevskabet Reventlow.

3. At den höieste Pension, som maatte gives en adelig Enke, maatte være 480 Rbdlr. Sölv, der er lig en Pension af 300 Rdlr, som i Fundatsen var tiltænkt Priorinden, og den ringeste Pension være 40 Rbdlr. Den höieste, der maatte gives en Enke af borgerlig Stand, 160 Rbdlr. Sölv og den ringeste 20 Rbdlr. samt den höieste til en Enke af Bondestanden 15 Rbdlr. Sölv og den ringeste 2 Rbdlr. Sölv.

4. At det maatte være Directionen tilladt, til fattige Enker, der have uforsörgede Börn, at tillægge dem en Deel af Pensionen til Börnenes Opdragelse, hvilken da falder bort, naar disse kunne erhverve sig Underholdning.

5. At saalænge indtil den foreslaaede Fordeling af Pensioner til Enker af de tre Stænder er fuldbragt, de ved Dödsfald og nye Pensioners Fundering vacantvordende Portioner, maatte saaledes fordeles, at $\frac{5}{8}$ Dele tillægges adelige Enker, $\frac{5}{16}$ Dele borgerlige Enker og $\frac{1}{16}$ Deel Enker af Bondestanden paa benævnte Godser.

6. At Stiftelsens Kasserer nu, da Capitalen, og med den Arbeidet, er voxet saa meget, maatte i Fremtiden nyde et aarligt Honorar af 340 Rbdlr. Sölv."

Det er overflödigt at tilföie for dem, som kjende Sjette Frederiks og hans Cancellies Tænkemaade, at alle de af den ædle Greve foreslaaede Bestemmelser bleve sanctionerede; og saaledes kan Anna Sophia nu i de Saliges Hjem glæde sig over, at der ved værdige Reventlowers ombyggelige Bestyrelse og menneskekjerlige Grundsætninger afhjelpes langt Fleres Trang, end hun forestillede sig. Ei heller vil hun, ophöiet over al Jordens Skinsyge, fortryde paa, at den Familie, af hvilken hun udsprang, har i vore Dage ved sjeldne Dyder og Fortjenester erhvervet sig en varigere Glands end selv den, som gjenstraalede fra hendes kongelige Diadem.

Dronning Anna Sophia döde paa Clausholm den 7de Januar 1743, og af de kongelige Befalinger, som udgik angaaende hendes Liigs Overförelse og Begravelse i Roeskilde Domkirke, tör vi uddrage den Slutning, at hvis der endnu hos Christian VI var nogen Ugunst tilbage, har Döden ogsaa i dette Tilfælde viist sig som en god Sjælelæge og udslettet Levningerne af gammelt Fjendskab. Præsten Schive roser ogsaa Kongen derfor, og beretter, at Christian VI sörgede godt for alle Dronningens Betjenter.

De Anordninger, som i Anledning af Dronningens Död gjordes, vare fölgende *):

Rescript af 18de Januar 1743 til General-Lieutenant og Ober-Krigssecretair Michael Numsen, at föie Anstalt til, i Anledning af Dronning Annæ Sophiæ Död:

1. At der for Slotscapellet paa Clausholm eller ved Indgangen dertil bestandig er en Vagt af een Underofficeer og 4 Ryttere. Men naar Capellet er aabent, eller Gudstjeneste der forrettes, skal, ligesom Dronningens Cavallerer staae ved Liget, ogsaa den vagthavende Overofficeer staae ved Liget, og saafremt der paa eet eller andet Sted flere Poster behöves udsatte, have de af Kongen beskikkede og paa Clausholm værende Commissarier, Tönne Reedtz og Jacob Kaalund det med Overhofmester Reventlow at overlægge, da det, som i saa Maader fornödent eragtes, ved den der commanderende Officeer skal iværksættes og foranstaltes.
2. At Commandoen, som dertil skal bruges, skal, saalænge Liget er paa Clausholm, bestaae af een Overofficeer og 24 à 30 Ryttere.

*) Uddragne af det danske Cancellies Sjællandske Tegnelser No. LXXIII.

3. Den Aften, naar Dronningens Liig skal bortföres fra Clausholm, skal det sættes paa Liigvognen af 12 Ritmestere eller Capitainer.
4. Med Liget skal fölge en Commando Cavallerie fra een Station til den anden.
5. Den i hvert District commanderende Officeer skal tilligemed ethvert Steds Amtmand fölge Liget, for at see det og dets Fölge uden Uorden befordret.
6. Naar Liget skal bisættes i Roeskilde Domkirke, skal iligemaade 12 Ritmestere eller Capitainer der tage det af Liigvognen, og hensætte det paa det dertil i Kirken bestemte Sted, til hvilket Sted det skal fölges af den sidstcommanderende Officeer og Amtmanden over Roeskilde Amt, tilligemed Dronning Annæ Sophiæ Cavallerer."

Under samme Dag udstedtes kongelig Befaling til Sjællands Stiftsövrighed, at der i alle Kirker i Sjælland, som ligge ved Landeveien, skal ringes med Klokkerne en halv Time, saasnart Liget sees ankomme; iligemaade, at der ved dets Ankomst til Roeskilde skal ringes med Byens Klokker indtil det er bleven bisat.

At Liget ikke er blevet overfört för i Februar Maaned, kan sluttes af et Rescript,

dateret 9de Februar 1743, til de Deputerede for Finanzerne og Tilforordnede i Kammer-Collegio, angaaende at foranstalte hos samtlige Amtsbetjente, hvor Touren med Dronningens Liigbegjængelse passerer, at de til Ligets og Suitens Befordring skulde forskaffe 16 Par Forspandsheste og 16 Vogne med tvende Heste bespændte.

I 88 Aar har Anna Sophias afsjelede Legeme nu hvilet i de danske Kongers og Dronningers herlige Gravcapel. Et heelt Aarhundrede er forlöbet, siden hun nedsteg fra Thronen og begav sig til sit fjerne Enkesæde, af alle hendes Livs Forandringer uden Tvivl den, som blev hende gavnligst, skjöndt smerteligst. Thi hvad gavner det et Menneske at vinde Höihed, Throner, ja den ganske Verden, naar det tager Skade paa sin Sjæl? Og hvor stor er derimod Gevinsten, naar man gjenvinder sin Sjel ved at give Slip paa Verdens Forfængelighed? Men saa ofte vi nu besöge vore hedengangne Fyrsters og Fyrstinders Gravhvælvinger i den ærværdige Domkirke, og saa ofte vort Öie der fälder paa Dronning Anna

Sophias Liigkiste, fremtrænge sig Erindringer i Sjelen, der vække höist blandede Fölelser. Vi önske, at den förste og herskende stedse maa være den, som en stor christelig Digter *) har udtalt i disse Ord:

Senza onestà mai cose belle o care;
E qual si lascia di suo onor privare,
Nè donna è piu, nè viva;

men hver den, som betænker det menneskelige Hjertes Skröbelighed og de Fristelsers Mængde, for hvilke Grevinde Reventlow gav efter, vil let bevæges til at lægge hende en anden stor Digters Ord i Munden, hvilke han (Schiller) bruger om en endnu större Synderinde:

Weinet um mich, die ihr nie gefallen,
  Denen noch der Unschuld Lillien blühn,
Denen zu dem weichen Busenwallen
  Heldenstärke die Natur verliehn!
Wehe! menschlich hat dies Herz empfunden!
  Und Empfindung soll mein Richtschwert seyn!
Weh! vom Arm des starken Manns umwunden
  Schlief Sophiens Tugend ein.

*) Sonetto 224 del Petrarca.

Anm. Foran Pag. 84 burde have været anfört: Den 21de Januar 1713 oprettede Kong Frederik IV for Fyrstinden af Slesvig et Grevskab, bestaaende af: Vallöe Gods med tilliggende Sædegaarde Billesborg og Bunderup. Lehnsfölgen bestemtes for de ægte Descendenter af de Börn, Kongen avlede med hende *). Som bekjendt, döde alle disse Börn tidligen, og Christian VI inddrog strax ved sin Regjeringstiltrædelse Grevskabet, skjenkede det til sin Dronning, Sophie Magdalena, som der stiftede det nuværende Frökenkloster Vallöe, hvilket Dronningen besatte med lutter tydske Frökener, og lod indvie med tydske Sange.

*) S. Tillæggene S. 54 til *Thaarups* Statistik. Anden Udgave. 1794.

Om Danmarks skjönne Literatur under Christian den Sjette og om Kongens Ulyst til Skuespil *).

Af

Professor J. *Möller.*

Det er saare mærkeligt, at ligesaa tilfredse som alle Videnskabsmænd vare, der levede under Kong Christian VI, og saa gunstige alle Vidnesbyrd fra hiin Tid — f. Ex. fra Gram,

*) Da nærværende Afsnit af en Historie om Danmarks Cultur under ovennævnte Konge var bleven altfor udförligt til at optages i Christian VItes Historie, meddeles det her in extenso, da derimod mit sammenhængende Tableau i *Mnemosyne* 2det og 3die Bind indskrænker sig til at levere et Udtog deraf. Kun om Holbergs og de Holbergske Skrifters Forhold til Christian VItes Tid er der handlet udförligt. (See 2det Bind S. 321—355) Noget deraf maatte her for Sammenhængens Skyld gjentages.

Holberg, Langebek, Pontoppidan, Luxdorf o. f. — lyde om Kongens Omsorg for Videnskabernes og Kunsternes Flor i Danmark: saa ugunstigen er han, næsten uden Undtagelse, bleven bedömt af vore nyere Forfattere. Herved maa der dog vel skjelnes imellem dem, der tale *almindeligen* om hele Literaturen (eller endog om hele Folkets Tilstand) og dem, der kun handle *om en enkelt Culturgreens* f. Ex. Poesiens Forfatning. Hine, i Spidsen for hvilke *Riegels* staaer, have i höieste Grad Uret, da det er vist, at kun faa danske Konger have arbeidet saa troligen, og i det Hele tillige saa heldigen, paa Oplysningens Udbredelse, som Christian VI. Disse, til hvilke *Rahbeks* agtede Navn hörer, have vel noget overdrevet deres Klager; men dog ikke klaget uden Grund, navnligen hvad den *dramatiske* Poesie angaaer. Nysnævnte Forfatter begynder sin *Udsigt over Danmarks poetiske Literatur* under denne Konge med fölgende Indledning *): "Ikke uden Föie synes en af vore berömte Talere (P. C. Abildgaard) at have givet denne Periode Navn

*) See Udsigt over den danske Digtekunst under Kong Frederik V. Ved Rahbek og Nyerup, strax fra Begyndelsen.

af den Tid, *da det endnu var mörkt i Danmark*; i det mindste med Hensyn til den Deel af vor Literatur, vi her have at omhandle, synes den ligesom at have været den Nat, der adskilte Fjerde Frederiks Aften fra Femte Frederiks Morgengry; thi ikke er det at nægte, at det allerede i Fjerde Frederiks allersidste Aar, maaskee tildeels i Fölge Kjöbenhavns ulykkelige Ildebrand, synligen begyndte at qvældne ad den mörke Nat, for at tale med Kingo; ligesom vel og igjen Forbud af den fremgryende Dag i Slutningen af den her omhandlede Periode begyndte at spores."

Havde Rahbek indskrænket sin Anke til den dramatiske Digtekunst, skulde jeg ikke have modsagt ham; thi det er sjeldent, at en Klage over noget, der af en Regjering er tilsidesat eller forsömt, lader sig bringe til en saa höi Grad af Probabilitet, som Klagen over at *den dramatiske Poesie* forfaldt i Danmark under Kong Christian VI, og det ikke tilfældigviis, men som en Fölge af Kongens Smag, religiöse Principer og især hans Ulyst til Skuespil. Dette indtraf saa meget mere ubeleiligt, som Danmark dengang just eiede sit störste komiske Genie; og Holberg var endnu (A. 1730)

i den Alder, at han kunde have frembragt mangt udödeligt Lystspil, naar ikke *Tidernes Adstadighed*, som han i sin Autobiographie siger, havde været til Hinder derfor. Imidlertid maae det bemærkes, at et ganske almindeligt Forbud imod Skuespil aldrig udkom; der spilledes under Kong Christian VI Comoedie i flere Steder af omreisende Trouppes; og selv da Kirke-Inspectionscollegiet blev oprettet (1737), skulde dette kun vaage over, at der ikke spilledes paa de hellige Dage. Men vist er det, at baade Theatret og den dramatiske Digtekunst manglede al offentlig Understöttelse og at det efter Forordningen af 21de Marts 1738 ei heller var tilladt *udenlandske* Skuespillere at drage her omkring, thi deri befaler Christian VI strængeligen, (i Anledning af, at en Bande Liniedandsere og *Comoedianter* pleiede at spille ved Snapsthinget i Viborg) "at ingen Comoediantspillere, Liniedandsere, Taskenspillere eller de, som holde de saakaldte Lykkepotter, sig herefter udi Danmark og Norge maa indfinde, for deres Spil og Exercitier der nogensteds at forestille og öve." Derimod i den tidligere Forordning af 12te Marts 1735 om Sabbatens Helligholdelse

hedder det kun (§. 8.): »Comoedie, Skuespil og deslige Ting maae aldrig om *Sön- og Helligdagene* eller og *Aftenen tilforn* holdes, eller af nogen Övrighedsperson tilstedes.« Altsaa kunde der spilles de övrige Dage om Ugen. Det Tilfælde, at *indenlandske Skuespillere* kunde opföre Comoedier, er ikke forbudet; sagtens fordi det ikke havde fundet Sted. Men videre end til denne ene Art af Digtekunsten kan Klagen ikke med Rette udstrækkes; mindst til *den aandelige Poesie*, hvoraf Christian VI endog var en stor Elsker. Han fandt daglig Tröst og Glæde i *Luthers* og *Gerhards*, i *Kingos* og *Brorsons* Psalmer. Den sidstnævnte Digter tilhörer udelukkende Christians Tid, og han blev af Kongen efter Fortjeneste forfremmet (1737 blev han Stiftsprovst i Ribe og 1741 Biskop sammesteds.) Om Brorson aldrig havde skrevet mere end den af Digtere som *Öhlenschläger* og *Grundtvig* saa höiligen beundrede, og af *Rahbek* med Rette udhævede Julepsalme: *Den yndigste Rose er funden*, maatte han endda kaldes en Prydelse for sin Tidsalder; men han har efterladt sig flere Samlinger af höie, rörende, dybt fölte Digte. Efterat have været i nogle De-

cennier deels ubekjendt, deels miskjendt, havde han i vore Dage det Held, at hans *Svanesange* *) bleve paa en værdig Maade bearbeidede af en ung Digter, Hr. Pastor *Sötoft*, som sammenligner ham med Kingo og ender sin Parallel med den Yttring: "at Brorson i Aand som i Stand var fuldkommen Kingos Broder, og i meget baade *höiere* og *dybere*." Det er omtrent 40 Sange af Brorson, hvilke Sötoft med ærbödig og forstandig Haand har afpudset og læmpet efter den renere Smags Fordringer. Og disse ere alle — som han loc. cit. 19de Bind S. 140 bemærker — i een eller anden Henseende fortjenstlige. Havde vi kun af mange Sangere i Danmark saamange af lige Værd! Vi skylde allerede for disse Sange den Afdöde hjertelig Taksigelse og Ihukommelse. Dog er

*) See Dr. H. A. Brorsons Svanesange, udvalgte og bearbeidede af Pastor Sötoft, i theologisk Bibliothek 17de og 19de Bind. Desværre har den agtværdige Udgiver af Brorsons samtlige Psalmer og aandelige Sange (Kjöbenhavn 1830. 822 Sider 8.) Hr. Pastor, Lic. Theol. *J. A. L. Holm* fulgt et andet og mindre rigtigt Princip ved at lade disse Sange aftrykke uden de smaae læmpelige Forandringer, hvortil de trænge, naar de i vore Dage skulle ret opbygge.

dette kun hans mindste Værk; udarbeidet i hans kraftlöse Alder, ofte under store og tunge Lidelser, baade paa Legem og Sjel. Svanesangen er kun et Fodstykke til det herlige Monument han selv har opreist sig iblandt os. En Riegels kunde en Tid lang spotte over ham og indhylle Monumentet i Narrekappen; men denne faldt af, og de ædle danske Digtere tilstaae, at denne vor Sanger var en herlig Mand og Skjald." Först efterat have omtalt denne Æresopreisning for den brave Brorson, kunne vi overtale os til et afskrive de Haansord, hvormed *Riegels* har omtalt ham, saavelsom den, i Poesiens Historie ubetydelige, men i andre Henseender fortjente *Fred. Rostgaard*. Hvor lidet Riegels veiede sine Ord, viser Begyndelsen af hans Critik, hvori han kalder Brorsons Psalmer *vandede*, da der dog er mere ægte Viingeist i eet Vers af Brorson, end i et tykt Bind af Riegels Skrifter. "Vandfloden af Psalmer, Prædikener og Bönner overskyllede ustandset vores (vort) Fædreneland under Sjette Christian, og Hoffets Smag kunde ikke andet end blive Folkets, helst det saae, hvorledes gudeligt Tant lönnede (lönnedes) vel og rigelig. Rostgaard, der som Ober-Secretair

i det danske Cancellie solgte Præstekald, og derfor af Fjerde Frederik (var) jaget fra Embed og Hoffets Aasyn, skrev og oversatte af det Tydske utallige (utallig) mange Psalmer og blev derfor Conferentsraad. En vis Brodersen (Brorson) blev jo Bisp i Ribe, efterat have skrevet, ædt, sjunget og fordöiet Psalmer fra 1730 til 1741 uafbrudt, endte jo og Livet med Svanesang." De sidste Ord skulle tjene til at sætte en Plet ogsaa paa den ædle Digters *moralske* Charakteer; men Pletten falder tilbage paa Bagvaskeren, naar vi höre, hvad en værdig Ætmand, Hr. Justitsraad og Rector *A. Winding Brorson* vidner om denne Biskop, der var hans Faders Farbroder. "Hine Ord af Riegels, siger han *), höre til de usandfærdige og kaade Indfald, som kun den kan tillade sig, der, ubekymret om Sandhed og Christendom, ene önsker og söger Letsindiges Bifaldslatter og Uvidendes Beundring. Har Nogen lignet Francke (den store Halliske Theolog) i urokkelig Tillid til Gud, endog under svare Sinds- og Legemslidelser, hvis Tyngde kun Gud og

*) See hans Skrift: Nogle af sal. Biskop Hans Ad. Brorsons Psalmer, uddragne af Samlingen Troens rare Klenodie. Kbh. 1823 Side 5—6.

den Lidende kjendte; har Nogen lignet Francke i den meest almindelige Menneskekjerlighed, i ufravigelig Retsindighed i Embedsförelse, i uophörlig Arbeidsomhed, da var det sal. Biskop H. A. Brorson. Han var uegennyttig og velgjörende i höi Grad, men som det sömmer en Christen, i Stilhed. Han var blid og overbærende, skjöndt hans Opdragelse og Tiderne gjorde ham altfor stræng i Valget af Livets opmuntrende Glæder. Forfölgelse for Meningers Skyld og aandeligt Hovmod, de slette Pietisters Særkjende, afskyede han. Af disse Egenskaber kjendte hans Samtidige ham, og af dem har jeg kjendt mange, ja endog nogle faa, efterat jeg var ansat her i Aaret 1785; men aldrig har jeg hört Nogen nævne ham uden Ærbödighed og Kjerlighed, og min Stilling her var den Gang ikke saaledes, at Nogen skulde fristes til at rose sal. Biskop Brorson, for at smigre mig. — At han anvendte de Timer, hans Embede levnede ham, til et Arbeide, hvortil han fölte naturligt Kald, og som var saa passende til at fremme hans Önske: at bestyrke Dyd og Gudsfrygt, er ligesaa hæderligt for ham, som det er og bör ansees for at være for Andre af hans höie Ordensbrödre, naar

de anvende Tiden til lærde Beskjæftigelser, hvortil de föle Kald. Og har dette hans Arbeide bidraget til hans Forfremmelse i geistlig Værdighed, saa kan dette ligesaa lidet formindske den Agtelse, man skylder ham, som det kan nedsætte den Ærbödighed, man skylder Christian VI, naar det erindres, at denne Konge ved personlig Samtale med sal. Brorson skal have spurgt ham, om han var Forfatter til Psalmen: *Op al den Ting som Gud har gjort!* og da Brorson svarede Ja, skal Kongen have tilsagt ham Ribe Bispestol, som da var ledig."

Saaledes see vi her, som næsten allevegne, Riegels beskjæmmet; og den Skamstötte, han i Historien vilde opreise Biskop Brorson, forvandler sig nu, tilbörligen belyst, til et Hædersminde, hvorfra noget af Glandsen falder tilbage paa den retsindige og fromme Konge, der saa meget desto hellere befordrede en værdig Geistlig, da han i ham opdagede en herlig Digter.

Den anden af Riegels paa samme Sted haanede Mand, den som Philolog og Mæcenas hæderlig bekjendte *Rostgaard*, staaer vel, hvad hans moralske Charakteer angaaer, ei nær

i et saa skyggefrit Lys for os som Biskop Brorson; thi han blev med Rette afsat fra sit Embede som Oversecretair i det danske Cancellie, fordi han modtog utilladelige Foræringer *); dog er det aldrig blevet beviist, at han "sölgte Præstekald," ellers vilde vel Frederik IV ei ladet ham slippe saa let derfra og kort efter gjort ham til Amtmand; men at han under Christian VI blev Conferentsraad for sine Psalmer, har allerede Prof. Rahbek viist at være urigtigt,

*) Eftersom *Rostgaard* var en Svoger af Dronning *Anna Sophia*, og hans Pengegjerrighed een af de vigtigste Grunde til Folkets Misfornöielse med de mægtige Svogres Indflydelse paa Regjeringen, blev han ogsaa den, som Straffen först ramte, da Kong Frederik IV, efter Biskop Deichmanns Raad, anordnede den saakaldte *hemmelige Commission* til at undersöge Klagernes Gyldighed. Oplysninger derom af samtidige Vidner har jeg givet i Deichmanns Biographie (Mnemosyne 1ste Bind), hvor jeg ogsaa i en Anmærkning (Side 257—58) har undersögt And. Hojers Beskyldning (i Leben Friederich des IV): "at Rostgaard besad en af Vellyst, Gjerrighed og Hovmod sammensat Tænkemaade," hvoraf ikkun den ene Last, *Gjerrighed*, erkjendes for gyldig. Hojers Partiskhed imod Rostgaard er ogsaa godtgjort i Dansk Literatur-Tidende for 1830 No. 2.

ved at opkaste det Spörgsmaal: "hvorledes Rostgaard 1735 kunde blive Conferentsraad for de Psalmer, han först 1738 udgav?" Samme Kunstdommer gjör opmærksom paa, at der iblandt de af Rostgaard oversatte Psalmer vare enkelte i höi Grad fortræffelige, saasom: *Hvo ikkun lader Herren raade*, og: *Hvo veed, hvor nær mig er min Ende* *). I disse Psalmer fandt ogsaa Kongen med Rette meget Behag.

For Christian den Sjettes Tid maae vi fremdeles reclamere *Ambrosius Stub*, en fortrinlig lyrisk Digter, som *Nyerup* og *Rahbek* i deres historiske Værk have omtalt paa to Steder (baade i Digtekunstens Middelalder, 2den Deel S. 437 fg. og i Dansk Digtekunst under Frederik V Side 124), men som aldeles er forbigaaet *der*, hvor han har sin rette Plads, nemlig iblandt de Digtere, som blomstrede under Christian VI. Naar vi med Professor Molbech **) henföre Stubs Poesier til Tidsrummet imellem 1730—1735, da falder den störste Deel af denne Periode, saavelsom den egentlige Udsprings- og Blomstertid i Kong

*) Udsigt over den danske Digtekunst under Frederik V Pag. L.

**) Dansk poetisk Anthologie, förste Deel S. 41.

Christians Regjeringsaar. Vi udlede deraf ingen videre Ære for *Regjeringen* eller *Hoffet*; thi Stub, der som gammel Student tilbragte sit Liv meest paa fyenske Herregaarde, blev Begge ligesaa ubekjendt, som han var det större Publicum, indtil hans *Sangdigte* udgaves en halv Snees Aar efter hans Död. Men det er værd at lægge Mærke til, hvilken höi Grad af Reenhed og Velklang det danske Sprog besad i denne sande Digters Haand allerede i den förste Halvdeel af det 18de Aarhundrede, og hvor værdigen det kunde hæve sig over Trivialitetens Sumper, ei blot, naar det (som af Brorson) indviedes til helligt Brug, men ogsaa naar det, som hos Stub, anvendtes til muntre Viser. Det er eengang vedtaget at begynde vor nyere (höiere) Digtekunst fra Tullin; og denne Digter, der blev fremtrukket og lönnet efter Fortjeneste, gjorde unægteligen Epoche, som den kun i en snever Kreds kjendte og altfor beskedne *Stub* ikke gjorde; men vi kunne alligevel ikke andet end underskrive den grundige og interessante Kritik, som Molbech anstiller i sin poetiske Anthologie, idet han sammenligner Stubs meest bekjendte Digt med Tullins Maidag. "Det vil — hedder det der

S. 45 — strax falde i Öinene, at hvis man hos den sidste finder mere Tænksomhed, mere Omfang, mandig Styrke og Klang i Sproget, en alvorligere og höiere Aandsretning, og enkelte Udtryk og Billeder af en ædlere og værdigere Charakteer: saa ere derimod det poetiske Liv, den eiendommelige Lethed og Klarhed, den maleriske Effect og friske Colorit i de indtagende, hastigt skiftende Billeder, ligesaa meget til Fordeel for Stub, hvis Vaarsang unægtelig, skjöndt stemt i en lavere, simplere, mere idyllisk Tone, besidder et större Præg af Originalitet, end Tullins mere studerede Maidag. Hos hiin ere de vexlende Billeder i Sangens lette Dragt, mere skizzerede, men ligesaa klare og beskuelige, som Udtrykket er kort og fyndigt. Enkelte kjække og heldige Figurer röbe ogsaa i dette Digt, at Stub havde Anlæg til mere end en blot Visedigter." Om flere af hans Drikkeviser gjælder det, som Molbech anmærker med fuld Föie om den meest yndede: at den fra förste til sidst er et i sit Slags fuldkomment Heelt, ... at den ogsaa i Sprogets Fynd og Reenhed vidner om Stubs over sine Samtidige ophöiede Talent, og at den endog sjelden har noget Udtryk, som

nyere Smag og Kritik kan stödes over i en komisk Drikkesang."

Men idet vi indrömme, at Christian VI, om han end havde kjendt Stubs muntre Sange, ifölge sin Aands Retning neppe vilde deri have fundet Behag, kan Ingen omtvivle, at jo han, der paa en saa passende Maade lönnede *Brorson*, ogsaa med Glæde, dersom han havde levet saa længe, vilde have lyttet til *Klopstocks* vældige Orgel, naar det löd om Messias, og til *Evalds* rörende Harpe, naar han sang om Religionens store Æmner eller Fædrenelandets udmærkede Sönner. Og for ligesaa afgjort kunne vi ansee det, at den Konge, som indkaldte *Reusz*; som sögte at holde *Mosheim* ved sit Hof, og som, da dette mislykkedes, til Danmark indböd först *Rambach*, siden *Jerusalem*, vilde have glædet sig ligesaa hjerteligen, som hans Sön siden frydede sig, over at eie en Hofpræst som *Joh. And. Cramer*, og en Hofdigter som *Klopstock*. Naar man derfor klager over Poesiens Forfald under Christian VI, bör denne Klage, som ovenfor bemærket, indskrænkes til den dramatiske og lystige (comiske) Digtekunst. Vel sandt, at dette er en stor Afdeling; ja der var en Tid, da man

betegnede den hele Kunst med Navnet: den lystige Videnskab (hos Provençalerne: la gaya scienza); vel sandt, at denne Indskrænkning föltes desto mere, da vi paa den Tid, foruden *Holberg*, havde en fortrinlig Satyriker i *Christian Falster*, Ribe Skoles lærde Rector. Men denne Mand blev ogsaa baade efter Fortjeneste belönnet af Christian VI, og særdeles hædret af hans ypperste Minister *Iver Rosenkrands* *), imedens derimod Grev *J. L. Holstein*, som efter Rosenkrands blev Universitetets Patron, ei synes at have i samme Grad yndet Falster. I det mindste har jeg i Archiverne fundet et Brev fra ham til Falster, dateret d. 15de Sept. 1736, hvori det hedder, at "ved Hr. Rectors vel intentionerede Arbeide kastes hannem adskillige Forhindringer i Veien, som foraarsager, at den Hr. Rector anbetroede Skole igjen geraader i en slet Stand, saa at det ikke uden Grund er at befrygte, at Skolen formedelst hans Collegers usædvanlige Opförsel, *endnu mere vil forfalde.*" Dette Forfald maa da nyligen være begyndt; thi Aaret i Forveien

*) See Falsters Biographie af Rector Thorup (Ribe 1828) Side 39, hvor et latinsk Brev fra Rosenkrands til Falster findes, der beviser dette.

havde Skolen sit höieste Antal Disciple, 80. Betragte vi Falster som Digter, da var han aldrig som Saadan frugtbar; men han skrev jevnt, efter Anledning og Lune, saavel under Christian VI som Frederik IV; og han satiriserede uanfægtet under begge Regjeringer. Han vedblev ogsaa under Christian VI at udgive sine Amoenitates philologicæ, og man sporer paa dette Skrifts frimodige og lunefulde Indhold aldeles ingen skadelig Indflydelse af den nye Regjering. Christian VI, som overhovedet yndede alle lærde og dygtige Mænd, forbedrede den brave Rectors Kaar, hvilket denne efter Kongens Död taknemmeligen erindrede, da han i en poetisk Ansögning til Kong Frederik V skrev:

Min Eftermiddag maa jeg ikke forurette
Med noget Kjæremaal, da *Christian den Sjette*
Forbedrede endnu min Lykkes gode Kaar,
Som jeg ham ærer i hans Grav og Aske for *),

Al gyldig Anke, som kan fremföres imod Christians Regjering i æsthetisk Henseende, indskrænker sig da til de tvende Punkter: 1) at Kongen og Hoffet ikke fandt Smag i Comoedier

*) Danske Digtekunsts Historie under Frederik V Side 8.

eller anden munter Poesie; 2) at National-Theatret under hans Regjering forblev tillukket, og först aabnedes under Frederik V. Vistnok tvende vægtige Momenter, navnligen i Holbergs Digterliv; thi (om det maa tillades mig at gjentage, hvad jeg et andet Sted har sagt) den dramatiske Digter taber sin halve Existenz, naar der ingen Skueplads er, hvorpaa hans Værker kunne fremtræde levende, og hvor han kan fornemme sine Landsmænds Bifald, der ligesom er Solen, hvori han maa opvarme sig til ny Anstrængelse. Men naar vi have indrömmet dette, maae vi heller ikke gaae videre i vor Klage, og ei forglemme de tre Momenter, som fra den anden Side med Rette kunne fremföres: 1. At der foruden Comoedier gives mange andre Vittighedsværker, hvorpaa Skuepladsens Spærring ingen Indflydelse har. 2. At der var intet til Hinder for, at jo selv Comoedier under Christian VI kunde baade skrives, trykkes, læses og beundres, som Don Ranudos Exempel beviser. 3. At der selv under Christian VI, især i hans förste Regjeringsaar, spilledes Comoedier i Danmark, kun ikke af kongelige, d. e. af Staten lönnede Skuespillere. Det sidste oversee

de Fleste; men det er ikke desto mindre fuldkommen vist, som jeg i Mnemosyne (2det Bind) har godtgjort. Det er ogsaa saa langt fra, at Holberg skulde besvære sig over Christian VItes Regjering, at han meget mere paa flere Steder roser den ret hjerteligt. Förste Gang, da han paa Universitetets Vegne holdt sin Sörgetale over Kong Frederik IV (d. 12te Dec. 1730). Deri roser han vel ikke Sönnen paa Faderens Bekostning (hvilket vilde have været ligesaa usömmeligt som uretfærdigt), men idet han anstiller en Sammenligning imellem Begges Regjeringstider og disses forskjellige Vilkaar, gjör han den sindrige Bemærkning (med Allusion til Frederik IVdes Landmilice, som Christian VI strax afskaffede): "Det er kongeligt at udskrive Soldater; det er faderligt at frigive dem: klogeligen væbnede din höisalige Fader Landboen; kjærligen afvæbnede Du ham; han traf ind i krigerske Tider, da Soldater behöves; Du træffer ind i fredelige, da man har Landboer behov. Derfor prise vi Faderens Omsorg, beundre Sönnens Kjerlighed... Hvad er ikke at vente af en Fyrste, der gaaer langsomt til Thronen, hurtigt til Veldaad; der vægrer sig ved at herske, förend han har gjort

sig sine Undersaatter forbundne; der forsmaaer Kongesmykket, saalænge det ikke er prydet med Kjerlighedens glimrende Juveel!" *) Man sige ikke, at dette er Lovtalernes sædvanlige Floskler, hvoraf intet lader sig udlede; thi skulde denne Bemærkning gjælde, da berövede man sig tillige ethvert Middel til at documentere Holbergs Beundring af Frederik IV og hans Hengivenhed for Frederik V. Gyldigere er den Indvending, at den Gang, da Holberg holdt hiin Tale, vare kun tre Maaneder af den nye Konges Regjering forlöbne, og Holberg kunde siden have forandret sine Tanker. Dette var muligt: vi skulle derfor siden anföre Udsagn af Holberg fra de sildigere Aar.

Holberg foresatte sig tidligen som Forfatter det Maal: at give sine Landsmænd Smag ei alene paa de skjönne, men ogsaa paa de nyttige Videnskaber. Han opofrede sig i ingen Periode udelukkende til noget af disse Fag; men forenede stedse utile med dulce. Det er derfor ikke rigtigt, naar man siger: under Frederik IV skrev han lutter Vittighedsværker, og under Christian VI lutter videnskabelige Böger: thi til den förste Periode hörer hans *Introduction*

*) Holbergs udvalgte Skrifter 21de D. S. 167—168.

til de europæiske Rigers Historie, hans *Natur- og Folkeret*: *Danmarks og Norges Beskrivelse*; og til den anden hörer hans *Niels Klim*, *Don Ranudo* og adskillige mindre Digte. Men maa altsaa indskrænke sig til den Paastand, hvilken er rigtig: at Holberg i sine yngre Aar frembragte flere poetiske, og i sine ældre Aar flere prosaiske især historiske Skrifter. Men dette er noget, som hændes de fleste Digtere, naar de ere Videnskabsmænd tillige: og det kunde være skeet ogsaa under andre Omstændigheder. Jeg vil dermed ikke nægte, hvad jeg meget mere bekræfter, at Kong Christian VItes Uvillie imod Skuespil havde Indflydelse paa Holbergs Forfatterliv; kun var denne Indflydelse ikke saa stor, som man sædvanligen foregiver; ei heller gjorde Aaret 1730 Epoche i den Holbergske Muses Inspiration. I Almindelighed antager man *), at Holberg vedblev at digte indtil Aaret 1730, og at han da, af Frygt for den forandrede Hofsmag, pludseligen forlod

*) Den ubenævnte Forfatter af *Fragmenterne over Holberg* (i Athene, see især 9de Bind S. 139. 142) har dog allerede gjort opmærksom paa dette som en Vildfarelse.

Poesien og opofrede sig udelukkende til Historien og den praktiske Philosophie. Men jeg har, paa ovenanförte Sted, af Holbergs egne Skrifter godtgjort, at Sagen forholder sig ganske anderledes. Allerede i Aaret 1726 (altsaa fire Aar för Christian VIs Thronbestigelse) besluttede han at nedlægge sin poetiske Pen *), og 1727 tog han formeligen Afsked med Theatret ved sit vittige Stykke: de danske Comoediers Liigbegjængelse. Dog var hans Drift til den komiske Poesie saa stor og hans Lyst til at satirisere saa ubetvingelig, at han lykkeligviis bröd sit Forsæt, og nu og da vendte tilbage til de Sysler, som have skaffet ham et udödeligt Navn. Selv det Christianeiske Olds Alvorlighed kunde ikke betvinge hans Naturs Munterhed, hvorom vi have levende Vidnesbyrd i hans uforlignelige satiriske Epos: Niels Klims underjordiske Reise, og i hans herlige Lystspil: Don Ranudo, som begge ei alene udkom, men ogsaa udarbeidedes under Christian VI. Den af sal. Professor Rahbek yttrede Mening, at Niels Klim skulde være digtet under Frederik IV,

*) Han siger i Fortalen til sine Forvandlinger: at dette *uden Tvivl* blev hans sidste poetiske Skrift.

har jeg — og som jeg troer: med afgjörende Grunde — gjendrevet i min tittnævnte Afhandling (Mnemosyne 2det Bind). Sammesteds har jeg viist, at ingen Anden end Kong Christian selv reddede Niels Klim fra den Fordömmelsesdom, der allerede var fældet derover af Bluhme og Pontoppidan, som vilde have Digtet confiskeret, hvilket i Vinteren 174½ var i Kjöbenhavn ei alene bekjendt, men blev saa almindeligen troet, at Forlæggeren (som jeg veed af et Brev fra Gram) brugte denne Formodning som Undskyldning for den usædvanlige höie Betaling, han tog for Bogen. Men ligesom Frederik IV frelste *Peder Paars* fra sin fornærmede Svogers, Rostgaards Forfölgelse, saaledes udrev Christian VI Niels Klim af Pietisternes Vold, hvilket Beviis paa Retfærdighed vi desto höiere bör skatte, da Kongen ellers havde saa megen Tillid til de nævnte Theologer. Men ligesaa lidet som Geistligheden kunde faae den satiriske Klokker Klim afstraffet, ligesaa lidet kunde Adelen faae det afværget, at "de Ufrie" gottede sig over den spanske Adelsmand *Don Ranudo*, som, uagtet sin dybe Foragt for Bonde- og Borgerstanden, gjorde store Bid af Bondens Ost, og var saa

naadig at indrömme, at borgerlige Folk ogsaa kunde komme i Himmerig, om just ikke saa höit op som en castiliansk Adelsmand med sexten Aner.

Disse Kjendsgjerninger bevise, at ingen Ulykke vilde have ramt *Holberg*, dersom han under Christian VItes (i det Hele taget) retfærdige Regjering havde vedblevet at satirisere, naar han kun ikke havde overskredet de tilbörlige Grændser (thi havde han f. Ex. faaet i Sinde at fremföre Bluhme i en Comoedie, det havde Kongen vist ikke taalt). Men *Holberg* havde en Charakteerfeil (som jeg paa sit Sted har udviklet) tilfælleds med sit store Mönster, Erasmus af Roterdam: han var frygtagtig. Han vilde, som Denne, gjerne spotte med Menneskenes Daarligheder, men ikke lide noget for Udövelsen af denne Strafferet. Mindst vilde han vove Embede, sit gode Udkomme og videnskabelige Otium, ved at modsætte sig de Mægtiges Önsker, Ansyn og Villie. Han gjörde derfor snart sin Fred med det herskende Partie, og gik ikke engang saa vidt i sin Opposition, som han uanfægtet kunde have gaaet. Gram synes og saaledes at have forstaaet Holbergs Lyst til Rolighed; thi i et Brev til

Holbergs Velynder Statholder Ranzau i Norge (af 13de Febr. 1734) beklager han, "at Assessor Holberg ikke maa faae Lov til, *eller tör vove det paa egen Haand* at skrive os enten nogen Comoedie eller Argus *) om disse Tider; thi da skulde man vel under anden Haand fournere ham Et og Andet, og deriblandt ogsaa Noget om disse nye apostoliske Folks (d. e. Pietisternes) Bodkamp."

Af Comoedier var Christian VI ingen Ven. Dette fremgaaer saavel af hans didhörende Anordninger, som af nogle private Yttringer, f. Ex. den i et Brev til Schulin, at Magistraten i Glückstadt ikke skulde taale nogle omreisende Skuespillere, "som narrede Folk Penge ud af Pungen."

Om Christian VI ligefrem ansaae Comoediegang for Synd, — saaledes som hans Hofpræst *Pontoppidan* gjorde — er mig ikke klart. Det fremgaaer hverken af hans Forordninger eller private Breve. De oplyste Pietister lærte nemlig ikke, at Dands, Spil og Comoediegang i sig selv var Synd, men kun at disse Fornöielser vare uforenelige med en sand Christens *Værdighed.* Det samme dömte Mange om

*) Et svensk satirisk Blad.

Assembleer og andre muntre selskabelige Samqvem, hvilke derfor ogsaa afskaffedes ved Christian VItes Hof. Men at Kongen dog var uvis, om dette var fornödent, fremgaaer af hans Brev til Grev Zinzendorf, som vi foran have meddeelt (see Side 173—74). Her ville vi strax erindre, hvad siden skal bevises, at mange vise Mænd, som ikke ansaae Skuespil for Synd, men for at henhöre til de saakaldte Middelting, alligevel have erklæret sig imod deres Opförelse, især i patriarchalske, ufordærvede Stater, til hvis Classe vel Danmark i den förste Halvdeel af det 18de Aarhundrede kunde regnes. Ei heller kan det indrömmes, hvad Mange paastaae, at Regjeringen skal afholde sig fra at lede og anordne Folkets offentlige Forlystelser (med de private eller huuslige forholder det sig anderledes). Vi ansee det meget mere, med en af vor Kirkes ypperste Sædelærere, *Reinhard* *), for saare önskeligt, at Regjeringen mere end Tilfældet er i de fleste Lande vilde værdige de offentlige Forlystelser sin Opmærksomhed, og ved Anordning af Nationalfester, Dystriden, Væddelöb og andre

*) System der christlichen Moral. 3ter Band Side 104. 4te Auflage.

gymnastiske Övelser söge paa een Gang at nære Nationalaanden og at forebygge de Udsvævelser, som den store Hob, sig selv overladt, som oftest i Valget af sine Nydelser forfalder til. Res severa gaudium est, sagde de Gamle, hvilke, hvad denne Sag betræffer, vare langt forud for de nyere Folkeslag. Især stod Skuepladsen hos Grækerne og Romerne i et langt nöiere Forhold til Religionen, end Tilfældet er eller kan blive hos noget christeligt Folk *). Hist fremtraadte Guder og Heroer, hvilke for en stor Deel erkjendtes for Landsmænd, eller dog deelagtige i de menneskelige Lidenskaber og Skröbeligheder. Tilskuerne ansaae Fabelen, der opförtes, for Historie, og feirede de religiöse Festdage tillige som Borgerfester. Paa denne Maade udgjorde de Gamles Skuespil en Deel baade af deres Gudsdyrkelse og af deres Nationalitet. Det förste kan aldrig lade sig tilveiebringe i christelige Stater; det andet kun med Vanskelighed, og ved enkelte Leilig-

*) Et Værk, som jeg har ladet ubenyttet, tildeels for ikke at fristes til Vidtlöftighed, vil give en fuldstændig Udsigt over denne Materie, nemlig *C. F. Staüdlins* Geschichte der Vorstellungen von der Sittlichkeit des Schauspiels. 1823.

heder, saasom ved historiske Skuespil og Tragoedier, hvortil Stoffet er laant af Fædrenelandets Fortid. Vor Religion er saavel i sit Væsen som i sin Aabenbaringshistorie altfor hellig, til at dens eiendommelige Gjenstande tör fremföres paa Skuepladsen. Saavel Middelalderens Mysterier og övrige bibelske Skuespil, som den nyere Tids Forsög paa at bringe Optrin af den christelige Cultus frem paa Theatret, (f. Ex. den hellige Nadvere i Schillers Maria Stuart) ere advarende Exempler. At de ældste Christne afholdt sig fra at besöge Grækernes og Romernes Skuespil, er ligesaa bekjendt, som Grunden dertil var gyldig, nemlig deres Frygt for ved sligt Besög at ansees for Afgudsdyrkere. Men selv iblandt de vise Hedninger, hos hvem denne Frygt ei kunde findes, vare der Nogle, som ansaae Skuespilkunsten for hyklersk (Grækerne kaldte jo *en Skuespiller* og *en Hykler* med eet og samme Navn) og erklærede Theaterbesög at være farligt for gode Sæder. Saaledes sagde f. Ex. *Solon* til Skuespilleren Thespis: "Skammer du dig ikke ved at lyve saaledes?" Thespis svarede: "Jeg lyver kun for Spög." Solon gjensvarede, idet han slog med sin Stok mod Jorden:

"Dersom vi ikke saadan Spög, ville vi snart see Lögnen indfört i Handel og Vandel *)."
Philosophen *Seneca* frygtede iligemaade for Skuespil, fordi Lasten deri undertiden fremstilledes i et indtagende Lys, og derved bliver farlig. "Man forlader sjelden Theatret, siger han, uden der at være bleven ærgjerrigere og mere vellystig." Jeg anförer disse Udsagn ikke for at billige dem; thi hvad Seneca nævner som det sjeldnere Tilfælde, anseer jeg for det sædvanligere; og Solons Frygt for at den mimiske Kunst skulde lede til Lögn og Bedragerie, er vistnok sjelden af Erfaringen bleven retfærdiggjort. Alligevel er Antallet af de sörgelige Exempler paa Mennesker, der ved at see eller spille slibrige Stykker ere blevne forförte, stort nok til at skjenke Senecas Ord Opmærksomhed; og den skadelige Indflydelse af en frivol Skueplads paa den offentlige Moralitet, fölgelig paa Statens Grundkraft, er saa ofte bleven bemærket, at *J. J. Rousseau* i sit bekjendte Brev til d'Alembert om Artiklen Genève i den franske Encyclopædie kunde paastaae, at d'Alembert visselig var *den förste Philosoph*, som nogensinde har op-

*) Plutarch i Solons Levnet 29 Cap.

muntret ét frit Folk, en liden By og en fattig Stat til at besvære sig med et offentligt Skuespil *). Vel skrev Rousseau först nogle Decennier efterat Christian VI havde erklæret sig imod Skuespil, og der kan neppe være nogen Tvivl om, at Kongens Forestilling om Skuespils Moralitet og Skadelighed mere nærmede sig Pietisternes Anskuelse af Sagen end den genfiske Philosophs; alligevel er der iblandt Rousseau's Grunde adskillige, der

*) Noget af det grundigste og meest veltalende, som Rousseau har skrevet, er hans Lettre à Mr. D'Alembert sur son article Genève, hvori han paa en ganske eiendommelig Maade udvikler Farerne for den lille, stræng-sædelige, tarvelige Republik ved at fölge d'Alemberts Forslag og oprette en Skueplads. Det Sted, hvortil der ovenfor sigtes, læses i Udgaven Amsterdam 1758 Pag. 52 og lyder saaledes: *Je n'exposerai point ici mes conjectures sur les motifs qui vous ont pu porter à nous proposer un établissement si contraire à nos maximes. Quelles que soient vos raisons, il ne s'agit pour moi que des nôtres, et tout ce que je me permettrai de dire à votre égard, c'est que vous serez le premier Philosophe, qui jamais ait excité un peuple libre, une petite ville et un Etat pauvre, à se charger d'un spectacle public.*

kunne ansees for at være skrevne ud af den stille, alvorlige og arbeidsomme Konges Hjerte, f. Ex. fölgende Sted; "Indrömmet, at Skuespil i en stor og folkerig Stad monne være et nödvendigt Onde (nemlig for at afholde de mange Lediggjængere fra skadeligere Tidsfordriv), saa ere de dog en sand Pest i en Stad, som blot bestaaer ved sine Indbyggeres Flid og stille Dyder. Borgerne vilde drive deres Haandteringer, som för udgjorde deres Tidsfordriv, mere skjödeslöst; de vilde forbruge mere, fordi de maatte klæde sig bedre, naar de med Ære skulde vise sig i Theatret; de vilde sælge mindre, fordi de nu paa Grund af deres större Udgifter maatte lægge paa deres Varer; og overhovedet vilde Skuespil fordærve Sæderne i enhver Stad, hvor de hidindtil vare gode. Især gives der for Ungdommen ingen slettere Exempler end de mange udsvævende Skuespilleres." Heri finde vi allerede antydet, hvad der er Resultatet af Rousseau's hele Undersögelse, nemlig at store og fordærvede Stæder maae have Skuespil; men at de ere en Pest i smaae og ufordærvede Stater. Da nu Danmark til Christian VIte's Tid unægteligen hörte til den sidste Classe, saa er

Kongen efter Rousseau's Theorie aldeles retfærdiggjort.

Til det samme Resultat komme vi, naar vi pröve hans Handlemaade ei alene efter den pietistiske Moral, men selv efter mange liberale Theologers Dom fra den anden Halvdeel af det 18de Aarhundrede. Den milde og retsindige Fortsætter af Mosheims Sædelære, Dr. *Joh. Pet. Miller* har en udförlig, med megen Omhu forfattet Undersögelse om Skuespils Moralitet, og den falder ud til deres Miscredit *). Philosophen *Crusius* **) var enig med ham i at erklære sig imod deres Brug i christelige Stater paa Grund af den uundgaaelige Fare, de medföre for Sædernes Reenhed. Millers Collega *G. Lesz*, Prof. Theol. i Göttingen, forkastede iligemaade Skuespil som umoralske; og hvis de nyere Moralister, f. Ex. *Morus* ***) og *Reinhard* ****) ere mildere i deres Domme, og erklære, at Skuespil i og for sig selv ingen Hindring for christelig Dyd indeholde, da er

*) Sittenlehre. 6ter Theil S. 385—397.

**) Moraltheologie. 1ster Theil. S. 124 fg.

***) Theologische Moral. 2ter Theil S. 282 fg.

****) System der christlichen Moral. 3ter Band (4te Auflage) S. 114.

det under den Forudsætning, at en christelig Övrighed holder de anstödelige Stykker borte fra Skuepladsen. Men denne Skjelnen imellem sædelige og anstödelige Stykker var jo gjort længe för Rousseau's Tid; hvorfor lod han den da ikke gjælde, og hvorfor indskrænkede han ikke sin Anke imod Skuespil til den ved dem forvoldte Tid- og Pengespilde? Svaret indeholdes i hans Brev: Han forkastede hiin Instanz med den Bemærkning, at enhver offentlig Skueplads maa rette sig efter Publicums Smag; dette vil mores paa Theatret og ikke belæres. Det vil see *de interessanteste* Comoedier; men disse ere ikke de *reneste*. Han tager Exempel af Moliere selv; thi — siger han *) — man er enig om, at Moliere er den fuldkomneste Comiker af Alle, hvis Arbeider vi kjende; men hvo kan dog nægte, at denne samme Molieres Theater, hvis Talent jeg mere end nogen Anden beundrer, er en Skole for Lasterne og for slette Sæder, farligere end de Böger selv, som gjöre Profession af at lære Ondt? hans störste Omsorg er at gjöre Godhed og Eenfoldighed latterlig, at gjöre List og Lögn interessant; hans skikkelige Folk ere Folk

*) Loc. cit. pag. 50.

som tale; hans Lastefulde ere Folk som handle; og det meest glimrende Held ledsager dem som oftest; endelig tilfalder Bifaldets Hæder næsten altid den Snildeste, sjelden den Agtværdigste." Man har efter Rousseau's Tid i flere Landes Literatur og Selskabsliv stræbt at indföre en værdigere Anskuelse af Theatret og anviist det en höiere Plads iblandt Folkets Dannelses-anstalter. I Særdeleshed have *Schiller* i Tydskland og *Rahbek* i vort Fædreneland fremstillet Skuepladsen som en Skole for den offentlige Moralitet *). Men neppe vilde Rousseau, hvis han endnu levede, over disse Æsthetikeres skjönne Phantasier frafalde sin Paastand. Maaskee vilde han först anmærke, at Begge skreve saaledes i deres Ungdom, begeistrede af en platonisk Idee; og dersom man ikke vilde lade denne Bemærkning gjælde, vilde han sandsynligviis med sin fine Ironie svare: at Faren for, i Tidens Löb at see den moralske Anstalt udarte, maa ligge meget nær, siden de tvende Hædersmænd selv ei havde været

*) See Schillers Afhandling: Die Schaubühne als eine moralische Anstalt betrachtet (Kleine pros. Schriften 6ter Theil S. 1 fg.); og Rahbeks Breve fra en gammel Skuespiller til hans Sön. 1782.

istand til at undgaae den; hvorved da som Beviis maatte anföres det bekjendte Factum, at flere Gymnasiaster i Tyskland, efter at have seet *die Räuber* af Schiller, forlode deres Skole for at slutte sig til de genialske, ædelmodige Rövere; og at vor Landsmand, Ynglingen Rahbek, ei kunde modstaae Fristelsen til at oversætte *Beaumarchais Figaro*, som uden Tvivl er for ubefæstede Tilskuere et af de allerfarligste, fölgelig usædeligste Stykker.

Jeg för min Deel tör ei fragaae den Mening, at hvis vi ingen Skueplads vilde taale, förend vi fik lutter uanstödelige og tillige interessante Skuespil: da maatte vi vel for stedse lukke Skuepladsen. Hvo der nu slutter saaledes: at et offentligt Theater, *da det uundgaaeligen vil forarge Nogle og forföre Andre*, ikke bör taales i Staten; han kan neppe misbillige, at Christian VI af Omsorg for sit Folks Moralitet lod Thalias Tempel forblive tillukt. Men naar jeg först har skaffet vor miskjendte Konge den retfærdige Vurdering, som tilkommer ham, tilföier jeg gjerne den Tilstaaelse: at der gives en anden Standpunkt, hvorfra den dramatiske Digtekunst og dens sceniske Fremstilling kan og bör betragtes; jeg mener: ikke

som et Surrogat for Religion eller som en moralsk Anstalt; men som en fri selvstændig Kunst, hvis Maal, Væsen, Midler maae söges i det Skjönne; og naar der kun öses af denne Kilde *med rene Hænder*, vil deraf heller ikke fremkomme Noget, som enten kan forarge den strænge Sands, eller forföre den letsindige. Da det imidlertid, som vi nylig indrömmede, vel aldrig vil lykkes ganske at fjerne Dyrkerne *med de urene Hænder*, maa det Publicum, for hvilket en Skueplads aabnes, ved Religionens og den offentlige Menings Hjelp sættes istand til at undgaae Farerne, som for de Ubefæstede altid ere forbundne med hyppig Comoediegang. Ogsaa holder jeg for, at det danske Publicum til Christian VItes Tid var i Almindelighed saa sædeligt, at det uden Fare kunde have seet Holbergs Lystspil. Hvad der i disse *synes* Mange anstödeligt, befindes for den rene Phantasie vistnok sjeldent at være det; thi det bestaaer for det meste i nogle vittige Mundheld og Ordspil (langt sjeldnere findes det i Situationen — og da fortjener det Daddel — f. Ex. i den ellevte Junii og Julestuen). Ei heller vides Sæderne at have liidt noget Knæk under Frederik IV, da Holbergs Comoedier

spilledes. Dog herom kunne vi i saa lang en Afstand ei fælde nogen afgjörende Dom; derimod kan enhver dannet og sædelig Mand i vore Dage med Sikkerhed dömme om den höie aandelige Glæde, han selv har nydt ved at see Holbergs og Öhlenschlägers Mesterværker fremstillede paa vor Skueplads. Og hvis Nogen endnu skulde beholde den Indsigelse tilbage, at der dog ogsaa ere Mange, især fiintfölende Qvinder, som i vore Dage forarges over visse Steder i Holbergs Comoedier, da ere vi enige med Vederparten om, at disse Steder bör ved Opförelsen forandres eller forbigaaes; men hvis man fremdeles indvender, at det dog altid er sikkrere ganske at borttage Anledningen til Forargelse: saa svarer jeg: at Forargelsen kun for en liden Deel forsvandt i Verden, om end alle Theatre lukkedes; og bringer tilsidst den engelske Digters Sentenz i Erindring, ifölge hvilken Dyden ei bör unddrages fra enhver Pröve i Verden; thi — siger Goldsmith — den Dyd, som stedse trænger til at bevogtes, er ikke Skildvagten værd.

Men det var ubilligt at forlange af Kong Christian VI, at han skulde have anstillet alle disse Betragtninger, eller have betragtet den

dramatiske Digtekunst og Theatret med vor Tids friere, (jeg haaber: tillige rigtigere) Blik. Han bör, som enhver fremtrædende Charakteer, bedömmes efter sin Tids Maalestok. Gjör man det, da vil man finde, at der endnu i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede klæbede ligesom en Skamplet paa Skuespilleren og Skuespilkunsten; ja selv Theaterdigterens höiere Stilling var næsten af Ingen paaskjönnet efter Fortjeneste, men af de Fleste ringeagtet, selv efter de betydende Æresbeviisninger, som Ludvig XIV havde ydet Moliere for at hæve ham og hans Kunst. Endog *Jean Racine* maatte, dersom han ikke vilde udstödes af det religiöse Selskab i Port Royal, forpligte sig til kun at skrive Stykker over bibelske Æmner, eller i det höieste Tragoedier uden Kjerlighed; og hvad *Holberg* angaaer, da er det en gammel Tradition, at den lærde *Gram* forargedes over hans Comoedier og erklærede, at det ei sömmede sig for en Professor at give sig af med slige frivole Ting, hvorfor Holberg burde, om han ei aflod dermed, forvises fra Universitetet til Theatret *). At mange andre

*) See Grams Levnet i det skand. Lit. Selskabs Skrifter for 1810 Side 109 fg.

anseelige Mænd ei dömte rigtigere end Gram, vil man baade a priori formode og finde bekræftet ved Holbergs egne Udladelser derom i hans epistola ad virum perillustrem. Saavel under Frederik IV som endnu under Frederik V finde vi, at den almindelige Mening stemplede Skuespillerens Dont som uanstændig, ja i den Grad graverende, at en Person, som havde været Skuespiller, kun med Vanskelighed og först efter at have en Tid lang "udviist Livsforbedring og Skikkelighed" fik Lov til at stedes til Attestats. I vore Dage, da Skuespillerens Stand holdes saa höit i Ære, have Mange ondt ved at sætte sig ind i Forfædrenes Anskuelse. Dog — det er Tid at ende en Excurs, til Undskyldning for hvilken jeg kun kan anföre, at Christian VItes Dom om Skuespil maatte vurderes baade med billigt Hensyn til hans Tid og uden Miskjendelse af vore Dages afvigende Mening.

Vi skulle nu omtale det vigtigste, som ellers gjordes for den skjönne Literatur under denne Konge; men herom ville vi handle i Korthed, og henvisende til Professor *Rahbeks* udförligere Udsigt, der staaer som Indled-

ning foran *Digtekunstens Historie under Frederik V*, efterat de specielle Oplysninger om denne Periodes formeentlige Digtere vare af Nyerup og Rahbek meddeelte i den foregaaende Deel af samme Værk *).

Da vi allerede have nævnet Falster, og da man neppe vil tillade os at medregne den gamle *T. Reenberg*, vide vi Ingen, der kan siges at have selv i fjern Afstand fulgt *Holbergs* Fodspor, med mindre det skulde være *Frederik Horn*, og ligesaa lidet var der nogen aandelig Digter, der nærmede sig *Brorson*. Vel sögte baade *Holberg* og *Pontoppidan* ved udsatte Præmier at fremkalde poetiske Værker over moralske og religiöse Æmner; men derved udrettedes lidet eller intet — et Vink, som vi benytte imod dem, der troe, at Christian VI let, naar han kun havde villet, skulde have været istand til at fremkalde flere Digtere. Concurrentere meldte sig vel; Priser uddeeltes, og Priisdigte tryktes, saa godt som f. Ex. senere under Kong Gustav III i Sverrig; men neppe var Luxdorph for stræng, naar

*) Den Danske Digtekunsts Middelalder fra Arrebo til Tullin. Anden Deel.

han i et Brev til Rostgaard sagde *): Jeg er vis paa at iblandt alle de Vers, som nu disse fire Gånge ere komne för Lyset, skal der neppe findes eet, hvor jo enten *Poesien* er glemt, saa at Versene ere altfor prosaiske, eller *Harmonien* forbigaaet, saa de ei holde deres rette Tact." Iblandt de kronede Digtere var den siden som oeconomisk Skribent berömte *Fred. Lütken*; og iblandt de Forfattere, der ellers gavnede ved Skrifter, som sloge ind i det Skjönnes Gebeet, maae vi ei forbigaae den især som Oversætter fortjente *Lodde* **), den flittige *G. Treschow* og den bråve Professor *S. Bloch*. Fremdeles maa erindres, at i de Tider gjaldt *Fred. Rostgaard*, *Thomas Clitau*, *C. F. Wadskjær* og Flere for gode Digtere.

Vistnok kan denne liden Skare af et Par sande, og et Dousin Qvart-Poeter ikke veie op imod den langt talrigere Digterskole, som dannedes under Frederik V og udvidedes under

*) See Digtekunstens Historie under Frederik V af Rahbek og Nyerup Pag. XXXI.

**) Loddes Ugeblad *Biekuben* er fra en sildigere Tid, men han begyndte allerede under Christian VI med Bifald at oversætte af det Engelske. Saaledes udkom *Richardsons Pamela* 1743 paa Dansk.

Christian VII; men — non omnia possumus omnes: var der nogle Videnskaber, saasom Naturkyndighed og belles lettres, der blomstrede mere under Frederik V end under hans Fader, saa var der andre, saasom Historie, Theologie og orientalske Sprog, der dyrkedes mindre; ja der var endog, foruden den vranne Skolemand *Dass* og den upoetiske Historiker *Langebek*, andre Mænd af Aand og Talenter, der, med Forkjerlighed for Christian VItes alvorligere og grundigere Old, holdt før, at den evige Snakken i Frederik Vtes Tid om det Skjönne og Behagelige gik for vidt og at det Grundiges Studium kom til at lide derunder*). En saadan Mand var Professor *Kraft* i Soröe, i hvis *Kritiske Breve til Videnskabernes Fremvæxt og Smagens Forbedring* (1761) forekomme Yttringer, som fölgende: "En Regjering behöver ingenlunde de smukke Videnskaber for at före et lykkeligt Scepter. Landes Lyksalighed beroer ikke paa Ord, men paa Ting; ikke paa Lovtaler, men paa store og ædle Gjerninger"; eller som denne (S. 61), hvor *Kraft* atter gjör opmærksom paa den store Forskjel imellem fare og parlare: "Der

*) See nysanförte Skrift S. 161.

er intet Land i Verden, hvor Damerne læse mere end i Persien (ɔ: Frankerig); ere de derfor desto dydigere? Spörg Babu! Der er intet, hvor Theatret bedre spiller de menneskelige Feil; begaaes de derfor i mindre Antal? Intet, hvor det Skjönne, det Angenemme, det Hjerterörende i Skribenternes Skrifter mere viser, baade hvad man bör og ikke bör gjöre; före Lasterne derfor der mindre Herredömmet?"

Efter *Krafts* Mening skulde Ingen være berettiget til at dadle Christian VI som Regent, selv om der under hans Regjering ingen Digtere havde blomstret; men nu blomstrede den Gang, som vi have seet, *Holberg*, *Brorson*, *Stub* og *Falster*. Fremdeles er det urigtigt, naar man forestiller sig Christians Tid som aldeles blottet for al *periodisk Literatur* og den Röre i Gemytterne, som dermed pleier at fölge, Tidsskrifterne være nu slette eller gode. Naturligviis kan i denne Henseende ingen Sammenligning finde Sted imellem hine Dage og vor Tid. Skjöndt Tidsskrifter ingenlunde er et sikkert Thermometer til at bedömme et Lands Videnskabelighed eller en Forfatters Virksomhed efter, vil det dog interessere Mange, at kjende Holbergs Tanker herom.

I Aaret 1745 klager han over *Mængden af danske Ugeskrifter og andre Flyveskrifter*, paa samme Tid da han raader de Studerende til at foretrække alvorlige literære Arbeider, saasom Oversættelser af Classikerne, Oplysninger til Fædrenelandets Historie m. m. Til at frembringe en Mængde af hine populære Skrifter, havde vistnok to af Aarhundredets ypperste Folkeskribenter ved deres Exempel og glimrende Held fornemmelig virket: den ene er *Holberg* selv, den anden er *Addison*, hvis Spectator yttrede til sin Tid en Indflydelse paa hele Europas Literatur, der kan lignes med den, *Walter Scotts* Romaner have havt i vore Dage. Saaledes fik Kjöbenhavn i Christian VItes Tid snart efter hinanden en *dansk Spectator*, en *Anti-Spectator*, en *philosophisk Spectator*, med flere Flyveblade, som *Riegels* ikke maa have kjendt (ellers havde han maaskee *for deres Skyld* noget udsonet sig med hiin Tids Grundighed) men som *Holberg* saare vittigen har persifleret i Fortalen til sin Heltinde-Historie (Kbh. 1745). Jeg vil deraf uddrage nogle charakteristiske Steder. Holberg giver sin Tids periodiske Skribenter fire alvorlige Paamindelser, hvoraf den sidste

ret egentligen vedkommer vort Emne. Han siger *): »Jeg sigter paa ingen især, men siger ikkun i Almindelighed, at vore Skribentere, som tilforn have været distingverede ved Modestie, nu gaae udi fuld Gallop til Charlatanerie, saa at hvad vi tilforn have bebreidet Fremmede, bebreides os nu af dem igjen; thi Ingen tager nu meer i Betænkning at agere Autor; ja man haver seet Haandværksfolk, ja indtil norske Bönder at commentere over historiske og politiske Sager, saa at Staden (Kjöbenhavn) som tilforn haver været plaget med Obstruction, nu laborerer af Tarmelöb. Hvis Nogen ellers vil sige, at disse mine Anmærkninger gaae for vidt, da kan jeg svare og bevise, at de grunde sig *paa alle fornuftige Landsmænds Klagemaal*, og at det er deres eenstemmige Önske, som Saadant af mig haver udpresset. Tilmed kan det ikke udtolkes mig til Dristighed, om jeg efter langsommelig Tids Arbeide engang gjör Erindring til unge Mennesker, især til dette Universitets Studentere, hvoraf *fast den halve Deel* (?) paa nogen Tid haver taget sig for at agere Autorer. — — — Dette maae Alle tilstaae, at slige

*) Udvalgte Skrifter 11te Deel S. 12 fölg.

Erindringer aldrig have været *mere nödige end nuomstunder;* og vil jeg gjerne exponere mig Nogles Invectiver, som herimod kan gjöres, naar mine Erindringer hos Andre i Fremtiden kan have nogen god Virkning. Hvilken Stad haver vel kunnet vise en halv Snees Spectatorer og unge Moralister paa een Gang? — — — Jeg glæder mig ellers over, at jeg ved mit Exempel haver sat unge studerende Personer udi Activitet; men det er just ikke saadan Activitet, som jeg havde önsket, med mindre man kan holde for, at et Lands Zirat bestaaer udi *Skrifters Mængde;* men saasom det af fornuftige Folk ansees hverken som Zirat eller Nytte, saa er udi denne Tilstand mere fornödent at bruge Capsun og Töile end Sporer; thi det synes, at *den store Mængde Böger* saavel af Originaler som af Oversættelser, sigter alene til at forfremme Boghandleres Næring, og at være af samme Natur, som den gamle Kram, der fordum dreves med Viser og gamle Eventyr, og som tjente til intet uden at fordærve Nationens Smag, bringe Studeringer til yderste Foragt og at komme Boghandleres Gryder til at koge"

Naar man læser dette, troer man snarere deri

at finde en Skildring af Literaturens Guldalder, saaledes som Riegels tænkte sig denne, end af Christian VItes Tid, da Fædrenelandet, som det hedder hos denne Forfatter, "oversvömmedes af en Vandflod af flaue, af mystisk Tant overströmmende Prædikener, Psalme- og Bönnebögen." Kort efter at Holberg havde holdt denne Straffeprædiken, begyndte *Johan Elias Schlegel* at udgive sit ovennævnte Ugeblad: *der Fremde*, hvilket er et for sin Tid godt Tidsskrift, og som ingen Modstand ovenfra eller Censurhindring nedenfra forefandt, skjöndt Schlegel, iblandt andet, deri satyriserede med Kongens Yndling, *Pontoppidan*, og som vi Alle vide, tog *Langebeks* Partie i den bekjendte Strid, han havde med nysnævnte Hofpræst i Anledning af en Critik over Pontoppidans Arbeider, indrykket i Danske Magazin. Men at det ikke blot var *Ugeblade*, hvormed den danske Literatur i Christian VItes Tid og især ved Holbergs Indflydelse og Exempel berigedes; at der i alle Fag af Videnskaberne udkom saavel grundige som populære Skrifter, det vil man overtydes om ved at lægge Mærke til de Forfatternavne, som Worms og Nyerups Forfatter-Lexica

indeholde; og det kunde man allerede vide deels af Langebeks Sörgetale over Christian VI, deels af flere Steder i Holbergs Skrifter. Saaledes vil jeg minde om hans bestemte Udsagn i *Dannemarks og Norges geistlige og verdslige Stat.* I den förste Udgave, (1729) havde han paa to Steder klaget over Manglen paa gode danske Böger. I den anden Udgave af Aaret 1749 retter han begge Stederne, idet han S. 18 tilföier denne Note: "Herved er nödigt at gjöre nogen Anmærkning; saasom Nationen nu i 20 Aar er bleven sig udi adskillige Ting uliig; thi nu skrives igjen altfor meget." Og Side 185, hvor han för klagede over: "at adskillige herlige poetiske Skrifter maatte ligge hen undgivne af Mangel paa Læsere," tilföies i den nye Udgave: "Udi de sidste 20 Aar er heri skeet stor Forandring, i Henseende *til en stor Mængde af Danske Skrifter* som ere publicerede." Men disse 20 Aar betegne jo netop med et rundt Tal Christian VItes Tid, om hvilken Riegels og Nyerup paastaae, at der herskede et aandeligt Mörke over hele Landet; imedens Holberg, Langebek og de övrige samtidige Lærde vidne: at netop den Gang blev Læselyst almindelig i Landet.

Det bör nemlig aldrig oversees, at der er en fast og naturlig Forbindelse imellem Dyrkelsen af et Lands skjönne Videnskaber og den övrige National-Literatur, paa Grund af hvilken enhver Fyrste, som befordrer denne, nödvendigen tillige fremhjelper hine. Men nu var Christian VI baade en Velynder af Videnskabsmænd i Almindelighed og en stor Befordrer af den grundige Literatur i Særdeleshed. Til dennes Tarv stiftede han med store Opoffrelser det danske Videnskabers Selskab, hvilket skulde bruge Modersmaalet til dets Skrifter for at fremme Oplysningen i Fædrenelandet. Kongen interesserede sig personligen for dette Samfund (som for ethvert Regjeringsanliggende); og lod sig af Præsidenten Grev Holstein forelægge Beretninger om alle dets Arbeider. Paa samme Maade beskyttede han *Selskabet for Fædrenelandets Historie og Sprog*; læste gjerne *Danske Magazin*, som overhovedet Böger der oplyste Landets Historie. Det er, som jeg i Mnemosyne (andet Bind) har viist, ganske falskt, naar man forestiller sig Christian VI som en *udansk* Regent. Vel talede og skrev han sædvanligen tydsk; men det gjorde ogsaa hans

Fader og Bedstefader; vel havde Dronningen megen Indflydelse paa hans Smag og Tilböieligheder (og hun var saa udansk som muligt); alligevel elskede han sit Land og sit Folk; han havde ingen Forkjerlighed for sine tydske Undersaatter, men snarere for Nordmændene; han gjorde ikke saa meget af den paa tydsk organiserede og commanderede Landarmee (ihvorvel han ingenlunde forsömte den) som af den i ægte dansk Aand stiftede og vedligeholdte Söetat. Mangen Gang oversaae Kongen, for at föie Dronningen, hvad der sömmede sig for Nationen og stödte derved an imod Patriotens billige Krav, f. Ex. da han lod Vallöe Frökenkloster indvie med tydske Sange af Clitau; men Paralleler dertil finder man nok af baade under hans Fader og Sön, der dog gaae i Historien for populære Konger. Ei heller var hele Hoffet saa tydsk stemt som Dronningen. Hendes egen Moder, Markgrevinde *Sophie Christine af Culmbach*, elskede dansk Literatur og efterlod sig en vakker Samling af danske Böger, som hendes Skriftefader, den retsindige Tydsker Dr. Reusz, i sin Sörgetale siger til hendes Beröm-

melse *). Det er fremdeles vist, at Kongen interesserede sig for alle dem, af hvilke Videnskaberne og Digtekunsten kunde vente sig Ære. Vi have ovenfor nævnet hans Omsorg for *Brorsons* hæderlige Befordring og *Falsters* anstændige Udkomme. Vi ville her tilföie et Exempel af en mindre Digter, men af hvem man den Gang lovede sig noget Stort. Da Pontoppidan 1739 anbefalede sin Amanuensis, Poeten *Wadskjær*, til Kongen, for at faae ham ansat som Herredsfoged, svarede Kongen: Aber wenn ein Genie aufm Lande kömmt, so verrüstet es: konnte man ihn nicht zu was anders gebrauchen **)? Denne Yttring viser, hvor gjerne Kongen vilde bevare Genier (selv et nok saa lidet Genie) paa sit rette Sted. Men dette er Alt, hvad Fyrsterne i saa Henseende kunne gjöre. *Frembringe* Genier, formaaer Ingen uden Naturens Herre; derimod kunne hensigtsmæssige Anstalter og især en grundig Veiledning uddanne saavel Geniet som de sædvanligere Talenter. Men paa saadan Vei-

*) See Dr. Reusz's Oratio funebris i Dänische Bibliothek 2tes Stück S. 488.

**) Wadskjærs Levnet i O. Wolfs Journal for Politik 3die Bind 1816 Side 197.

ledning lod den danske Regjering det heller ikke mangle. Saavel Universitetet som de lærde Skoler undergik i Christian VItes Tid den gavnligste Reform, som de have modtaget i det lange Tidsrum fra Christian IIIdies til Christian VIIdes Dage. Kongen opmuntrede Adelen til at lade deres Sönner studere; han var selv et Mönster paa Flid og Arbeidsomhed; han var tillige en stræng Tilsynsmand med sine Embedsmænd og fordrede Duelighed af Alle, som vilde forfremmes. Han holdt over Religion og gode Sæder; indskærpede alvorlige Grundsætninger, og yndede kun dem, som han ansaae for retskafne og gudfrygtige Folk. Alt dette gav hans Old en Tendents til Grundighed, hvilken ogsaa deels i hans levende Live, deels efter hans Död bar skjönne Frugter saavel for Literaturen som for Fædrenelandet i det Hele. At han miskjendte den dramatiske og comiske Poesies Værd, have vi indrömmet; og dersom Holberg vandt Kongens Höiagtelse eller Yndest — hvilket jeg ikke veed — var det vist ikke som Digter, men som Historieskriver og Moralist. Fremdeles finde vi det rimeligt, at Christian VI, ligesom hans Hof, fandt Behag i *Zinzendorfs* mystiske Sange og

i *Hofmannswaldau's* og *Lohensteins* Svulst. Indflydelsen af disse tydske Digtere paa den danske Poesie kan tydeligen paavises; og vi ere enige med Rahbek i, at det var Krebsgang, den danske Digtekunst gjorde, da den forlod *Kingos* Spor i det aandelige, *Sorterups* i det fædrelandske og *Holbergs* i det skjemtsomme, for at betræde sin Naboerskes Vildspor *); men vi bör heller ikke oversee, hvad samme Forfatter er saa billig at indrömme, at Tydskernes Bestræbelser for at komme paa rette Vei igjen, i Slutningen af Christians Regjering, ogsaa virkede gavnligen paa vor Poesie. Som Exempler herpaa nævnes *Lütkens* Priisdigte og *J. E. Schlegels* æsthetiske Arbeider. Fölgelig see vi under Christian VI kun det samme Phænomen, som gjentager sig i enhver Periode af vor nyere Literatur, at Smagen og Tendentsen i denne fornemmeligen bestemtes ved vore sydlige Naboers herskende Smag. At der fra denne Regel gives nogle Undtagelser, ville vi dog heller ikke forglemme, især naar Undtagelsen er saa hæderlig for vor lærde Republik som Holbergs mageløse, af al tydsk Væsen uafhængige og ægte genialske Fremtræden.

*) Anförte Sted; Pag. LXVIII.

Det kan antees for vist, at Christian VI ei satte tilbörlig Priis paa Holbergs uforlignelige Vittighedsarbeider; men det gjorde kun meget Faa iblandt hans Samtidige, især iblandt Stormændene. Hverken Frederik IV eller Frederik V lod Holberg vederfares fuld Ret. Den Förste loe vel af Peder Paars og frelste dens Forfatter fra den forfængelige Rostgaards Forfölgelse; og den Sidste saae gjerne hans Lystspil opföres. Dette er Noget; men det er ikke Nok. Frederik V gjorde Holberg til Baron; men ikke for derved at belönne hans Fortjenester, kun for at betrygge Staten hans Jordegodser under Navn af et Baronie; og da det af Holberg saa rigelig doterede Academie i Soröe indviedes, fik han, som bekjendt, ei Lov til at spise ved det kongelige Tafel — en Tilsidesættelse, der sandsynligviis hverken under Frederik IV eller Christian VI vilde have fundet Sted.

Skjöndt man nu med Rette lægger en Gartner det til Last at have ladet den skjönneste Stamme i den ham betroede Hauge savne fornödent Tilsyn og kjerlig Pleie, saa bör man dog derover ikke tabe alle de övrige Væxter og store Anlæg af Sigte. Thi hvis Gartneren

sees at arbeide troligen og samvittighedsfuldt fra Morgen til Aften i Væxthuse, Bede o. s. v.; hvis han i det Hele viser Indsigt i sit Fag og Kjerlighed til det ham Betroede, da vil man ikke kalde ham en slet eller forsömmelig Urtegaardsmand, fordi han maaskee enten, ifölge Tidens Dannelse, staaer tilbage i en enkelt Green af den skjönne Haugekunst, eller fordi han, opdragen i en smaglös Skole, tilklipper de deiligste Lövtræer i Form af Tyrker og preussiske Husarer. Hovedsagen er jo, at Jordbunden bliver godt gjennemarbeidet, at Sol og Luft gives fri Adgang, at Planter og Træer, passende for Jordbunden, skaffes tilveie, og endelig at Gartneren baade selv lever for sin Syssel, og efter Leilighed giver Andre Sands derfor. Men dette gjorde Kong Christian den Sjette, deels ved sin egen personlige Deeltagelse i Oplysningens og den höiere Videnskabeligheds Udbredelse, deels ved sine mange udmærkede Ministre, hvilke, hver i sit Fag, understöttede kraftigen ethvert Foretagende, der lovede Udbytte for Videnskab eller Kunst. *Poul Lövenörn* glemte ikke som General og Minister at fremdrage, hvad der skaffede Studenten *Vendelboe* Hæder og

Indflydelse; Ministeren *Schulin* höstede ei alene selv, men lod og sit nye Fædreland höste Frugten af hvad han som en fattig Studiosus havde lært ved de tydske Universiteter. Med disse borgerlig-födte Ministre kappedes de flinke Adelsmænd, *Iver Rosenkrands*, *Joh. L. Holstein*, *Frederik Danneskjold Samsöe* og begge *Plesserne* (Carl Adolph og Ludvig). De havde Alle faaet en grundig, ja tildeels lærd Dannelse; de eiede Alle anseelige Bibliotheker og brugte dem; de omgikkes gjerne med Landets Videnskabsmænd, ikke af Mæcenat-Forfængelighed, men fordi de satte Priis paa dem. Ogsaa de yngre Mænd, hvis Dannelse den Gang fuldendtes, betraadte samme Vei til Hæderlighed. *Otto Thot* blev endog saa boglærd og bogkjær, at han hele sit Liv igjennem ikke kunde mættes; *Otto Manderup Ranzau* lignede ham i Lærdom, og *Christ. Ranzau*, en Tid lang Statholder i Norge, var saa ivrig en Beundrer af Holbergs comiske Muse, at han endog indgjöd den lærde og meget ældre Gram Respect for den af ham tilforn miskjendte Digter; *Suhm*, *Luxdorph*, *Hjelmstjerne*, *Klefenfeld* og mange Flere, hvis Ungdom falder i Christian

Vites Tid, vare begeistrede, i en nu neppe forstaaelig Grad, for dansk Literatur. Saaledes turde maaskee *Langebek* endda beholde Ret i den Paastand, at de kraftfuldeste og skjönneste Frugter, som glædede Danske og Norske i Frederik den Femtes saa frydefulde og saa priste Old, avledes netop paa de Stammer, som vare plantede i hans Faders alvorlige Dage. Man havde gjort Anlægget og besörget alt det svære Arbeide i den Tid, da det var Brug (som samme Langebek siger) at arbeide ei blot om Formiddagen, men om Eftermiddagen tillige; Vinterens kolde og Foraarets travle Aarstid var med Klogskab benyttet; nu kom en mild og venlig Sommer — oplivet af Femte Frederiks folkekjære Sol —; i den modnedes Frugterne. Tillige indtraf i Nabolandene, navnligen i Tydskland, gunstigere Veirforhold; istedenfor *Lohensteins* qvalme og *Gottschedens* vandige Dunster fornam man nu fra Sönden *Klopstocks* og *Cramers* sunde og livfulde Vindstöd. Ogsaa fra Vesten sporedes en Indflydelse, der kom den skjönne Literatur tilgode, ligesom den tilforn havde gavnet de exacte Videnskaber og den classiske Literatur. Jeg sigter herved til England, hvilken herlige

Öe endnu *Holberg* og *Iver Rosenkrands* havde besögt uden at gjöres opmærksom paa *Shakspeares* Genie. Dette maae vistnok i höieste Grad vække vor Forundring, naar man betænker, med Hensyn til Holberg, hvilken Guldgrube han vilde have fundet i Shakspeare, og med Hensyn til Rosenkrands, at hans Familienavn ved at indföres i Hamlet var bleven hele England bekjendt i Dronning Elisabeths Tid. Alligevel forholder det sig upaatvivleligen saaledes, og det bliver, som Rahbek har bemærket *), begribeligt af den Omstændighed, at Shakspeare i de Aar, Holberg (og Rosenkrands) opholdt sig i England, var hensjunket i et Slags Forglemmelse, hvoraf Garrik tilfulde udrev ham, hvorfor ogsaa Rahbek forklarer Liigheden imellem Fablen i *Jeppe paa Bjerget* og Shakspeares Lystspil Taming of the shrew (o: *den tæmmede Havgasse*) af Liighed i Kilderne, hvoraf Begge öste, og ikke deraf — som Scheibe har gjort i Fortalen til sin tydske Peder Paars — at Holberg skulde have kjendt og benyttet Shakspeare. Ligesaa lidet har jeg fundet Spor til

*) I sine Anmærkninger til *Jeppe paa Bjerget*. See Holbergs udvalgte Skrifter. 1 D. S. 348.

at *Gram*, der dog brevvexlede med mange engelske Lærde, bekymrede sig om de engelske Digtere. *Johannes Ewald* er davel den förste Danske, som har kjendt Shakspeare og erkjendt hans fulde Digterværd; men med denne Erkjendelse maa i ethvert Lands Literatur göres Epoche. Havde de unge Mænd med Modtagelighed for fremmed Originalitet, som fremtraadte under Christian VI, navnligen den talentfulde *Fred. Lütken* og *Fr. Horn* kjendt Shakspeare, hvilket ganske andet Sving vilde da ikke deres Phantasie have taget? Og havde Christian VI, saaledes som hans Sön, kunnet hente sig en venlig, nedladende, folkemild *Louisa* fra England, istedenfor en kold, stolt, frastödende *Sophia Magdalena* fra Bayreuth, hvilken ganske anden Retning vilde da Hoffets Smag og Kongens Tilböieligheder have taget! Rimeligviis vilde da Kongen være bleven ligesaa elsket af Folket, som han nu formedelst sin store Alvorlighed og Dronningens Uvillie imod Nationen var frygtet, ja af mange ilde liidt.

Saaledes förer en retfærdig Vurdering her, som ellers i Christian VItes Historie, os til det Resultat: at Klagerne over hans Regjering

ere enten aldeles ugrundede, eller dog meget overdrevne; og at Videnskabsmanden som saadan har mindst Grund til at klage, da Kongen var en Ven og Beskytter af Videnskaberne i Almindelighed, ihvorvel meest af de alvorlige.

Nogle af Plinius den Yngres Breve,

oversatte af

Dr. *R. Möller,*
Biskop over Lollands og Falsters Stift.

Forerindring.

At Plinius den Ældres Dödsmaade er blevet saa vidtberömt, skyldes især hans Söstersön og adopterede Sön, Plinius den Yngre, som har beskrevet den. Men han fortjente og dette Hædersminde; da han blev et Offer, ikke blot for sin Videlyst, idet han, som Naturforsker, vilde undersöge det for Alle dengang nye og underfulde Syn af det brændende Vesuv; men og for sin Höimodighed, da han tilsatte Livet, imedens han vilde frelse sine Venners og Fleres Liv. I det förste af de her oversatte Breve beskriver Plinius, efter Anmodning af sin Ven, Tacitus, sin Morbroders Död; i det andet, de Livsfarer, som han selv tilligemed sin Moder,

under hin rædsomme Naturbegivenhed, maatte gjennemgaae. Begge fremstille ikke alene en malerisk Skildring af Vesuvs Brand og de övrige hermed forbundne Naturphænomener, men indeholde og skjönne Træk af de tvende berömte Mænds, den ældre og yngre Plinius's, Charakteer. Endelig er det tredie og fjerde af mig oversatte Brevs Vigtighed til Kirkehistoriens Oplysning almindeligen erkjendt. Jeg har til dette lidet Arbeide benyttet Gesners og Gierigs Udgaver, men overalt fulgt den Sidstes Text. Oversættelsen er saa tro, som det var mig mueligt at give den, men den maatte dog paa enkelte Steder, hvor Originalens Korthed forvoldte Dunkelhed, være noget friere.

Det 16de Brev i 6te Bog.

Til Tacitus.

Du begjærer en Beskrivelse af mig over min Morbroders Endeligt, for at kunne overlevere Efterkommerne en desto paalideligere Efterretning derom. Dette takker jeg dig for, da jeg skjönner, at hans Död, naar den navnkundiggjöres af dig, vil kunne love sig udödelig Ære. Thi skjöndt han i en Ödelæggelse, der

overgik de skjönneste Lande, og ved at dele Skjæbne med Folk og Byer, der med ham bleve Offere for en mærkelig Naturbegivenhed, er död ligesom for evig at leve *); og skjöndt han selv har stiftet sig et Minde i mange og varige Værker: vil dog dine Skrifters Evighed i höi Grad forherlige hans udödelige Navn **). Ieg for min Deel priser dem lykkelige, som det af Guderne blev forundt, enten at udmærke sig ved Daad, værdig at beskrives, eller ved Skrifter, værdige at læses; men dobbelt lykkelige dem, i hvis Lod begge Dele faldt. I disses Tal vil min Morbroder ved egne og dine Skrifter komme til at staae. Med desto större Fornöielse paatager jeg mig, eller snarere, udbeder mig det Hverv, du overdrager mig.

*) Eller maaskee nærmere ved Meningen: Skjöndt hans Dödsmaade er saa navnkundig, som hele Folks og Byers Undergang, da han i en Ödelæggelse, der overgik de skjönneste *(Campanske)* Lande, er död, ligesom for evig at leve.

**) Eller: end mere sikkre ham et udödeligt Navn. Denne den gode Plinii Ahnelse er dog, som Gierig bemærker, ei blevet opfyldt, da den Deel af Taciti Værker, hvor han maa have omtalt denne Begivenhed, er tabt. Ogsaa af de övrige ældre Historikere bliver den enten forbigaaet eller kun berört.

Han befandt sig i Misenum*), hvor han i egen Person commanderede Flaaden; da min Moder den 24de August omtrent Kl. 1 mældte ham, at en Skye lod sig see af en usædvanlig Störrelse og Udseende. Han var da, efterat have nydt Solvarmen **), det kolde Bad og lidt Spise ***), i Færd med at studere. Nu lader han sig bringe Fodtöi ****), og bestiger et Sted, hvorfra hiint underfulde Syn bedst kunde betragtes. Der opsteeg (uvist, ved det fjerne Skue, fra hvad Bjerg; at det var Vesuv, erfaredes siden) en Skye, som i sin hele Skikkelse havde den nærmeste Liighed med et Grantræe. Den hævede sig nemlig ligesom med en Stamme af overordentlig Længde lodret i Veiret og udbredte sig derpaa i flere Grene; formodentlig fordi den, efterat være drevet i Höiden ved Vindens Udbrud †), siden, da

*) En Stad og Forbjerg i Campanien.

**) Efter de gamle Romeres Skik, ligget eller spadseret i Salen.

***) Egentlig Mellemmad mellem prandium og cœna.

****) Egentlig et Slags Töfler, som man brugte hjemme, men lagde af under Spiisningen.

†) Formodentlig menes det af Krateren opstigende Vindstöd.

denne sagtnedes, berövet sin Stötte, eller og bugnende under egen Tyngde, udvidede sig, fortyndet, til Siderne. Snart var Skyen hvid, snart sortladen og plettet, alt som den havde optaget Iord eller Aske. Dette Syn forekom den store Naturforsker altfor mærkværdigt, til ikke nærmere at undersöges. Han lader et Liburnisk *) *(hurtig seilende)* Skib gjöre tilrette. Mig tilböd han, om jeg vilde, at fölge med; men jeg svarede, at jeg hellere vilde studere; og han havde just opgivet mig Noget at skrive.

I det han nu gaaer ud af sit Huus, faaer han en Billet fra Rectina, Cæsius Bassus's **) Hustru, som forfærdet ved den overhængende Fare (thi dennes Villa laae i Nærheden; og der var ingen Udvei til at flye, uden til Skibs), bad ham at redde hende fra saa stor en Nöd. Han forandrer nu sin Plan, og hvad han havde

*) Havde Navn af Liburner, et Illyrisk Folkeslag.

**) Om denne Cæsius Bassus, saavelsom den siden nævnede Pomponianus, vides intet andet med Vished, end at de have været Venner af Plinius, der boede eller opholdte sig paa bemældte Kyst. Texten er iövrigt her temmelig usikker. Gierigs Læsemaade, som og Gesner forhen næsten bifaldt, men dog ikke optog, synes bedst begrundet.

foretaget sig af Videlyst, iværksætter han af Höimodighed. Han lader Skibe med fire Par Aarer bringe i Söen, og gaaer selv ombord, for at frelse, ikke Rectina alene, men mange Flere; thi den yndige Kyst var stærkt befolket. Han iler did, hvorfra andre flygte, og tager Kaarsen, styrer Roret lige mod Faren, saa fri for Frygt, at han dicterede og udmalede *(lod optegne)* alle Bevægelser, alle Skikkelser af Sörgescenen, som han ved Öiesynet havde opfattet dem. Allerede faldt Aske paa Skibene, hedere og tykkere, jo nærmere han kom, snart endog Pimpstene, og större, sorte af Ilden forbrændte og brudte Stene. Pludselig mödte der Grunde og en Strandbredde, som tilstoppet af Bjergets Ruiner *) forböd at komme i Land.

Han betænker sig et Öieblik, om han skulde vende tilbage, men siger strax derpaa til Styrmanden, som raadede til at gjöre det: "Lykken staaer de Kjække bi, tag Kaarsen til Pomponianus." Denne befandt sig i Stabiæ **), adskilt fra ham ved en mellemværende Viig;

*) Eller: Udkastninger, Stene nemlig o. s. v.

**) En Bye i Campanien, ligeoverfor det paa den anden Side af Fjorden liggende Misenum.

thi Havet löber her ind i den i en Halvcirkel sig jevnt bugtende Kyst. Her havde han (Pomponianus) — fordi Faren, skjöndt endnu ei forhaanden, dog var öiensynlig og, ved hver Tilvæxt, meget nær — indskibet alt sit Töi, i det Forsæt at flye, saasnart Vinden, der var ham imod, maatte föie sig. Med den gunstigste Vind löber da min Morbroder her ind, omarmer, tröster, opmuntrer sin skjælvende Ven, og, for at formilde hans Frygt ved sin Tryghed, lader sig bringe i Bad, sætter sig, efter Badet, til Bords, og er under Maaltidet munter, eller, med ikke mindre Sjelsstyrke, viser sig munter.

Imidlertid lyste fra Bjerget Vesuv vidt omfattende Luer og höit opstigende Ildmasser, hvis Glands og Klarhed forhöiedes ved Nattens Mörke. For at dæmpe Skrækken herover, foregav han, at det var Gaarde, som ved Landboernes iilsomme Flugt vare overladte til den (*uslukkede*) Ild; og nu öde og uden Tilsyn geraadede i Brand. Nu begav han sig til Hvile og nöd den tryggeste Sövn; thi hans Aandedræt, som formedelst hans svære Legemsbygning faldt noget tungt og lydende, hörtes af dem, der færdedes ved Dören. Men

allerede var den Plads, hvorfra Indgangen var til Værelset, saa opfyldt og höinet af Aske og dermed blandede Pimpstene, at, dersom han havde opholdt sig længere i Sovekammeret, var Udgangen bleven spærret. Han blev da vakt, gik ud af Kammeret og forföiede sig igjen til Pomponianus og de Övrige, som den hele Tid over havde vaaget.

De overlægge nu med hverandre, om de skulle forblive under Tag eller vanke udenfor under aaben Himmel; thi ved de idelige og stærke Iordrystelser ravede Husene, og saaes, ligesom löftede fra deres Grundvold, at svæve hid og did. Under aaben Himmel var man derimod udsat for de idelige nedregnende, skjöndt lette og forbrændte, Pimpstene. Dog, Sammenligning af Farerne bestemte for det Sidste; og hos ham vege Grunde for Grunde, hos de Övrige den ene Frygt for den anden. De binde sig Puder med Linnedbaand om Hovederne, til Skjærm mod Steenregnen. Imedens der nu andensteds var Dag, var her Nat, mörkere og sortere end alle Nætter, kun afbrudt ved de mangfoldige Blus og adspredte Lysglimt. Man besluttede at gaae ud til Strandbredden, for i Nærheden at see, om Havet

lod sig befare; men det brusede endnu lige stærkt og imod.

Her lagde han sig ned over et paa Iorden udbredt Linnedklæde, og lod sig een og anden Gang give koldt Vand at drikke. Omsider bringe Ildsluer og Luernes Forlöber, Svovllugten, de Övrige til at flye, ham til at reise sig. Han stötter sig paa tvende Slaver, men synker strax igjen ned, idet, som jeg formoder, den tykke Damp har spærret ham Aandedrættet og tilsluttet hans Strube, som af Naturen var spæd, snever og jevnligen forvoldte ham Opstöd *). Da Dagen igjen kom til Syne, (dette var den tredie efter den, han sidste Gang saae) fandtes hans Legeme heelt, uskadt og tildækket med de Klæder, det havde været iført. Legemets Skikkelse lignede mere den Sovendes end den Dödes.

Jeg og min Moder befandt os imidlertid i Misenum. Dog — dette vedkommer ikke Historien; og du har kun forlangt Underretning om hans Endeligt. Jeg vil altsaa slutte. Kun dette maa jeg endnu tilföie, at Alt, hvad jeg her har optegnet, er, som Noget, jeg deels selv var Öienvidne til, deels strax, imedens

*) Eller maaskee: Halsbrynde.

det Sande bedst bringes i Erindring, fik at höre, overeensstemmende med Sandhed. Du ville nu uddrage det Vigtigste heraf; thi Eet er det at skrive et Brev, et Andet, en Historie; Eet, at skrive til en Ven, et Andet, for Publicum. Lev vel!

Det 20de Brev i samme Bog.

Til Samme.

Du siger, at du ved det Brev, jeg efter din Anmodning skrev dig til om min Morbroders Död, er bleven foranlediget til at önske dig en Underretning om, hvad jeg, der var bleven tilbage i Misenum, (thi ved disse Ord afbröd jeg min Fortælling) har udstaaet, ikke blot af Skrækkescener, men af virkelige Farer.

"Skjöndt jeg ei uden Gysen kan tænke derpaa, vil jeg begynde." *)

Efterat min Morbroder var reist, anvendte jeg den övrige Tid af Dagen til Studeringer — thi derfor var jeg bleven tilbage — gik saa i Bad, holdt Maaltid og nöd en kort, men urolig, Sövn. Forelöbigen havde der, mange

*) Æneas's Ord, i det han begynder at beskrive Trojas Ödelæggelse. Æneid. 2, 12.

Dage i Rad, yttret sig en Iordrystelse, mindre frygtelig, fordi den i Campanien er saa sædvanlig. Men den Nat tog den saaledes til, at Alting syntes, ikke at rystes, men at omvæltes. Min Moder styrter ind i mit Sovekammer, hvor jeg paa min Side var i Begreb med at staae op, i den Tanke at vække hende, om hun sov. Vi satte os nu paa Husets Fortag, som udgjorde en ikke ret stor Plads mellem Boligen og Havet. Jeg veed ei, om jeg skal kalde det Mod eller Letsindighed — jeg gik dengang i mit attende Aar — nok: jeg lader mig bringe en Livius, og giver mig til, som i god Roe, at læse, ja endog, som jeg havde begyndt, at excerpere — da i det Samme en Ven af min Morbroder, som nylig var kommen til ham fra Spanien, iler til, og, da han seer mig og min Moder at sidde, mig endog at læse, bebreider hende hendes Föielighed *) og mig min Sorglöshed: ikke desto mindre forblev jeg fordybet i Bogen.

*) Dette er formodentlig Betydningen af patientia paa dette Sted; thi at herved ikke skal udtrykkes "Rolighed", synes det foregaaende "irrumpit" at antyde.

Det var nu den förste Time af Dagen, og endnu kun et usikkert og mat Skin af Dag, da de omliggende Huse begyndte saaledes at knage, at vi paa vor Plads, der vel var aaben, men snever, höiligen maatte befrygte, de skulde falde over os. Nu fandt vi det var Tid at udvandre af Byen. Bedövet af Skræk fölger Mængden efter os, og — hvad der i Angst er en Art af Klogskab — foretrækkende fremmed for eget Anslag, slutter den sig i en lang Skare, tæt og paaskyndende, til os ved Bortgangen. Da vi vare komne udenfor Byen, standsede vi, og havde her mange underfulde, mange skrækfulde Syn at udholde. Vogne, som vi havde ladet före ud, bleve, skjöndt paa den jevneste Mark, drevne frem og tilbage, og kunde end ikke ved Stene, som man lagde for dem, fastholdes paa Stedet: Havet syntes ligesom at opsluges i sit eget Svælg og ved Jordens Rystelse at stödes tilbage. Vist er det, at Strandbredden havde udvidet sig, og holdt mange Havdyr tilbage paa det törre Sand. Paa den anden Side saaes en sort og rædsom Skye, der blev gjennembrudt af hyppige, som Veirlys, hid og did farende Ildglimt, og i Aabningen fremstillede lange Figurer af

Luer, som lignede Lynstraaler, men vare större.

Og nu trænger den omtalte Ven fra Spanien end stærkere og ivrigere paa os: "Er, siger han, din Broder, er din Morbroder i Live, önsker han Eder frelste: er han omkommen, har han önsket Eder overblevne: og hvi töve I da med at flye?" "Vi kunne, svarede vi, ikke före det over vort Hjerte, i Uvished om hans Frelse, at sörge for vor egen." Uden at töve længere, skynder han sig bort, og unddrager sig ved iilsomt Löb fra Faren. Og ikke længe derefter daler hiin Skye ned mod Jorden og indhyller baade Land og Hav. Capreæ havde den alt indsluttet og skjult, havde borttaget det Misenske Forbjerg fra vore Öine.

Nu beder, tilskynder, byder min Moder mig: "jeg skulde, som jeg bedst kunde, flye — jeg, den Unge, kunde — hun, tung af Aar og affældig, vilde gjerne döe, naar hun kun ikke havde forvoldet mig Döden." "Jeg vilde, svarede jeg, ikke frelses uden med hende." Derpaa griber jeg hende under Armen og nöder hende til at skynde sig. Hun fölger, skjöndt ugjerne, og bebreider sig selv, at hun sinkede mig. Allerede faldt Aske,

dog endnu tynd. Jeg seer mig tilbage. En tyk Damp truer os i Ryggen, og forfölger os, styrtende, som en Ström, over Jorden. »Lader os, sagde jeg, imedens vi kunne see, gaae lidt tilside, at vi ikke i Vrimmelen af de Efterfölgende skulle styrtes omkuld paa Veien og nedtrædes i Mörket.«

Neppe havde vi sat os ned, da der paafölger en Nat, ei som den maanelöse eller skyefulde, men som i et tillukt Værelse, naar Lyset er slukt. Nu hörte man Hyl af Qvinder, Skrig af Spæde, Raab af Mænd: Börn, Forældre, Ægtefæller tilraabe hverandre, og lytte for at kjende hverandre paa Stemmen. Een jamrer over egen, en Anden over Sines Skjæbne. Der vare de, som af Frygt for Döden önskede sig Döden. Mange oplöftede Hænderne mod Guderne, Flere troede, at der nu ikke fandtes Guder meere, men at dette var den evige, Verdens sidste, Nat. Ogsaa fattedes det ikke paa Folk, som ved opdigtede og tomme Skrækkebilleder forögede de virkelige Farer. Der kom Nogle, som foregave, at have været i Miscenum — at een Deel af Byen var falden, en anden stod i Brand. Usandt var det, men fandt Troe.

Det begyndte igjen at lysne lidt; hvilket dog forekom os, ikke at være Dagen, men en Forlöber for en sig nærmende Ild. Dog — Ilden standsede længere borte. Der paakom atter et Mörke, faldt atter Aske, og det megen og tung, saa vi nu og da maatte staae op og ryste den af; vi vare ellers blevne overdækkede deraf, ja endog knuste af Vægten. Jeg kunde rose mig af, at der under saa store Farer ikke undslap mig et Suk, ikke et umandigt Ord; naar jeg ikke havde troet, at jeg med Alverden, og Alverden med mig nu gik under — en sörgelig, men dog ikke liden, Tröst for de Dödelige.

Omsider fortyndedes hiin Damp, og oplöste sig i en Rög eller Taage: snart paafulgte den virkelige Dag, endog Solen lod sig see, dog mörkebleeg, som den pleier at see ud ved Formörkelse. Alt mödte nu de end sitrende Öine forandret og overdraget med en dyb Aske som en Snee. Vi vendte tilbage til Miscenum, hvor vi, efter at have pleiet os saa godt vi kunde, tilbragte en ængstlig Nat, svævende imellem Haab og Frygt: Frygten beholdt Overhaand; thi baade vedvarede Jordrystelsen, og mange Forrykte dreve ved

skrækfulde Spaadomme Gjæk med egne og andres Ulykker *). Dog havde vi, skjöndt vi baade havde prövet Faren og ventede nye, end ikke da i Sinde at drage bort, inden vi fik Efterretning om min Morbroder.

Dette, der er langt fra at fortjene Plads i Historien, ville du, uden at kunne nytte det som Skribent, blot læse, og maa da tilskrive dig selv, som har forlangt det, om det ikke engang vil findes et Brev værd. Lev vel!

Plinii 10de Bog 96de Brev.

Plinius til Trajan.

Det er blevet mig til Sædvane, min Fyrste! at gjöre Indstilling til dig om Alt, hvorom jeg staaer i Tvivl; thi hvo kan bedre enten bestemme mig, naar jeg vakler, eller oplyse mig, naar jeg er uvidende?

Jeg har aldrig været tilstæde ved Forhör over de Christne, og veed derfor ikke, hvorfor og hvorvidt de pleie at straffes eller forhöres. Ogsaa svæver jeg i stor Uvished, om der gjöres

*) Eller — hvad nok er Meningen —: gjækkede ved rædselsfulde Spaadomme baade sig selv og Andre med Skræk for nye Ulykker.

Forskjel paa Alderen, eller om Smaa uden Skaansel behandles som de Större? om Fortrydelsen forundes Naade, eller den, som eengang har været Christen, intet vinder ved at have ophört at være det? om det blotte Navn, endog usmittet af Skjændsler, eller kun den Skjændselsdaad, der er forbunden med Navnet, er strafværdig?

Imidlertid har jeg med dem, der angaves for mig som Christne, brugt fölgende Fremgangsmaade: Jeg spurgde dem, om de vare Christne? Tilstode de det, gjentog jeg Spörgsmaalet een og anden Gang, under Trusel af Straf. Fremturede de da, lod jeg dem fængsle. Thi jeg kunde ikke tvivle om, at, hvad det saa end er, de bekjende sig til, fortjente i det mindste det Stivsind og den uböielige Haardnakkethed at straffes. Der fandtes Andre ligesaa afsindige, men som jeg, da de vare Romerske Borgere, antegnede, for at sende til Byen. Siden, idet Anklagen, under selve Sagens Behandling, som det gjerne gaaer, udbredte sig videre, indtraf der flere Tilfælde. Af en ubenævnt Angiver blev opslaaet en Liste (en Libel) med Navne paa en Mængde foregivne Christne, men som paastode, at de hverken

vare eller havde været det, og som til Beviis derpaa, efter en af mig foresagt Formular, paakaldte Guderne, og under Tilbedelse ofrede Rögelse og Viin til dit Billede, som jeg derfor tilligemed Gudernes havde ladet hidbringe; og derhos bandede de Christus; men til ingen af Delene skal man kunne tvinge de virkelige Christne. Jeg troede altsaa, at de burde sættes paa fri Fod.

Andre, som vare navnligen angivne, tilstode, at de vare Christne, men nægtede det strax igjen: "de havde, sagde de, vel engang været det, men havde ophört dermed — nogle for tre, andre for flere Aar siden, een og anden endog for fem og tyve Aar siden." Alle disse viste ligeledes dit og Gudernes Billeder deres Ærefrygt, ligesom de og bandede Christus. I övrigt forsikrede de, at deres hele Bröde eller Vildfarelse kun havde bestaaet deri, at de paa en bestemt Dag pleiede at komme sammen *) för Solens Opgang, med hverandre gjöre en Bön til Christus som Gud,

*) De samledes om Natten af Frygt for deres Forfölgere; men disse natlige Sammenkomster gave just Anledning til de groveste Beskyldninger.

og paa det helligste forpligte sig — ikke til nogen Ugjerning, men til aldrig at begaae Tyverie, eller Röverie eller Hoer, aldrig at svige Troe og Love, aldrig at fornægte betroet Gods, naar det affordredes; hvorefter de sædvanligen gik hver til Sit, men samledes siden igjen for at holde et Maaltid, men almindeligt og uskyldigt *); og selv dette havde de undladt at gjöre, efter at jeg ved et, ifölge din Befaling udstedt, Edict havde forbudet de religiöse Foreninger."

Nu fandt jeg det saameget mere fornödent **), endog ved pinligt Forhör over tvende Slavinder, som kaldtes Opvartersker ***), at udforske hvad heri var sandt; men jeg opdagede intet andet end en vrang og sværmerisk Overtroe. Og derfor tyer jeg, med Udsættelse af Kjendelsen, til dig om Raad; thi Sagen er forekommet mig Raadförsel værd, fornemmelig

*) Sigter til Kjerlighedsmaaltiderne. Udtrykkene "almindeligt og uskyldigt" ere modsatte de Beskyldninger, man gjorde de Christne, at de aade Menneskekjöd.

**) Nemlig i Anledning af de omtalte mysterieuse Sammenkomster.

***) Formodentlig Diaconisser.

i Betragtning af de Sagskyldiges store Antal; da Mange af hver Alder, af hver Stand, og det af begge Kjön blive og ville vorde anklagede; thi overalt, ikke alene i Stæderne, men og i Flækker og paa Landet har Smitten af denne Overtroe udbredt sig. Dog synes den at kunne standses og rettes. Saameget er i det mindste vitterligt, at de næsten öde blevne Templer igjen begynde at besöges, de afbrudte Höitidsofringer at fornyes, og Offerdyr hist og her at sælges, hvortil der hidtil saare sjelden fandtes en Kjöber. Heraf lader det sig let formode, hvilken Mængde der staaer til at rette, naar man giver Fortrydelsen Rum.

Plinii 10de Bog 97de Brev.

Trajan til Plinius.

Du er gaaet frem, som du burde, min Secundus! med Undersögelsen af de Folks Sager, der vare angivne for dig som Christne. thi der kan overhovedet ikke bestemmes Noget, der skulde gjelde som en faststaaende Procesform. Opsöges bör de ikke; men blive de angivne og overbeviiste, maae de straffes, dog saaledes *(med den Indskrænkning)*, at, naar

Nogen nægter at være Christen, og beviser det i Gjerningen, nemlig ved at tilbede vore Guder, da bör han, om der end med Hensyn til Fortiden hviler Mistanke paa ham, for sin Fortrydelse benaades. Men navnlöse Angivelser bör ved ingen Anklage have Sted; thi Saadant tjener kun til et slet Exempel, og egner sig ikke for vor Tidsalder.

Naar levede *Sivard Orm i Öje*, Regner Lodbrogs Sön?

En Undersögelse

af

J. H. Bredsdorff,
Lector.

I vore historiske Læreböger findes ofte Sivard Orm i Öje eller Sigurd Snogöje anfört som samtidig med Karl den Store. Man kunde med Grund vente, at det, der fremsattes i Læreböger, var enten sikkert, eller i höj Grad sandsynligt; og dog synes denne Angivelse at være langt fra det Rette. I nogle *Sætninger angaaende Regner Lodbrogs Levetid*, indrykkede i Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed, har jeg forsögt at vise, at denne Konge har levet ind i det niende Aarhundrede: skjöndt disse Sætninger paa nogle Steder trænge til Berigtigelse, kan jeg dog antage Hoved-Resultatet for vist. Desuagtet

kan den Tid, paa hvilken hans Sönner og især Sivard Orm i Öje, have levet, trænge til nærmere Bestemmelse.

Sammenligne vi de forskjellige Angivelser om Sivards Levetid, da finde vi store Afvigelser imellem dem. De danske Forfattere fra Middelalderen ere enige i at sætte hans Regjering sildigere end Harald Klaks og tidligere end Gorm den Löjes (Gorm den Gamles), og henföre ham fölgelig til det 9de Aarhundrede. Iislænderne anföre ogsaa adskillige Data, ifölge hvilke han maa henföres til samme Aarhundrede. Imidlertid er der dog hos nogle Historieskrivere visse Puncter, som foranledige til at tillægge ham en tidligere Levetid. Ragnhild, Sigurd Hjorts Datter og Harald Haarfagers Moder, hvis Födselsaar angives at være 832, skal efter iislandske Relationer have været Sivard Orm i Öje's Dattersöns Datter; ifölge heraf maatte han, naar hvert Slægtled beregnes til 30 Aar, være födt 742. Oluf den Hvide, Konge i Dublin, som neppe kan være födt sildigere end 830, skal efter Niála have været Sivards Datters Sönnesön. Ifölge dette kunde Sivard rimeligviis ikke være födt efter 740. Ifölge andre Relationer skulde Oluf være

Sivärds Dattersön, og denne kunde saaledes være födt omtrent 770. Efter Svend Aagesen var Sivard Harald Blaatands Oldefaders Farfader; Harald er neppe födt længe efter 910, og Sivard kunde altsaa ikke være födt længe efter 760. Efter Kongelisterne No. 16 og 18 hos Suhm skulde Harald Blaatand være en Sönnesöns Sönnesön af Frode; og denne igjen en Sönnesöns Sön af Sivard. Derefter maatte Sivard være födt omtrent 700. Endelig var Rognvald Jarl, som vel var födt omtrent 840, ifölge Halfdan Eistensens Saga en Datterdatters Sönnesöns Sön af Sivard, hvilket, efter samme Beregningsmaade, giver 690 som Sivards Födselsaar.

At bringe alt dette i Overeensstemmelse bliver ikke mueligt; at antage nogle af disse Efterretninger for urigtige er derimod ikke alene tilladeligt, men nödvendigt. Hypothesen om tvende Sivarder med samme Tilnavn hjelper os ikke; da mange af Kilderne udtrykkelig anföre de forskjellige Data, iflge hvilke man har henfört Sivard Orm i Öje til forskjellige Perioder, som vedkommende een Person; saaledes Regner Lodbrogs Saga, Regner Lodbrogs Sönners Saga, Afsnittet Cap. 61—64

i Oluf Tryggesens Saga. Vi kunne altsaa kun antage *een* Sivard Orm i Öje. Men Angivelserne i Halfdan Eistensens Saga ere upaalidelige, ei alene fordi de stride imod alle andre, undtagen dem i de meget nye Kongelister No. 16 og 18, men og fordi Aslög nævnes (tvertimod andre sammenstemmende Traditioner) som Sivard Hjorts Kone, ikke som hans Moder, og fordi Sivard Ring og Sivard Orm i Öje sammenblandes *). Genealogien i Kongelisterne 16 og 18 maa være urigtig, da saavel den sidste Frode som Erik Barn derved sættes meget for langt tilbage i Tiden. Svend Aagesen modsiges af mange overeensstemmende iislandske Beretninger, ifölge hvilke Sivard var Harald Blaatands Farfaders Fader, samt af den Omstændighed, at den sidste Frode levede endnu 948. Vildfarelsen kan let forklares deraf, at man har antaget den falske Forudsætning, at Sön stedse er fulgt efter Fader i Regjeringen. Oluf den Hvides Nedstammelse fra Sivard Orm i Öje bliver mistænkelig derved, at den ikke omtales i Landnama, Lax-

*) Sagaen har: "Sivard Ring, som nogle kalde Sivard Orm i Öje." See Suhms Crit. Hist. 3 D. S. 730.

dæla-Saga og Oluf Tryggesens Saga, i hvilke der dog var rimelig Anledning til at omtale den, og hvis Forfattere sikkert have sögt at faae saa Meget som mueligt at vide om Olufs Herkomst. Kilderne ere desuden saa uenige om denne, at Eyrbyggia-Saga nævner Thora som Olufs *Moder*, Andre, (f. Ex. Are Frode og Niála) som hans *Farmoder*, nogle kalde hans Farfader Helge, andre (Landnama) Frode hin Frækne. Nu bliver endda Ragnhilds Nedstammelse fra Sivard Orm i Öje tilbage. Vel anföres den af saa mange Forfattere, at man maa betænke sig paa at benægte den; imidlertid bliver den dog tvivlsom af adskillige Grunde. Hvor dette Slægtskabs-Forhold omtales, er det sædvanlig i Stykker af Slægtregistre, som lyde saa eens *), at man kan ansee dem for at være opstaaede af en fælles Kilde, og om denne fælles Kilde tör dog nok Ingen med Bestemthed paastaae, at den er ældre end Aar 1050? Det eneste Sted, hvor man finder nogenlunde udförlige Efterretninger om disse Familieforhold, er i Slutningen af Regner Lodbrogs Sönners Saga (i No. 58 af Langebeks Scriptores rerum Danicarum). Men dette Afsnit af Sagaen röber

*) Sammenl. Suhms Crit. Hist. 3 D. S. 622.

sin Upaalidelighed ved sin Uovereensstemmelse med det Övrige af samme Saga. Det beretter f. Ex. at Aslög var Tvillingsöster til Hardeknud; men Aslög maatte, hvis hun var Sivard Hjorts Moder, være födt för Aar 800; Hardeknud, som efter Sagaen endnu var mindreaarig 891, maatte naturligviis være langt yngre. Gorm den Gamle siges at have været jevnaldrende med Sivard Hjort; men Sivard Hjort kan ikke være födt sildigere end 815, Gorm den Gamles Födsel derimod sættes af Ingen længere tilbage end til 840. Sivard Orm i Öje maatte som Aslögs Fader være födt för 780, og dog skal han efter Sagaen være falden i Slaget med Keiser Arnulf, som holdtes 891. Helge den Hvasse maatte som Sivard Hjorts Fader være födt för 800, og den ældre Aslög, som Sivard Orm i Öje's og hans ældre Brödres Moder, være födt ved Midten af det 8de Aarhundrede, endskjöndt de begge skulle have overlevet Slaget 891. Ere nu Efterretningerne i denne Sagas sidste Deel ikke troværdige, saa er der intet Urimeligt i at antage Sivard Hjorts Nedstammelse fra Sivard Orm i Öje for en Vildfarelse, som den ene Forfatter har optaget efter den anden, og hvis Oprindelse maaskee kan

forklares deraf, enten at Sivard Orm i Öje er forvexlet med Sivard Ring, eller at en Helge, (maaskee den, der af Adamus Bremensis anföres som Konge henimod Slutningen af det 9de Aarhundrede) som har havt en Datter af Sivard til Ægte, er bleven forvexlet med Helge den Hvasse, Sivard Hjorts Fader *).

De andre Grunde, hvorefter Sivards Levetid sættes længere tilbage end det 9de Aarhundrede, findes i hans Farfaders, Faders og Södskendes Levetid. Af hans Södskende er Björn Jernside den eneste, som her kan komme i Betragtning. Björn Jernside skal have været Landnamsmanden Hörde-Thords Stammefader; denne Hörde-Thords Börn, Björn, Fridgarde og Herdis, vare i deres modne Alder Aar 981. Deres Födselsaar kan saaledes sættes mellem 920 og 940, Hörde-Thords altsaa til omtrent 900. Gaae vi nu ved Slægtled af 30 Aar tilbage til Björn Jernside, maa rigtig nok hans Födselsaar sættes til omtrent 780, under Forudsætning: at Hróaldr, Hörde-Thords Farfader, var Björn Jernsides Sönnesön; men da han efter nogle Codices af Land-

*) See Suhms Tabeller til Crit. Hist. Anm. S. 35, og Crit. Hist. 3 D. S. 734.

nama var dennes Sön, kunne vi gjerne antage dette for rigtigt, og derved faae vi 810 som Björn Jernsides Födselsaar. Noget tidligere maa man sætte det, hvis han skal antages at have været den svenske Konges, Erik Emundsens, Farfader; thi er denne födt omtrent 850, maa hans Farfader rimeligviis være födt för 800. Dog, man veed kun, at Emunds Fader hed Björn, ikke at det var Björn Jernside *). Vel nævnes Björn Jernside i den förste runiske Kongeliste (No. 8 hos Langebek), som skal være forfattet omtrent 1310, og i tre yngre Kongelister samt Riimkröniken som dansk Konge længe för 800, men da han tillige der anföres som Regner Lodbrogs Formand i 7de Led, kan man naturligviis ikke have meent dennes Sön **). Hos Saxo og i adskillige Kongelister, ældre end Runelisten, forekommer paa denne Plads en Björn uden Tilnavnet Jernside; alle disse sætte ham, i hvor meget

*) Efter Arngrim Johnsen var Erik Björn Jernsides Sönnesöns Sön og efter Suhms 10de Tavle hans Sönnesöns Sönnesön; men dette grunder sig uden Tvivl paa Misforstaaelser.

**) At han kan have været en Regner Vaidges eller Alfbanes Sön, er mueligt, men ganske usikkert.

de end ellers afvige fra hinanden, som Snios Eftermand, og de, som tillige nævne Regner Lodbrog, nævne denne langt senere. Forfatteren til den förste Runeliste har formodentlig forvexlet denne lidet bekjendte Björn med den berömte og langt yngre Björn Jernside, og givet ham dennes Tilnavn, og de Yngre have optaget denne Feiltagelse efter ham. Saxo og Adskillige af Iislænderne henföre ustridigen Björn Jernside til det 9de Aarhundrede, og frankiske Scribenter omtale ham förstfra 843 af. Efter Wilhelmus Gemmeticensis döde han 857; efter Radulfus de Diceto levede han endnu 873.

Hvad Regner Lodbrog angaaer, har jeg i de för nævnte Sætninger viist, at han maa have levet langt ind i det niende Aarhundrede, og jeg har ikke siden den Tid kunnet finde noget Punct i hans Historie, som ikke kunde passe dertil *). Derimod bekræftes det ved eet Skrift,

*) I Suhms Crit. Hist. 3 D. S. 617 bemærkes vel, at de engelske og franske Scribenter ej nævne Regner Lodbrog som Konge, men kun som Söröver, (hvoraf skulde fölge, at den Regner, som levede i det 9de Aarhundrede ikke var Saxos Regner), samt at de danske Kongelister,

som fortjener at komme i Betragtning, fordi dets Kilde her synes aldeles uafhængig af alle ellers bekjendte. Efter den gamle Catalogus regum Sueciæ (No. 2 i Scriptores rerum Suecicarum), forfattet omtrent 1333, var Oluf Skotkonning Erik Aarsæls Sön, denne Erik Sejersæls, denne Erik Vejrhats Sön, og denne Regner Lodbrogs Dattersön. Antages Oluf Skotkonning at være födt 980 og hver Generation regnes endog til 40 Aar, bliver Regners Datters Födselsaar 820 og Regners 780. At den Reginarius, der i Gesta Sancti Gummari (see Chronologia Ansgariana i Langebeks Scr. R. D. 1 Deel) nævnes i Aaret 836, er den rette Regner Lodbrog, forekommer mig mere og mere indlysende. Det hedder her:

der begynde fra Godefrid eller Harald Klak, ikke have ham. Men hos Regnio, Adamus Bremensis o. fl. nævnes han som Konge under Navnet Ragenfridus. Ordericus Vitalis har Lobrocus rex, og Wilhelmus Gemmeticensis Lothrocus rex. At Regner skulde have været födt, da Braavalla-Slaget holdtes, kan ikke give nogen Tidsbestemmelse, naar dettes Tid ei er vis; men denne er saa uvis, at Suhm (i Crit. Hist. 3 D. S. 337—338) kan yttre sig saaledes derom: "Bravalle-Slaget er efter mine Tanker skeet omtrent 770, eller 730."

"Apud Mechliniam S. Rumoldi ecclesiam exusserunt, villam et incolas gladio et igni perdiderunt. Ubi vero ad S. Gammari ecclesiam ventum est, vires suas ejus meritis enervari senserunt. Cum enim in monasterii tectum ignem ejecissent, repulsus et exstinctus est divinitus. Sed ea re magis inflammatus est furor hostilis. Itaque in templum irruunt "*Fredegerum* presbyterum, sacrificium offerentem ad sacram aram crudeliter perimunt."

Sammenligner man hermed Krákumáls 10de Strophe, vil man finde det meget rimeligt, at det er samme Tildragelse der omtales. Det hedder: "Stridens Udfald var uvist" (eller efter en anden Fortolkning: "Kampen var i Tilvæxt") "indtil Kong *Freyr* fældtes i Flæmingernes Rige." Baade Navnet og Begivenhedens Gang stemmer overeens. At en Præst er gjort til en Konge, er en poetisk Frihed. Ligeledes er den Kamp ved Lindesöre ɔ: Lindisfarne, som omtales i Krákumál Str. 19, formodentlig den, som gik for sig 838, og de Nederlag i Skotlands Fjorde, som omtales Str. 24, formodentlig dem, som fandt Sted 840. (See Chronologia Ansgariana, ɔ: Langebek No. 31 efter Gibsons Chron. Saxon. p. 73

og Forduns Scotichronica P. 285). Efter dette bliver det rimeligt, at Regner har levet endeel Aar efter Krigen i Flandern, skjöndt man af Gesta Sct. Gommari skulde formode det Modsatte.

Hertil maae vi föje, at de forskjellige iislandske Annaler, som Suhm citerer i Crit. Hist. 3 D. S. 677 og 718, ogsaa henföre Regner Lodbrog til det 9de Aarhundrede. I Annalerne No. 417 anföres han som Konge 815, hans Död henföres til 838. Efter Annales Flateyenses skulde han være kommen til Regjeringen 809 eller 812 og være död 845. No. 248 og 427 lade ham begynde Regjeringen 813, döe 850. No. 411 lader ham tiltræde Regjeringen 816, döe 850. No. 421 lader ham stride om Riget med Harald Klak fra 826 af, og döe 885.

Regner Lodbrogs Fader, Sivard Ring, skulde efter Suhm *) have levet i Begyndelsen af det 8de Aarhundrede, fordi han skulde have fört Krig med Prindsen Ingiald, som er död 718 eller 720. Men dette fortælles alene i Afsnittet Cap. 61—64 i Oluf Tryggesens Saga. Dette Afsnit er ikke allevegne ganske paali-

*) Crit. Hist. 3 D. S. 526.

deligt *). Netop Beretningen om Sivard Rings Kamp med Ingiald bliver usandsynlig derved, at Beda ikke omtaler en saadan Kamp, ja endog udtrykkelig siger, at Landet havde Roe paa den Tid **), og fordi de engelske Scribenter fortælle, at de Danske först 787 kom til Engelland. Derimod erindres, at Saxo og den danske Kongeliste No. 5 i Script. rer. Dan. sætte Sivard Ring efter Götrik, at det iislandske Fragment No. 62 B i Scr. rer. Dan. henförer ham til Carl den Stores Tid, og Sögubrot nævner ham som samtidig med Adalbrikt i Northumberland d. e. Ethelbert i Ostangeln ***). Vi have altsaa Grunde nok til at henföre ham til Slutningen af 8de og Begyndelsen af 9de Aarhundrede.

At gaae tilbage til Sivard Orm i Öje's tidligere Forfædre, vilde være forgjæves, da de alle höre til en fabelagtig Periode.

For nærmere at bestemme Sivard Orm i Öje's Levetid vil jeg hos de meest paalidelige Forfattere opsöge de Puncter, hvorpaa vi kunne bygge.

*) Crit. Hist. 3 D. S. 524 og 529.
**) Ib. S. 407, 408.
***) Ib. S. 413.

Endskjöndt Saxos Chronologie i det 9de Aarhundrede er meget forvirret, kan man dog henföre adskillige Led af hans Fortælling om Sivard til bestemte Tidspuncter. Sivard bliver födt efter den ældre Sivards og Rings Fald, altsaa efter 812; han tager Deel i Slaget paa Ullerager, et Slag, som forefaldt efter Eriks og Agners Drab, altsaa ifölge nogle Chronologers Mening efter 839. Han bliver, efterat Regner har undertvunget Skotterne og Picterne, tilligemed sin Broder Rathbarth sat til Regent over dem. Dette hörer uden Tvivl til Aar 840 ifölge Chronologia Ansgariana. Han drager i en Keiser Carls Tid med sin Flaade til Udlöbet af Floden Sighinine o: Seine. Normannernes förste Landing ved Seine fandt Sted 820; dette vilde altsaa være det Tidligste, man kunde sætte denne Begivenhed. Rimeligere forekommer det mig, at Saxo, med en Anachronisme, har sigtet til Toget mod Paris i Carl den Tykkes Tid (886), for hvilket en dansk Konge, som de frankiske Scribenter kalde Sigefridus, og som rimeligviis er Sivard Orm i Öje, var Anförer. Han er med at dræbe Ella (867). Efterat han er bleven Konge i Dannemark, holder han op at före Krig, og

lever i Fred til sin Död. Her sigter Saxo uden Tvivl til Perioden fra 873 til 881, i hvilken Dannemark havde Fred med det frankiske Rige. Vel blev Freden afbrudt 881; men de senere Begivenheder i Sivards Liv ere deels Saxo ubekjendte, deels af ham henförte til en ældre Tid. Erik Barn anföres at være Sivards Sön. Dette stemmer ikke overeens med andre Scribenters Beretninger, og det er rimeligere, at han har været hans Svigersön *). Sivards Död siges at være indtruffen för Erik den Förstes Thronbestigelse, altsaa för 847; men da dette strider imod andre Beretninger, endog hos Saxo selv, maa vi ansee det for en Fejltagelse; ja det er vel umuligt, at Slaget ved Slesvig, hvor Regners Sönner overvandt en Erik og en Sivard, bör henföres til Aaret 872, og at denne Erik er Erik Barn **).

Svend Aagesen har næsten Intet, som kan tjene til at bestemme Sivards Levetid, uden

*) No. 5 og 13 hos Langebek berette dette.

**) Suhms Crit. Hist. 3 D. S. 726. Saxo og de Forfattere, som sætte Sivards Regjeringstid saa tidlig, have antaget, at han umiddelbart har succederet Regner; da de nu saae Erik I paa Thronen 847, maatte de troe, at Sivard var död för dette Aar.

det, at han nævnes som Regner Lodbrogs Sön, som Knuds Fader og som Frodes Farfader. Da nu Regner Lodbrog har levet temmelig langt ind i det 9de Aarhundrede, i det Mindste til 836, (medmindre man efter Annales Bertiniani og Adelmus vilde lade ham dræbes i Striden mod Godfrids Sönner 814), og da man med nogen Rimelighed kan sætte Knuds Regjering (enten det saa er Lodneknud eller Hardeknud) omtrent ved Aar 900, og Frodes med Vished henimod Midten af det tiende Aarhundrede, saa bekræfter Svend Aagesen ogsaa, at Sivard har levet i det 9de Aarhundrede, skjöndt han ikke giver Momenter, hvoraf man kan bestemme enkelte Aarstal i hans Historie.

Series et historia regum Daniæ, som gaaer til 1220 (No. 5 hos Langebek *)) nævner Sivard som Erik Unges Eftermand og som Lodneknuds Formand. Dette Skrift er kun lidet yngre end Saxo og Svend Aagesen, og uafhængigt af dem, siden det nævner en Konge, som Ingen af dem har, nemlig Svend Langefod. Erik Unge skulde vel efter Nogle have regjeret

*) Heraf er No. 13 hos Langebek et Fragment.

til 902; men efter No. 43 hos Langebek regjerede han kun til 873, og da ikke han, men andre danske Konger, fra dette Aar af nævnes af frankiske Scribenter, og da han efter det iislandske Brudstykke No. 39 hos Langebek ikke levede mange Aar efter Ansgarii Död, synes dette Aarstal at være det rigtigste. Tiden, paa hvilken Lodneknud begyndte at regjere, er ikke nöje bekjendt. Det Eneste altsaa, som vi af denne Kongeliste kunne udlede, er: at Sivard har begyndt at regjere 873. Dog kunde man af den Omstændighed, at Frode siges at have været Sivards Datters Sönnesöns Sön, udlede Sivards Födselstid. Frode, som regjerede 948, kan nemlig antages at være födt omtrent 900. Ved nu at regne hver Generation til 30 Aar, faae vi 780 som Sivards Födselsaar. Dette passer dog ikke til det forhen Anförte; men det kommer deraf, at Svend Langefod er gjort til Frodes Fader, da derimod, efter de fleste Forfattere, Knud var det. Berigtige vi nu denne Forfatter efter de Andre og gjöre med Riimkröniken Svend Langefod til Frodes Broder, saa bliver Sivard Frodes Oldefader og hans Födselsaar 810, som nogenlunde passer til det Övrige.

Genealogia regum Daniæ, som gaaer omtrent til 1270, (No. 7 hos Langebek), er vel noget yngre end Saxo, men uafhængig af ham og andre ellers bekjendte Kilder, da den afviger temmelig meget fra dem alle i Kongernes Orden. Det kan saameget rimeligere antages, at den grunder sig paa Kilder, ældre end Saxo, som den kalder Ennegnup Konge, hvilket Saxo siger, at Nogle paa hans Tid gjorde. I dette Stykke nævnes efter Regner Lodbrog 3 Eriker, efter den sidste nævnes Sivard, Regner Lodbrogs Sön, og efter ham Ennegnup. Den förste Erik er formodentlig enten Regners Sön, eller den, som efter Saxo blev slaaet af Regners Sönner ved Slesvig, den anden Erik den Röde, og den tredie Erik Unge (eller Barn). I Fölge dette maatte Begyndelsen af Sivards Regjering sættes til 873, og Slutningen ved Ennegnups Regjeringstiltrædelse. Er denne den Samme, som Adamus Bremensis kalder Ehnob, maa han have begyndt at regjere mellem 891 og 909.

Kong Eriks Kröniken og Riimkröniken, hvis Alder er betydelig yngre end de fornævntes, og hvis Chronologie fra Hemming

til Erik I er meget forvirret, nævner mellem disse Konger (ɔ: mellem 811 og 846):

Ring og Syvard,
Regner,
Ingvar,
Sivard, Regners Sön,
Annulo og Sigefrid,
Regnfred og Harald.

Nomina regum Daniæ a Dan ad Ericum Glipping (No. 6 hos Langebek), har mellem Hemming og Erik, af hvilket Navn den kun har een:

Sivard,
Regner Lodbrok,
Klakharald,
Regner (igjen),
Sivard.

Den förste Runeliste (No. 8 hos Langebek) og den stokholmske Kongeliste, som slutter med Erik Menved (No. 16 hos Suhm), have mellem Hemming og Erik, som her kaldes Regners Sön:

Sivard, Hemmings Sön,
Regner Lodbrog,
Sivard, Regners Sön,

Den anden Runeliste (No. 9 hos Langebek) og Kongelisten No. 4 hos Langebek have ikke denne Sivard.

Den stokholmske Krönike, som slutter med 1316 (No. 16 hos Suhm) har mellem Gotrik og Erik Barn, altsaa mellem 810 og 854 (?):

Oluf, Gotriks Sön,
Ring og [Sivard],
Regner Lodbrog,

Adskillige efter frankiske Scribenter:

Harald Klak,
Sivard, Lodbrogs Sön.

Annales Esromenses (No. 18 hos Langebek) har vel efter Ludewigs Læsemaade en Siguard fra 906 til 915; men den rette Læsemaade er uden Tvivl Gyurth, og vi have saaledes ingen Grund til at ansee ham for Sivard Orm i Öje; derimod nævnes i Erik den 2dens Regjeringstid en Söekonge Sigefrith, Lothbrochs Sön, som formodentlig er vor Sivard.

No. 36 hos Langebek fortæller, at Erik Barn ved Lodbrogs Sönner ödelagde Frankerig, og at Arnulf slog de danske Brödre Sigefred, Godefrid og Yvar.

Hos Anonymus Roskildensis (No. 26 hos Langebek) nævnes vel ikke Sivard, men hans Brödre i Erik Barns Tid.

Vi gaae nu over til de iislandske Kilder. Iblandt disse regne vi ogsaa Krákumál, fordi det er kommet til os fra Iisland, uden at afgjöre, om det er forfattet *der* eller ikke. Dette Digt nævner ikke Sivard udtrykkelig; men naar det i Str. 26 omtaler "alle Aslögs Sönner," kan man uden Tvivl med Rette indbefatte Sivard derunder. Man seer saaledes deraf, at Sivard var i Live, da Regner blev tagen til Fange af Ella, hvilket, efter det Foregaaende, maa være skeet efter 840 eller i det Mindste efter 836.

I Regner Lodbrogs Saga fortælles, at Sivard var 3 Aar gammel, da hans ældre Brödre: Erik, Agner og Rognvald faldt. Denne Begivenhed sættes af Annales Flateyenses til Aar 838 *) og af de skalholtske Annaler til 839 **), hvorefter Sivard altsaa skulde være födt 835 eller 836. Han deeltog i alle Krigstoge med sine Brödre: Ivar, Hvidsak og

*) Suhms Crit. Hist. 3 D. Pag. 718.
**) Ib. Pag. 719.

Björn, efter at de havde begyndt at drage til det sydlige Europa. Om disse Tog tales först fra 843 af; da Björn Iernside med sin Fosterfader Hasting kom til Frankerig. Han deeltog navnlig i Toget mod Luna 857, og mod Kong Ella 867.

I Afsnittet Cap. 60—64 i Oluf Tryggesens Saga (om Fundne Knud, Gorm og Ivar Beenlös), der kan betragtes som et Heelt for sig, findes Fölgende til Oplysning om Sivard Orm i Öie's Levetid. Sivard var jevnaldrende med Fundne Knud, og denne var en Sön af Arnfin, Jarl i Holsten. Denne Arnfin var efter Jomsvikinga Saga Carl den Stores Leensmand. Da Carl ikke havde undertvunget Saxen för 800, kan Arnfins Besiddelse af Holsten ej sættes för den Tid, og Knuds og Sivards Födselstid heller ikke sættes tidligere. Sivard var Deeltager i Toget mod Kong Ella og mod Luna, ligesom efter Regner Lodbrogs Saga. Han tiltraadte Regjeringen over Öerne og Skaane efter Tilbagekomsten fra Luna, altsaa efter 857. Han var Fader til Hardeknud, Farfader til Gorm og Oldefader til Knud Dana-Ast og Harald Blaatand. Ivar Beenlös (efter Regner Lodbrogs Saga den ældste af Aslögs Sönner) lod dræbe

Edmund den Hellige, (hvilket skede 870) og overlevede alle sine Brödre. Efter dette maatte Sivard være död för 870, dersom vi efter Ethelwerdus sætte Ivars Död i dette Aar; men Sagaen kan ikke have fulgt denne Mening, da den siger, at Ivar regjerede længe efter Edmunds Död, og da det er vist, at Ingvar og Ubbo levede omtrent til 878.

I Regner Lodbrogs Sönners Saga (en Deel af No. 58 hos Langebek) fortælles, at Sivards Börn Hardeknud og Aslög vare Tvillinger, og at Gorm, Hardeknuds Sön, og Sivard Hjort, Aslögs Sön, vare jevnaldrende. Disse Efterretninger stride ej alene mod andre Skrifter; men og imod andre Efterretninger i samme Skrift; men de indeholdes i den sidste Ottendedeel af Sagaen; tænke vi os denne som uægte, er der ikke Anledning til at fatte Mistroe til dens övrige Dele. I disse fortælles, at Regner Lodbrogs Sönner dræbte Ella, plyndrede i Engelland, Frankerig og Lombardiet, og indtoge Luna, at hans Slegfredsönner dræbte Edmund den Hellige efter Ivars Befaling, og at Sivard siden faldt i et Slag mod Keiser Arnulf. Efter alt dette hörer Sivards Levetid

Tiden og Slutningen af det 9de Aarhun-

drede. Vi kunne endog efter denne Saga bestemme hans Dödsaar, nemlig 891.

Af Landfedgatal see vi, at Regner Lodbrog, Sivard Orm i Öje og Hardeknud ere fulgte efter hinanden, Sön efter Fader, paa den danske Throne. Forfatteren har, som Iislænderne i Almindelighed, kun taget Hensyn paa Hovedlinien fra Sivard Ring til Harald Blaatand. Antages Harald Blaatand, som efter andre Kilder var Hardeknuds Sönnesön, at være födt 910, som vi efter den Supposition, at han er bleven 80 Aar gammel, kunne ansee for rimeligt, saa faae vi, ved at ansætte hver Generation til 30 Aar, 820 som Sivards Födselsaar.

Hos frankiske Scribenter *) forekommer 873 som dansk Konge en Sigefridus, som siges at være Halfdans Broder; da Halfdan paa andre Steder kaldes Ingvars Broder **), fölger heraf, at denne Sigefridus er Regner Lodbrogs Sön.

*) F. Ex. i Annales Fuldenses.

**) See Langebeks Chronologie, No. 128 i Scriptores rer. Dan. (ved Aar 866) efter Vita Sti. Ethildritæ og (ved 878) efter Asserius og Chron. Saxon. Ethelwerdus kalder ham Igwari (Ivars eller Ingvars?) tyranni frater.

882 blev han og Godfrid tilligemed Prindserne Vurm (Gorm?) og Hulf beleirede i deres Forskandsninger. Der blev omsider sluttet Capitulation, hvorved Godfrid antog Christendommen (Annal. Fuld.). Ogsaa med Sivard og Vurm blev sluttet Fred: de lovede at forlade Kejserens Lande og fik betydelige Gaver af ham. (Langebek No. 128 efter Ann. Bertiniani, Ann. Metenses, Annalista Saxo og Regino.)

Aar 884 anfaldt Normannerne under Sivard og Godfrid, for at hævne det Nederlag, de havde liidt ved Nordrude i Friisland, det frankiske Rige gjennem Floderne Rhin, Maas og Schelde, og gjorde store Ödelæggelser. (Adamus Bremensis.)

886 sluttede Sivard Forlig med Biskop Gauzlie om at hæve Beleiringen for Paris, men fortsatte den efter Gauzlies Död. (Chronicon Normannorum ɔ: No. 34 hos Langebek *).

Samme Aar drog Sivard ind i Floden Oise, gjorde Reisen deels til Lands, deels til Vands, og hærjede rundt omkring. (Langebek No. 34. Annales Vedastini **)). I Abbos

*) Her kaldes han Normannorum Rex.

**) Her kaldes han rex Danorum, ligeledes i Iperii Chron. Sti. Bertini, hvor Begivenheden henföres til 885.

Digt *) (Langebek No. 47) omtales dette Aars Begivenheder udförligt.

887 kom Sivard igjen til Seine og plyndrede; derfra drog han om Efteraaret til Friisland, hvor han blev dræbt. (Langebek No. 34 **) Annales Vedastini.)

891 faldt baade Sigurd og Godfrid i Slaget ved Dyle. (Annales Fuldenses. Petrus Bibliothecarius henförer det til 892 ***)).

Man finder saaledes hos de frankiske Scribenter vigtige Bidrag til Sivard Orm i Öje's Historie. Hans Dödsaar kunne vi efter de sammenstemmende Efterretninger af Annales Ful-

*) Her kaldes han deels Sigefridus, deels Sigemfridus, og der siges om ham: solo rex verbo, sociis tamen imperitabat. Maaskee har Abbo ikke kjendt hans langtbortliggende Rige, — med mindre man vil antage, at han da var afsat, eller at her menes en anden end den, der nævnes 873 i Ann. Fuld. Hans Folk kaldes Dani.

**) Her kaldes han rex Normannorum.

***) Ann. Fuld. kalder dem reges Normannorum, men Petr. Bibl. reges Nortmannorum et Danorum; desuden kan Benævnelsen i Ann. Fuld. ingenlunde bevise, at Sivard ikke skulde være Dansk, da de paa samme Sted henföre det danske Folk til Normannerne.

denses, Petrus Bibliothecarius, Ragner Lodbrogs Sönners Saga og No. 36 i Script. rer. Dan. *) antage at have været 891. Da han neppe er dragen i Krig i en höjere Alder end 75 Aar, kan han ikke være födt för 846. Da Hardeknuds ene Sön *Guthred*, som blev Konge i Northumberland 883, neppe kan være födt senere end 865, og *Gorm den Löje*, Hardeknuds anden Sön, nok heller ikke er födt længe efter den Tid, kan *Hardeknuds* Födselsaar ikke være efter 845 og *Sivards* ikke sættes sildigere end 825. Vi kunne saaledes med nogen Rimelighed antage, at Sivard er födt omtrent 820.

Ganske afgjort er det imidlertid ikke. En Alder af 71 Aar kan endnu synes at være for höj for en Konge, som selv gaaer i Krig. Det er ogsaa kun af de nysanförte genealogiske Grunde, at Sivards Födselsaar maa sættes saa langt tilbage. Men Hardeknud var vel efter Iislænderne *Sivards* Sön, derimod efter Adamus Bremensis Sön af en *Svend* og efter Annales Esromenses af en *Erik*. Guthred nævnes af

*) Man kunde her tilföje Magnus Mathiæ, som lader ham stride med en Arnulf, der dog ikke kaldes Kejser (Suhms Cr. H. 3 D. S. 745.)

Wallingford (i Langeb. No. 128 ved Aar 866) ikke som Hardeknuds *Sön*, men som hans *Fange*. Gorms Fader hed efter No. 7 hos Langebek og efter Svend Aagesen *Harald*, efter Adamus Bremensis *Hardewich*, og efter No. 8 hos Langebek *Gampi* (eller rettere *Ganupi*). Vil man nu antage, enten at Hardeknud ikke har været Sivards Sön, eller at Guthred og Gorm ikke have været Hardeknuds Sönner, saa kunne vi holde os til det af nogle iislandske Annaler og Regner Lodbrogs Sönners Saga udledte Datum, at han er födt omtrent 835. Imidlertid forekommer Aaret 820 mig dog at have Mere for sig. Efter disse tvende Hypotheser er fölgende dobbelte Tidsregning indrettet.

	1.	2.
820.	Sivard födes.	—
835.	—	Sivard födes.
840.	Hardeknud fødes i Sivards 21de Aar.	—
843.	S. fölger med sine Brödre paa Krigstog, 23 Aar gl.	S. fölger med sine Brödre paa Krigstog, 8 Aar gl.
857.	S. er med at indtage Luna, 37 Aar gl.	S. er med at indtage Luna, 22 Aar gl.
865.	S. anförer Normannerne i Charente, 45 Aar gl.	S. anförer Normannerne i Charente, 30 Aar gl.

867.	S. er med at dræbe Ella, 47 Aar gl.	S. er med at dræbe Ella, 32 Aar gl.
873.	S. tiltræder Regjeringen i Dannemark, 53 Aar gl.	S. tiltræder Regjeringen i Dannemark, 38 Aar gl.
884.	S. plyndrer ved Maas, 61 Aar gl.	S. plyndrer ved Maas, 46 Aar gl.
886.	Sivard belejrer Paris, 66 Aar gl.	S. belejrer Paris, 51 Aar gl.
891.	Sivard falder i Slaget ved Dyle, 71 Aar gl.	S. falder i Slaget ved Dyle, 56 Aar gl.

Da den genealogiske Tabel, som fulgte med mine för omtalte Sætninger angaaende Regner Lodbrogs Levetid, ikke kan være rigtig, har jeg omarbejdet den, og leverer den her i en forandret Skikkelse.

(Tabel til Side 308.)

	Alof f. 820?	En Datter f. 825? g. m. Kong Inge i Sverrig.
Erik f. 845?	Björn f. 850?	Erik Vejrhat f. 860?
Sigurd f. 880?	Audun f. 880?	Erik Sejersæl f. 900?
nga-Kari? f. 900?	Thora f. 900?	Erik Aarsæl f. 940?
Erik f. 925?	Hallr? f. 920.	Oluf Skotkonning f. 980? † 1022.
Arnórr Astrid f. 945? Levede i Ol	Ulfhild f. 950?	
Tryggesen f. 969.	A'sta f. 970?	
Oluf den Hellige f. 995.	Harald Haardraade. f. 1016.	

Systematisk Fortegnelse
over
samtlige i Skandinavisk Museum og i det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter indrykkede Bidrag.

Forfattet af

Professor *J. Möller.*

Ligesom jeg i Aaret 1814 leverede i disse Skrifters tiende Aargang en Fortegnelse over de didindtil i de tvende Samlinger optagne Afhandlinger, saaledes har jeg forfattet en Fortsættelse, hvilken herved meddeles Publicum i Forening med den foregaaende, ordnede efter fölgende 17 Rubriker.

1. *Lovkyndighed.*
2. *Populær Medicin.*
3. *Philosophie.*
4. *Philologie (ikkenordisk).*
5. *Nordisk Sprogkundskab.*
6. *Fædrenelandets Historie og Oldsager.*

7. *Ikkefædrenelandsk Historie.*
8. *Literatur- og Kunsthistorie.*
9. *Religions- og Kirkehistorie.*
10. *Biographier.*
11. *Numismatik.*
12. *Geographie og Statistik.*
13. *Stats- og Cameralvidenskaber.*
14. *Pædagogik.*
15. *Naturhistorie.*
16. *Naturlære.*
17. *Skjönne Kunster og Videnskaber.*

---

1. *Lovkyndighed.*

Om Nytten af den almindelige Retslæres grundige Studium, af Prof. *Schlegel.* Skand. Museum. 1ste Bd. 1ste H. 1800.

Om symbolske Bögers Indförelse i den danske og norske evangel. Kirke og især om Lovcommissionens Bestræbelse etc., af Conferentsraad *Schlegel.* Sk. M. 2det Bd. 1ste H. 1803.

Om det nordamerikanske Criminalsystem i Sammenligning med det Brittiske, af Geh. Statsminister *Malling.* Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Er Staten berettiget til at give Love og gjöre offentlige Foranstaltninger til Religionens Fremme. Af Conferentsr. *Örsted.* Skand. Lit. Skrift. 1ste Bd. 1807.

Mads Ravns Sag, bearbeidet af Prof. *Nyerup.* Sk. L. S. 12te og 13de Aarg. (1816 og 1817)

Om den saakaldte nye sjællandske Lovs Alder, af Prof. *Kolderup Rosenvinge.* 17de Bd.

Undersögelse om Jævnet-Eeds sande Betydning, af *Schlegel.* 17de Bd.

Undersögelse om Kong Christian den Andens saakaldte geistlige og verdslige Love. Af *Kolderup Rosenvinge.* 20de Bd.

2. *Populær Medicin.*

Om populær Medicin af Dr. *Mynster.* Sk. M. 2det Bd. 4de H. 1800.

Anmærkninger over Galls Lære om Hjernens Forretning, af Dr. *Herholdt.* Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Gives der Midler, ved hvilke den syphilitiske Smitte kan udryddes og vorde mindre? ved Assessor *Bärens.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Betragtninger over Klimatets Indvirkning paa Menneskets Organisme, af Prof. *Herholdt.* Sk. L. S. 2det Bd. 1805.

Bemærkninger over nogle imod smittende Sygdomme nödvendige Foranstaltninger, af Dr. *Scheel*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Nogle physiolog. Betragtninger over det absorberende System fra diætetisk Synspunkt, af Prof. *Skjelderup*. Sk. L. S. 1809.

Om Syrers Brug i Syphilis, af Assessor *Bærens*. Sk. L. S. 1809.

Physiologiske Betragtninger over Oldingens Död, af Professor *Skjelderup*. Sk. L. S. 1812.

Nogle Betragtninger over de udvortes inciterende Potentzer, med Hensyn til Mennesket physiske og intellectuelle Velbefindende, af Professor *Skjelderup*. Sk. L. S. 1813.

Hvorvidt er man istand til af Anatomien og Physiologien at bestemme Regler for Maaden hvorpaa Lidenskaber udtrykke sig i Menneskets Udvortes? Af Prof. *Klingberg*. Ibid. 1813.

Physiologiske Betragtninger over Forskjellen imellem Planten, Dyret og Mennesket, i Henseende til Instinct, Sands og Intelligents. Af *J. D. Herholdt*. Förste Afdeling. 22de Bd.

3. Philosophie.

De store Problemer af Capt. *Abrahamson*. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Strödda Tankar om Almänhetens Uplysning. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Betragtninger over Menneskets Kjerlighed for det Nye og for det Gamle. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Om Fædrelandskjerligheds moralske Værd, af Dr. *P. E. Müller*. Sk. M. 1ste Bd. 2det H. 1800.

Om Livets Værd, betragtet fra to Synspunkter, af Assessor *v. Schmidt Phiseldek*. Sk. M. 2det Bd. 3die H. 1800.

Hvad er Frihed? og hvor skulle vi söge den. En Afhandling af Assessor *Falsen*. Sk. M. 2det H. 1802.

Något om Umgänget, ved Rector *Stoltz*, Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Forsög paa at bestemme Begrebet af Humanitet, af Prof. *Olsen*. Sk. M. 2det Bd. 1ste H. 1803.

Om den æsthetiske Dannelses Værd, af Assessor *Schmidt-Phiseldek*. Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Systematisk Fortegnelse

over

samtlige i Skandinavisk Museum og i det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter indrykkede Bidrag.

Forfattet af

Professor *J. Möller.*

Ligesom jeg i Aaret 1814 leverede i disse Skrifters tiende Aargang en Fortegnelse over de didindtil i de tvende Samlinger optagne Afhandlinger, saaledes har jeg forfattet en Fortsættelse, hvilken herved meddeles Publicum i Forening med den foregaaende, ordnede efter fölgende 17 Rubriker.

1. *Lovkyndighed.*
2. *Populær Medicin.*
3. *Philosophie.*
4. *Philologie (ikkenordisk).*
5. *Nordisk Sprogkundskab.*
6. *Fædrenelandets Historie og Oldsager.*

7. *Ikkefædrenelandsk Historie.*
8. *Literatur- og Kunsthistorie.*
9. *Religions- og Kirkehistorie.*
10. *Biographier.*
11. *Numismatik.*
12. *Geographie og Statistik.*
13. *Stats- og Cameralvidenskaber.*
14. *Pædagogik.*
15. *Naturhistorie.*
16. *Naturlære.*
17. *Skjönne Kunster og Videnskaber.*

---

1. *Lovkyndighed.*

Om Nytten af den almindelige Retslæres grundige Studium, af Prof. *Schlegel.* Skand. Museum. 1ste Bd. 1ste H. 1800.

Om symbolske Bögers Indförelse i den danske og norske evangel. Kirke og især om Lovcommissionens Bestræbelse etc., af Conferentsraad *Schlegel.* Sk. M. 2det Bd. 1ste H. 1803.

Om det nordamerikanske Criminalsystem i Sammenligning med det Brittiske, af Geh. Statsminister *Malling.* Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Er Staten berettiget til at give Love og gjöre offentlige Foranstaltninger til Religionens Fremme. Af Conferentsr. *Ørsted.* Skand. Lit. Skrift. 1ste Bd. 1807.

Mads Ravns Sag, bearbeidet af Prof. *Nyerup.* Sk. L. S. 12te og 13de Aarg. (1816 og 1817)

Om den saakaldte nye sjællandske Lovs Alder; af Prof. *Kolderup Rosenvinge.* 17de Bd.

Undersögelse om Jævnet-Eeds sande Betydning, af *Schlegel.* 17de Bd.

Undersögelse om Kong Christian den Andens saakaldte geistlige og verdslige Love. Af *Kolderup Rosenvinge.* 20de Bd.

2. *Populær Medicin.*

Om populær Medicin af Dr. *Mynster.* Sk. M. 2det Bd. 4de H. 1800.

Anmærkninger over Galls Lære om Hjernens Forretning, af Dr. *Herholdt.* Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Gives der Midler, ved hvilke den syphilitiske Smitte kan udryddes og vorde mindre? ved Assessor *Bärens.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Betragtninger over Klimatets Indvirkning paa Menneskets Organisme, af Prof. *Herholdt.* Sk. L. S. 2det Bd. 1805.

Bemærkninger over nogle imod smittende Sygdomme nödvendige Foranstaltninger, af Dr. *Scheel.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Nogle physiolog. Betragtninger over det absorberende System fra diætetisk Synspunkt, af Prof. *Skjelderup.* Sk. L. S. 1809.

Om Syrers Brug i Syphilis, af Assessor *Bærens.* Sk. L. S. 1809.

Physiologiske Betragtninger over Oldingens Död, af Professor *Skjelderup.* Sk. L. S. 1812.

Nogle Betragtninger over de udvortes incitерende Potentzer, med Hensyn til Menneskets physiske og intellectuelle Velbefindende, af Professor *Skjelderup.* Sk. L. S. 1813.

Hvorvidt er man istand til af Anatomien og Physiologien at bestemme Regler for Maaden hvorpaa Lidenskaber udtrykke sig i Menneskets Udvortes? Af Prof. *Klingberg.* Ibid. 1813.

Physiologiske Betragtninger over Forskjellen imellem Planten, Dyret og Mennesket, i Henseende til Instinct, Sands og Intelligents. Af *J. D. Herholdt.* Förste Afdeling. 22de Bd.

3. *Philosophie.*

De store Problemer af Capt. *Abrahamson.* Sk. M. 2det Bd. 1798.

Strödda Tankar om Almänhetens Uplysning. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Betragtninger over Menneskets Kjerlighed for det Nye og for det Gamle. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Om Fædrelandskjerligheds moralske Værd, af Dr. *P. E. Müller.* Sk. M. 1ste Bd. 2det H. 1800.

Om Livets Værd, betragtet fra to Synspunkter, af Assessor *v. Schmidt Phiseldek.* Sk. M. 2det Bd. 3die H. 1800.

Hvad er Frihed? og hvor skulle vi söge den. En Afhandling af Assessor *Falsen.* Sk. M. 2det H. 1802.

Något om Umgänget, ved Rector *Stoltz,* Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Forsög paa at bestemme Begrebet af Humanitet, af Prof. *Olsen.* Sk. M. 2det Bd. 1ste H. 1803.

Om den æsthetiske Dannelses Værd, af Assessor *Schmidt-Phiseldek.* Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Systematisk Fortegnelse

over

samtlige i Skandinavisk Museum og i det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter indrykkede Bidrag.

Forfattet af

Professor *J. Möller.*

Ligesom jeg i Aaret 1814 leverede i disse Skrifters tiende Aargang en Fortegnelse over de didindtil i de tvende Samlinger optagne Afhandlinger, saaledes har jeg forfattet en Fortsættelse, hvilken herved meddeles Publicum i Forening med den foregaaende, ordnede efter fölgende 17 Rubriker.

1. *Lovkyndighed.*
2. *Populær Medicin.*
3. *Philosophie.*
4. *Philologie (ikkenordisk).*
5. *Nordisk Sprogkundskab.*
6. *Fædrenelandets Historie og Oldsager.*

7. *Ikkefædrenelandsk Historie.*
8. *Literatur- og Kunsthistorie.*
9. *Religions- og Kirkehistorie.*
10. *Biographier.*
11. *Numismatik.*
12. *Geographie og Statistik.*
13. *Stats- og Cameralvidenskaber.*
14. *Pædagogik.*
15. *Naturhistorie.*
16. *Naturlære.*
17. *Skjönne Kunster og Videnskaber.*

---

1. *Lovkyndighed.*

Om Nytten af den almindelige Retslæres grundige Studium, af Prof. *Schlegel.* Skand. Museum. 1ste Bd. 1ste H. 1800.

Om symbolske Bögers Indförelse i den danske og norske evangel. Kirke og især om Lovcommissionens Bestræbelse etc., af Conferentsraad *Schlegel.* Sk. M. 2det Bd. 1ste H. 1803.

Om det nordamerikanske Criminalsystem i Sammenligning med det Brittiske, af Geh. Statsminister *Malling.* Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Er Staten berettiget til at give Love og gjöre offentlige Foranstaltninger til Religionens Fremme. Af Conferentsr. *Örsted.* Skand. Lit. Skrift. 1ste Bd. 1807.

Mads Ravns Sag, bearbeidet af Prof. *Nyerup.* Sk. L. S. 12te og 13de Aarg. (1816 og 1817)

Om den saakaldte nye sjællandske Lovs Alder, af Prof. *Kolderup Rosenvinge.* 17de Bd.

Undersögelse om Jævnet-Eeds sande Betydning, af *Schlegel.* 17de Bd.

Undersögelse om Kong Christian den Andens saakaldte geistlige og verdslige Love. Af *Kolderup Rosenvinge.* 20de Bd.

2. *Populær Medicin.*

Om populær Medicin af Dr. *Mynster.* Sk. M. 2det Bd. 4de H. 1800.

Anmærkninger over Galls Lære om Hjernens Forretning, af Dr. *Herholdt.* Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Gives der Midler, ved hvilke den syphilitiske Smitte kan udryddes og vorde mindre? ved Assessor *Bärens.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Betragtninger over Klimatets Indvirkning paa Menneskets Organisme, af Prof. *Herholdt.* Sk. L. S. 2det Bd. 1805.

Bemærkninger over nogle imod smittende Sygdomme nödvendige Foranstaltninger, af Dr. *Scheel.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Nogle physiolog. Betragtninger over det absorberende System fra diætetisk Synspunkt, af Prof. *Skjelderup.* Sk. L. S. 1809.

Om Syrers Brug i Syphilis, af Assessor *Bærens.* Sk. L. S. 1809.

Physiologiske Betragtninger over Oldingens Död, af Professor *Skjelderup.* Sk. L. S. 1812.

Nogle Betragtninger over de udvortes inciterende Potentzer, med Hensyn til Menneskets physiske og intellectuelle Velbefindende, af Professor *Skjelderup.* Sk. L. S. 1813.

Hvorvidt er man istand til af Anatomien og Physiologien at bestemme Regler for Maaden hvorpaa Lidenskaber udtrykke sig i Menneskets Udvortes? Af Prof. *Klingberg.* Ibid. 1813.

Physiologiske Betragtninger over Forskjellen imellem Planten, Dyret og Mennesket, i Henseende til Instinct, Sands og Intelligents. Af *J. D. Herholdt.* Förste Afdeling. 22de Bd.

8. *Philosophie.*

De store Problemer af Capt. *Abrahamson.* Sk. M. 2det Bd. 1798.

Strödda Tankar om Almänhetens Upplysning. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Betragtninger over Menneskets Kjerlighed for det Nye og for det Gamle. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Om Fædrelandskjerligheds moralske Værd, af Dr. *P. E. Müller.* Sk. M. 1ste Bd. 2det H. 1800.

Om Livets Værd, betragtet fra to Synspunkter, af Assessor *v. Schmidt Phiseldek.* Sk. M. 2det Bd. 3die H. 1800.

Hvad er Frihed? og hvor skulle vi söge den. En Afhandling af Assessor *Falsen.* Sk. M. 2det H. 1802.

Något om Umgänget, ved Rector *Stoltz,* Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Forsög paa at bestemme Begrebet af Humanitet, af Prof. *Olsen.* Sk. M. 2det Bd. 1ste H. 1803.

Om den æsthetiske Dannelses Værd, af Assessor *Schmidt-Phiseldek.* Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Bemærkninger over nogle imod smittende Sygdomme nödvendige Foranstaltninger, af Dr. *Scheel.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.
Nogle physiolog. Betragtninger over det absorberende System fra diætetisk Synspunkt, af Prof. *Skjelderup.* Sk. L. S. 1809.
Om Syrers Brug i Syphilis, af Assessor *Bærens.* Sk. L. S. 1809.
Physiologiske Betragtninger over Oldingens Död, af Professor *Skjelderup.* Sk. L. S. 1812.
Nogle Betragtninger over de udvortes inciterende Potentzer, med Hensyn til Menneskets physiske og intellectuelle Velbefindende, af Professor *Skjelderup.* Sk. L. S. 1813.
Hvorvidt er man istand til af Anatomien og Physiologien at bestemme Regler for Maaden hvorpaa Lidenskaber udtrykke sig i Menneskets Udvortes? Af Prof. *Klingberg.* Ibid. 1813.
Physiologiske Betragtninger over Forskjellen imellem Planten, Dyret og Mennesket, i Henseende til Instinct, Sands og Intelligents. Af *J. D. Herholdt.* Förste Afdeling. 22de Bd.

3. *Philosophie.*

De store Problemer af Capt. *Abrahamson.* Sk. M. 2det Bd. 1798.

Strödda Tankar om Almänhetens Uplysning. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Betragtninger over Menneskets Kjerlighed for det Nye og for det Gamle. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Om Fædrelandskjerligheds moralske Værd, af Dr. *P. E. Müller.* Sk. M. 1ste Bd. 2det H. 1800.

Om Livets Værd, betragtet fra to Synspunkter, af Assessor *v. Schmidt Phiseldek.* Sk. M. 2det Bd. 3die H. 1800.

Hvad er Frihed? og hvor skulle vi söge den. En Afhandling af Assessor *Falsen.* Sk. M. 2det H. 1802.

Något om Umgänget, ved Rector *Stoltz,* Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Forsög paa at bestemme Begrebet af Humanitet, af Prof. *Olsen.* Sk. M. 2det Bd. 1ste H. 1803.

Om den æsthetiske Dannelses Værd, af Assessor *Schmidt-Phiseldek.* Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Bidrag til en Theorie om Nattevandren, af Prof. *Treschow.* Sk. M. 2 Bd. 2det H. 1803.

Om Philosophie, Moralitet og Religiösitet, af Prof. *Bornemann.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1803.

Om gamle Skikke og Menneskenes Hang til at forklare det Tilfældige som en Aarsag til Tro paa Varsler, af Prof. *P. E. Müller.* Sk. L. S. 2det Bd. 1805.

Betragtninger over Galls Lære om Hjernens Organer, af Prof. *Bornemann.* Sk. L. S. 2det Bd. 1805.

Om Ideernes Oprindelse og rigtige Brug i Philosophien, ved Conferentsraad *Schmidt-Phiseldek.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Philosophisk-politiske Betragtninger over Rangs og Titlers Værd i monarchiske Stater, af Prof. *Treschow.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Nogle Betragtninger over de Spörgsmaale: er en almindelig og evig Fred önskelig? Er den ogsaa mulig? af Prof. *Treschow.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1807.

Om den menneskelige Kundskabs Paalidelighed i Sandseverdenen, af Professor *C. F. Horneman.* Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

Om Sprogenes Oprindelse og Fremgang, af Prof. *Treschow*. Sk. L. S. 1809.

Forsög til at betragte Historien fra en philosophisk Synspunkt, med Hensyn til Menneskeslægtens Bestemmelse, af Conferentsr. *Schmidt-Phiseldek*. Sk. L. S. 1810.

Om Forestillingers og Begrebers Opkomst og Dannelse i den menneskelige Forstand, af Professor *C. F. Hornemann*. Sk. L. S. 1811.

Over Grændserne mellem Theorie og Praxis i Sædelæren, af Conferentsr. *A. S. Örsted*. Sk. L. S. 1812.

Forsög om Menneskeracerne i intellectuel Bemærkelse. Af Conferentsraad *Schmidt-Phiseldek*. Ibid. 1814.

Theoremer om historisk Kunst, Historieforskning og Historieskrivning, som betingede af det rette Begreb om historisk Sandhed. Ved Prof. *H. F. J. Estrup*. 18de Bd.

Logiske Bemærkninger om Identitet. Af Dr. *J. P. Mynster*. 21de Bd.

Om Sjælelærens Værd og Formaal. En Indledning til Betragtninger over Menneskets Sjel. Af *M. H. Bornemann*. 11te Aarg.

4. *Philologie (ikkenordisk)*

Homers Ilias, förste Sang, fordansket i Hexam. af Prof. *J. Baggesen*. Sk. M. 1ste Bd. 1798.

Ferurnda Soren's Historie, af malabarsk oversat ved Pastor *Fuglsang*. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Fragmenter af Marc. Aur. Antoninus, oversat ved Dr. *S. N. J. Bloch*. Sk. M. 2det Bd. 4de H. 1800.

Ovids 1ste Heroide, oversat ved Prof. *Rahbek*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Om de rom. Folkefesters Natur og Hensigter. Af Prof. *B. Thorlacius*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Om Sammenskuds- og Understöttelses-Selskaber i den græske Oldtid, af Professor *Thorlacius*. Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

Forsög til at besvare Spörgsmaalet, om de gamle Digtere skulle oversættes i Prosa, metrisk eller rimet, oplyst ved en dobbelt Oversættelse af Hor. Epist. 18 Bog 1, af Prof. *Olsen*. Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

Om Chorsangene i det græske Lystspil, ved Prof. *Thorlacius*. Sk. L. S. 1810.

Om den aristoteliske Politik. Af Professor *Petersen*. 16de Bd.

5. *Nordisk Sprogkundskab.*

Försök till bestämmandet af några liktydige svenska ord, af Vicebibliothekar *Lidbek.* Sk. M. 1ste Bd. 1798.

Om Ordet Djærvs rigtige Bemærkelse ved Assessor *Mandix.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1807. Anmærkn. hertil af *Abrahamson* i 2det Bd. 1807.

Nogle faa rare norske Ord, samlede og forklarede af. Professor *Schytte.* Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

Om nogle eenstydige Ords Bemærkelse ved Prof. *P. E. Müller.* Sk. L. S. 1809.

Kritisk Undersögelse om et Par Stropher i Voluspa, af Adj. *Scheving.* Sk. L. S. 1810.

Ideer om en lovbefalet Retskrivningslære, af Etatsraad *Bärens.* Sk. L. S. 1812.

Ottars og Ulfsteens korte Reiseberetninger med dansk Oversættelse, kritiske Anmærkninger m. m. Af *Rask.* 11te Aargang.

Brouka Taat d. e. Buxemands Visen paa Færöisk og Dansk. Ved Pastor *H. B. Lyngbye,* Aargangen for 1816 og 1817.

Den danske Grammatiks Endelser og Former af det iislandske Sprog forklarede. Ved Prof. *Rask,* i 17de Bd.

Eenstydige Ord, forklarede ved Biskop P. E. Müller. 2de Bd.

Eenstydige Ord, forklarede ved Paster, Prof. J. H. Smidth, ibidem.

6. Fædrenelandets Historie og Oldsager.

Hvorfor den christne Lære fortrængte Odins, af Kammerherre P. F. Suhm. Sk. M. 1ste Bd. 1798.

Vigtigheden af de tre Nordiske Rigers Forening, af Prof. Fr. Sneedorf. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Om Kong Christian den Andens Reformations Forsög i Danmark, ved Dr. Fr. Münter, förste og anden Afdeling. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Gretter Stærkes Kamp med Glaam eller om Spögelser i Hist., af Capt. Abrahamson. Sk. M. 1ste Bd. 1ste H. 1800.

Thorgrim Prude og hans Sön Viglund, ved Capitain Abrahamson. Sk. M. 2det Bd. 3die H. 1800.

Om at skrive det nord. Krigs- og Söe-Væsens Hist. af Prof. Werlauff. Sk. M. 2det Bd. 3die H. 1800.

Om en Runskrift på det sittande Marmorleyonet i Venedig, af Secr. *Aakerblad.* Sk. M. 2det Bd. 4de H. 1800. Med Tillæg af Justitsraad *Thorlacius.*

Om den Priis, Oldtidens Skandinaver satte paa Legemsövelser, af Dr. *Engelstoft.* Sk. M. 1ste H. 1802.

Thor og Odin, af Capt. *Abrahamson.* Sk. M. 2det H. 1802.

Om nogle Forhaanelser imod de nordiske Oldsager i et Brev af Prof. *Nyerup.* Sk. M. 3die H. 1802.

Noget om Thor og hans Hammer &c., af Justitsraad *Thorlacius.* Sk. M. 4de H. 1802. Slutningen i 5te H. 1802.

Om Indretningerne i Oldtiden og Middelalderen hos de Nordiske især Danske for Postvæsenet &c., ved Landsdom. *Baden.* Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Om Venskab hos de gamle Skandinaver, af Prof. *Müller.* Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Om Kivikemonumentet i Skaane, af Biskop *Münter.* Sk. M. 1ste Bd. 1803. Med Tillæg af *Abrahamson.*

Om en Runeinskr. funden i Norge, ved Capt. *Abrahamson.* Sk. M. 1ste Bd. 1803. Ret-

telser og Tillæg hertil i Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

Nogle Fragmenter om Dr. Brochmanns Rectoratet ved Kjöbenhavns Universitet i Aarene 1658 og 59, af Prof. *Engelstoft*. Sk. M. 2det Bd. 1ste H. 1803.

Mindestenen over Kong Niels's Minister Helgi, ved Professor *Nyerup*. Sk. M. 2det Bd. 1ste H. 1803.

En Runeskrift paa et gl. Rögelsekar, beskrevet af Capt. *Abrahamson*. Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Nogle Efterretninger om Wilh. Leyel og den danske ostind. Handel under hans Bestyrelse, ved Staterand *Niebuhr*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Hulde, Fragment af en romantisk Fortælling, oversat af det gl. Skandinaviske ved Capt. *Abrahamson*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Udtog af Provst J. Sorterups Præstigiæ oeconomiæ ruralis, med Anmærkn., et Bidrag til Hist. om den danske Bondes Kaar under Frederik IV, ved Prof. *Engelstoft*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Om Forberedelsen til Livegenskabets Ophævelse paa de adelige Godser i Slesvig og

Holsteen under Grev Bernstorffs Medvirkning, af Baron *C. U. v. Eggers.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Leire i Sjelland i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, af Dr., Prof. *F. Münter.* Sk. L. S. 2det Bd. 1805.

Dyvekes Liigsteen, af Capt. *Abrahamson.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

En nylig opdaget Runesteen, beskr. af *Samme* Sk. L. S. 2det Bd. 1806. Anmærkn. hertil af Prof. *Werlauff,* i Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

Om Foranstaltn. til Livegenskabets Ophævelse i Hertugd. efter Grev A. P. Bernstorffs Död, ved Overprocur., Baron *v. Eggers.* Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

Hann. Sehesteds förste Ambassade i Frankrige, ved Conferentsr. *Moldenhawer.* Sk. L. S. 2det Bd. 1806, fortsat i Sk. L. S. 1808.

Om Agerdyrkningens og Landoeconomiens Tilstand i Danmark för og under de förste Valdemarer efter den skaanske Lovsamling, ved Prof. (nu Conferentsr.) *Schlegel.* Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

Annise Kalk, ved Capt. *Abrahamson.* Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

To ikke skand. Oldsager men fundne i Danneriges Stater, ved *Samme*. Paa samme Sted.

Rendsborgs Beleiring i A. 1645, af Stadsphys. Dr. *Scheel*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1807.

Om Edda, af Prof. *Nyerup*. Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

Iagttagelser over Norges ældre Landhuusholdning og Handel, af Prof. *J. Rathke*. Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

Noget om de Anstalter, som under Calmar-Krigen bleve gjorte til at sikkre Öen Sjelland mod fjendtligt Angreb &c., af Prof. *Engelstoft*. Sk. L. S. 1808.

En nordisk Helt fra det 10de Aarhundrede, Thorgils kaldet, Orabeens Stifsöns, Historie. Oversat af det gl. Skandinaviske, af Prof. *Thorlacius*. Sk. L. S. 1808.

Bemærkninger over de i Danmark endnu tilværende Hedenolds-Höie og Steensætninger, af Prof. *B. Thorlacius*. Sk. L. S. 1809.

Velents Saga, ved Prof. *Öhlenschläger*. Sk. L. S. 1809.

Om Tryggeværldemonumentet, af Prof. *Nyerup*. Sk. L. S. 1809.

Om den sidste pavelige Legat J. A. Arcembolds Ophold og Forhold i Danmark under Christian II, af Cancellieraad *H. Behrmann.* Sk. L. S. 1810.

Thors Hammers Tegn, en Undersögelse ved Capt. *Abrahamson.* Sk. L. S. 1810.

Nogle Efterretninger om den svenske Enkedronning Maria Eleonores Undvigelse til Danmark og Ophold her i A. 1640—43, af Prof. *Engelstoft.* Sk. L. S. 1811.

Om Authentien af Snorres Edda, af Professor *Müller.* Sk. L. S. 1812.

Nogle Træk til en Udsigt over Frederich Vtes Regjering, ved *J. K. Höst.* Sk. L. S. 1812.

Om Christian den Fjerdes mislykkede Forsög paa at afskaffe Vornedskabet i Aaret 1643. Af Prof. *Engelstoft.* Sk. L. S. 1813.

Forsög til Forklaring over nogle Steder af Ossian, meest vedkommende Skandinaviens Hedenold. Af Prof. *Finn Magnusen.* Sk. L. S. 1813.

Brudstykke af Aron Hiörleifsons Saga, om det norske Hofliv i det 13de Aarhundrede, oversat af det gl. Skandinaviske ved Prof. *P. E. Müller.* Ibid. 1814.

7. *Almindelig Historie.*

Efterretning om Almansors Tog til Tombuktu af *J. K. Höst.* Sk. M. 1ste Bd. 2det H. 1800.

Et Blik over Menneskehedens Fremskridt i det sidst forlöbne Aarhundrede, af Assessor (nu Conferentsraad) *Schmidt-Phiseldek.* Sk. M. 1ste H. 1802.

Svensk Patriotisme, ved Dr. *J. Kragh Höst.* Sk. M. 2det H. 1802.

Noget om Fremmedes Studeringer i Paris i 12te og 13de Aarhundrede, af Dr. (nu Etatsr.) *Engelstoft.* Sk. M. 5te H. 1802.

Rimelig Formodning, at de oprindelige Americaner nedstamme fra en mongolisk Æt, af Biskop *J. Bloch.* Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Afhandling om den Indflydelse, de Jöderne i Spanien tilstaaede Rettigheder i Middelalderen havde paa Statsforfatningen og det offentlige Vel, ved Dr. (siden Conferentsr.) *Moldenhaver.* Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

Kort historisk politisk Udsigt over den græske især atheniensiske Handel indtil Alexander den Stores Tid, af Professor *Sverdrup;* 1ste Afdeling. Sk. L. S. 2det Bd. 1807. 2den Afdeling S. S. 1813.

Om de franske Kongers Titel den allerchristeligste, af Prof. *Kjerulf*. Sk. L. S. 1809.

Bidrag til den Rhinske Pfalzgrev Frederiks og andre tydske Fyrsters Forsög paa at understötte de svenske Insurgenter under Niels Dacke imod Gustav Vasa. Af Cancellieraad *H. Behrmann*, i 11te Aargang.

Om Pikternes og deres Navns Oprindelse, af Prof. *Finn Magnusen*, 12te Aargang.

Europa i Middelalderen indtil Udgangen af det 13de Aarhundrede. Af Prof. *Molbech*, 1ste Stykke, i 16de Bd.

Bidrag til Normandiets Culturhistorie fra 10de til 13de Aarhundrede, af Prof. *Estrup*, i 17de Bd.

8. *Literatur- og Kunst-Historie.*

Om et gammelt svensk Manuskript paa Universitets-Bibliotheket i Kjöbenhavn, af Prof. *Nyerup*. S. M. 1ste Bd. 1798.

Om de skaarne Stene og Kunsten at gravere disse, af Prof. *Ramus*. Sk. M. 1ste Bd. 1ste H. 1800.

De 5 Mose Böger, et Manuskript, beskrevet af Prof. *Nyerup*. Sk. M. 2det Bd. 3die H. 1800.

Lidet om svenske Digterinder, af Dr. *J. K. Höst.* Sk. M. 3 H. 1802.

Om Bogcensurs og Censurforordningers Oprindelse, af Dr. *Moldenhaver.* Sk. M. 4de H. 1802.

Udsigt over den svenske Digtekunsts Skjebne i de nyeste Tider, af Dr. *J. K. Höst.* Sk. M. 1802, med Tillæg.

Om anonyme Recensioner, af Baron *v. Eggers.* Sk. M. 1ste Bd. 1808.

Om de ældste danske Aviser, ved Professor *Nyerup.* Sk. L. S. 1 Bd. 1805.

Perioderne i Dövstumme - Underviisningens Historie, ved Prof. *Nyerup.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Historisk Udsigt over det kgl. Værk, Flora danica, ved Prof. *E. Wiborg.* Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

Udkast til den nord. Archæologies Historie i vort Fædreneland indtil O. Worms Tid, ved Prof. *Werlauf.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1807.

Betragtninger over Chemiens Historie, en Forelæsning. Af Prof. *H. C. Örsted.* Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

Udkast til den danske Historiographies Historie fra de ældste Tider indtil Gram, af Prof. *J. Möller*. Sk. L. S. 1809.

Historisk-kritiske Bemærkninger over Flora danica, af Prof. *J. W. Hornemann*. Sk. L. S. 1809.

Et Bidrag til Apothekerkunstens og Medicinaltaxtens Historie i de danske Stater, af Prof. *Herholdt*. Sk. L. S. 1811.

Om Oluf Rudbeck og hans Atlandica, af Prof. *Nyerup*. Ibid 1813

Om de lærde Winslöver, især om Jacob Benignus Winslöv og hans Apostasie. Af *R. Nyerup*, i 11te Aargang.

Om den ældste trykte danske Almanak, med et Par Ord om den nu brugelige. Af *Samme*, i 18de Bd.

Om den svenske Maler Pehr Hörberg, hans Levnet og Kunst. Ved Prof. *Molbech*, i 12te Aargang.

Om Robert Vaces Romanseekrönike, af Prof. *P. O. Bröndsted*, i 12te Aargang.

Betragtninger over vore gamle Folkeviser, af Prof. *Molbech*, i 19de Bd.

Om Danmarks skjönne Literatur under Christian VI. Af Prof. *J. Möller*, i 23de Bd.

Systematisk Fortegnelse over samtlige i Skandinavisk Museum og i det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter indrykkede Bidrag. Af *Samme*, i 23de Bd.

Herunder maa endvidere mærkes i de ældre Aargange endeel Recensioner.

Af disse findes 11 i Sk. M. 1ste Bd. 1798.
Ligeledes findes 8 i Sk. M. 2det Bd. 1798
— — 3 i Sk. M. 1ste Bd. 1ste H. 1800, hvor ogsaa er en Liste over Selskabets Medlemmer.
— — 5 i Sk. M. 1ste Bd. 2det H. 1800.
— — 1 i Sk. M. 2det Bd. 3die H. 1800.
— — 3 i Sk. M. 2det Bd. 4de H. 1800.
— — 1 i Sk. M. 2det H. 1802.
— — 1 i Sk. M. 4de H. 1802.

9. *Religions- og Kirkehistorie.*

Sammenligning mellem Grækernes og Skandinavernes Forestillinger om Verdens Styrelse, af Dr. (nu Biskop) *P. E. Müller.* Sk. M. 2det Bd. 4 H. 1800.

Bemærkn. over Venskabsideens Skjebne hos Grækerne, som et lidet Bidrag til Natio-

nens Moralhistorie, af Prof. *Thorlacius*. Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Historisk-philosophisk Undersögelse om Udödeligheds-Begrebets Oprindelse og förste Udvikling af Prof. (nu Biskop) *P.E.Müller*. Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

Efterretning om Finners og Lappers hedenske Religion, forelagt af Capt. *Abrahamson*. Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

Udsigt over Hexeprocesserne i Norden, af Prof. *Nyerup*, i 19de og 20de Bd.

Bidrag til den danske Kirkes Historie i Middelalderen, af Prof. *H. N. Clausen*, 21de Bd.

Om Kong Christian VItes Ulyst til Skuespil. Af Prof. *J. Möller*, 23de Bd.

10. *Biographier.*

Om Johan Stjernhjelm, svensk Digter, af Dr. *J. K. Höst*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1ste H. 1800.

Udsigt over Kellgreens Levnet og Arbeider, af Dr. *J. K. Höst*. Sk. M. 3die H. 1802.

Carstens Minde, ved Baron *v. Eggers*. Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Grundtræk til en Sammenligning mellem Christus og Socrates, af Prof. *C. F. Horneman*. Sk. L. S. 1ste og 2det Bd. 1805.

Kr. E. Mangor som Embedsmand, af Assessor *Bärens*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Hans Grams Levnet og Fortjenester, af Prof. *J. Möller*. Sk. L. S. 1810.

Antonio Allegri da Correggio, et biographisk Udkast, ved Prof. *C. Molbech*. Sk. L. S. 1811.

Om den svenske Naturforsker D. Rolander, af Prof. *J. W. Hornemann*. Sk. L. S. 1811.

Om Ole Rudbek den ældre og hans Atlantica, af Prof. *Nyerup*. Sk. L. S. 1813.

Maleren Pehr Hörbergs Levnet, af Professor *C. Molbech*, i 12te Aargang.

Sneglu-Halles Reiser og Hændelser, oversat af det Islandske, ved Prof. *Finn Magnusen*, 17de Bd.

Adam Burchard Sellius (en dansk Mand, som blev græsk Munk), af Gymnasiilærer *A. J. Hipping* i St. Petersborg, i 18de Bd.

Udsigt over Snorre Sturlesons Liv og Levnet, ved Prof. *Finn Magnusen*, i 13de Bd.

Fortællingen om Hreidar Tosse, oversat af Islandsk ved Prof. *P. E. Müller*. Aarg. for 1816 og 1817.

Conferentsraad Moldenhaver som Bibliothecar, skildret af Prof. *C. Molbech*, i 20de Bd.

Drotning Anna Sophias Liv og Levnet. Ved Prof. J. *Möller*, i 23de Bd.

11. *Numismatik.*

Om Drotning Margarethas Mynt, af *M.* Sk. M. 1ste Bd. 1798.

Om nogle i Carthago under Vandalernes Herredömme slagne Mynter; med Tillæg af Professor (siden Biskop) *Münter.* Sk. M. 2det Bd. 4de H. 1800.

Kort Beretning om et Antal gamle Mynter, fundne paa Falster, af Prof. *Ramus.* Sk. M. 2det Bd. 4de H. 1800.

Om Brakteaterne og især om deres foregivne Oprindelse fra Norden. Ved Prof. *Ramus.* Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Bemærkninger over de nyere Tiders historiske Medailler, af Prof. *Ramus.* Sk. L. S. 2det Bd. 1805.

Historisk Beretning om de Guldmynter, der ere slagne i de danske Stater. Ved Prof. *Ramus.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1807.

Om nogle i Haderslev Amt fundne Mynter. Af *Samme.* Ibid.

Forsög til en fattelig Forklaring af en antik Myntsamlings Indhold, Indretning og Anvendelse. Af *Samme.* Ibid. 1814.

Beretning om en i Jorden i Sjælland i Sommeren 1822 funden Samling af gamle Mynter. Af *Samme*, i 20de Bd.

Om nogle gamle Mynter, der sandsynligen ere at ansee som de ældste, der i de nordiske Riger eller i de nordiske Regenters Navne ere slagne. Af *Samme*, i 21de Bd.

12. *Geographie, Topographie og Statistik.*

Pathologiske Bemærkn. over Reisebeskriver-Sygdommen, tilligemed et lidet Stykke Reisebeskrivelse, af Etatsraad *Pram.* Sk. L. S. 2det Bd. 1805.

Om Befolkningen i Skandinavien og dens Tilvæxt i Aarene 1769—1800. Af Etatsraad *Pram.* Sk. L. S. 1808.

Efterretninger om Grönland, ved Conferentsraad *Collin.* Sk. L. S. 1809.

Oplysende Anmærkninger til en Tale paa Kongens Födselsdag, af Etatsraad *Pram.* Sk. L. S. 1811.

Gammelt og Nyt om Grönlands, Viinlands og nogle flere af Forfædrene kjendte Landes

formeentlige Beliggenhed. Af Lieutenant *M. Wormskjold.* Sk. L. S. 1814.

Bidrag til en Skildring af Soröes Skikkelse i Stephanii Tid 1636. Ved Prof. *Molbech,* i Aargangen for 1816 og 1817.

Bidrag til Forklaring af Ptolemæus' Efterretninger om de nordiske Lande. Af Prof. *Bredsdorff,* i 20de Bd.

Bemærkninger angaaende Grönlands Österbygde. Af Prof. *Estrup,* i 20de Bd.

Nogle Bemærkninger om de danske Herregaarde, af Prof. *Olufsen,* i 22de Bd.

13. *Stats- og Cameralvidenskaberne.*

Om fri Rente, af *Tönder Lund.* Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Om Luxus i de danske Stater, af Prof. *Olsen.* Sk. L. S. 2det Bd. 1805.

Sammenligning mellem Forsög anstillede i Danmark og Frankrige, hvormeget Meel og Bröd en vis Mængde Korn kan give, af Committeret *Rafn.* S. L. S. 1ste Bd. 1806.

Er Staten berettiget til at give Love og gjöre offentlige Foranstaltninger til Religionens Fremme? Ved Conferentsraad *Örsted.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1807.

Indbydelse til alle Danmarks og Norges Mænd forenede at understötte de indenlandske Manufacturer &c. Af Justitsraad *Rafn*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1807.

Hvorledes kan Regjering og Folk sikkrest og værdigen forskaffe de danske Stater Erstatning for hvad de have lidt ved Engelskmandens Overfald? Af Assessor *Bärens*. S. L. S. 1ste Bd. 1807.

Forsög over to Spörgsmaale 1) er Krigstilstand uværdig for Menneskets moralske Natur? 2) er billig Fred at vente fra Engelland &c. Af Justitsraad *Kjerulf*. Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

Hvad udfordres til en bedre Dannelse for den Danmark vigtige Handelsstand og hvilke Midler kan Staten i den Henseende anvende? Af Etatsr. *J. Thomsen*. Sk. L. S. 1810.

Tale paa Kongens Födselsdag, med oplysende Anmærkninger af Etatsr. *Pram*. Sk. L. S. 1811.

Om Dödsstraffes Indflydelse paa Tilskuerne, af Prof. *Klingberg*. Ibid. 1814.

Hvad er det, som bestemmer Værdien af Penge-Repræsentativer i Almindelighed og af

de danske Rigsbanksedler i Særdeleshed? Af Bankdirecteur *J. Thomsen.* Sk. L. S. Aarg. for 1816 og 1817.

Bemærkninger over Papiirspengenes Natur, og over den Grund, hvorpaa deres Værdie beroer, i Særdeleshed med Hensyn til Danmark. Af Conferentsr. *Tetens.* Sk.L.S. 19de Bd.

Om det deels Ugrundede, deels Overdrevne i de Klager, som overalt i Danmark föres over Pengemangel. Af Bankdirecteur *J. Thomsen.* Ibidem.

14. *Pædagogik.*

Nogle Iagttagelser om Frygt for legemlige Smerter som Opdragelsesmiddel, af Etatsr. *Tönder Lund.* Sk. L. S. 2det Bd. 1805.

Om Opdragelse til Mandighed, af Seminariilærer (nu Provst) *Ström.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1807.

15. *Naturhistorie.*

Om Steenkul, af Prof. *Wad.* Sk. M. 1ste Bd. 1798.

Forslag til at forbedre Fuglenes Sang i vore Skove, af Prof. *Gamborg.* Sk. M. 1ste Bd. 1ste H. 1800.

Om de Kongsbergske Ertsfjelde, af Assessor *Esmark*. Sk. M. 1ste Bd. 1ste H. 1800.

Undersögelse om Aarsagerne til de sjeldne Egenskaber hos de hvidfödte Heste, af Prof. *E. Viborg*. Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Om det bornholmske Cement. Ved Professor *Manthey*. Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Om Vigtigheden af de hvirvellöse Dyrs Studium, af Prof. *Wad*. Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Om de Nyeres Inddeling af de hvirvellöse Dyr og om Slimdyr i Almindelighed, ved Prof. *Wad*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Om Jernmalmleier og Jerntilvirkning i Norge, ved *J. Aal*, Eier af Næs Jernværk. Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Om nogle af Lieutn. *Olsen* paa Island samlede Mineralier, af Prof. *Wad*. Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Fragmentariske Bemærkninger paa en Reise i Norge, især med Hensyn til Planternes Geographie, af Prof. *J. W. Hornemann*. Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

Om Kjökkensaltets og Steenkullenes Forekommende, med Hensyn til Fædrelandet, af Prof. *Wad*. Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

16. *Naturlære*.

Grundtrækkene af Electricitetslæren og Magnetismen. Af Prof. *Mynster*. Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

Om Grunden til den Fornöielse, Tonerne frembringe, en Samtale, af Prof. *Örsted*. Sk. L. S. 1808.

Om Lyd ved Nordlys, af Capt. *Abrahamson*. Sk. L. S. 1808.

17. *Skjönne Videnskaber.*

A. *Poesie.*

Niels Ebbesen af Nörreriis. Et Sörgespil i 5 Acter, af Prof. *Sander*. Sk. M. 1ste Bd. 1798.

Svea til Dana. Af Mag. (nu Biskop) *Franzén*. Sk. M. 1ste Bd. 1798.

Ode til Fornuften, Citherspilleren, Erindringer af Prof. *Baggesen*. Sk. M. 1ste Bd. 1ste H. 1800.

Richard og Helena. Af Rector, Mag. *Stoltz*. Sk. M. 1ste Bd. 2det H. 1800.

Just Juul, en Ballade. Af Pastor (siden Biskop) *Hjort*. Sk. M. 2det Bd. 4de H. 1800.

Forgångelsen, af Rector *Stoltz*. Sk. M. 1ste H. 1802.

Ny Års-Sång, af Auditeur *Hummel.* Sk. M. 1ste H. 1802.

Natlig Phantasie, af Rector *Stoltz.* Sk. M. 2det H. 1802.

En poetisk Biographie, af Prof. *Tode.* Sk. M. 3 H. 1802.

Det iislandske Landlevnet, et Læredigt af E. Olafsen, oversat af *Finn Magnusen,* tilligemed Efterretning om Originalen til Digtet, af Capt. *Abrahamson.* Sk. M. 1ste Bd. 1803.

Sang af Prof. *Bornemann.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1805.

Sang af *Samme* d. 28de Januari 1806. S. L. S. 2det Bd. 1805.

De Danskes Priis, af Tasso, oversat af Prof. *Baggesen.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Tacksamheten, af *Björk Svensson*, og Epigrammer, af *Samme.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

En dansk Mands Stemme. Af Prof. *Bornemann.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1807.

En Afskedssang til Aaret 1807. Cantate, bestemt at opföres Nytaarsaftenen. Af *T. Thaarup.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1807.

…rick, et Digt. Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

En nygammel Vise om den engelske Tyvs Indbrud paa Holmen, af Knud Sjællandsfar (*Baggesen*). Sk. L. S. 1812.

Mag. A. Paarses tröstelige Sörgetanker over Knud Vidfamies bedrövelige Endeligt, af *Baggesen*. Sk. L. S. 1812.

Isabella af Aragon; Fragment af et Sörgespil. Af Confessionarius *J. P. Mynster*. 20de Bd.

B. *Veltalenhed.*

Om videnskabelig Belönning. Tale af *C. Pram*. Sk. M. 2det Bd. 1798.

Om Urbanitet. Tale af Assessor *Falsen*. Sk. M. 2det Bd. 3die H. 1800.

Tale til Minde om 2den April 1801. Af Provst *Hjort*. Sk. M. 3die H. 1802.

En Bogpapiirs Historie. Ved *Pram*. Sk. M. 2det Bd. 1ste H. 1803.

Tale, holden d. 5te October 1803 i Præmieselskabet for den jödiske Ungdoms Anbringelse til Kunster og Haandværker, af Provst *Hjort*. Sk. M. 2det Bd. 2det H. 1803.

Noget om Lystreiser med en Anviisning til en saadan, ved *Pram*. Sk. L. S. 2det Bd. 1806.

Fragment af en Lovtale over Daniel Ranzau. Af Prof. *O. H. Mynster*. 17de Bd.

C. Æsthetik.

Breve om Moral i Skuespil, af Prof. *Kjerulf.* Sk. M. 3die H. 1802.

Fortsættelse af samme Materie. Sk.L.S. 1ste Bd. 1806.

Noget om det Spörgsmaal; Hvorledes bestemmes Epopeens rette Begreb &c. af Prof. *Rahbek.* Sk. L. S. 1ste Bd. 1806.

Vilde det være til Fordeel for Sörgespillet Hakon Jarl, at Scenen med Erling blev udeladt eller forandret? Af Prof. *Rahbek.* Sk. L. S. 2det Bd. 1807.

Om den nord. Mythologies Brugbarhed for de skjönne, tegnende Kunster, af Professor *J. Möller.* Sk. L. S. 1812.

Over Lessings Nathan den Vise, ved Dr. *J. P. Mynster.* Ibid. 1814.

Betragtninger over vore gamle Folkeviser. Af Prof. *Molbech.* 19de Bd.

Alphabetisk Fortegnelse

over

de Forfattere, som have leveret Bidrag til Skandinavisk Museum eller det skandinaviske Literatur-Selskabs Skrifter.

Af

Professor *J. Möller.*

(De tilföiede Tal vise, under hvilke af de ovennævnte sytten Rubriker man har at söge enhver Forfatters Arbeider.)

Med nærværende 23de Bind sluttes den Række af Selskabets Skrifter, som i Aaret 1798 först begyndte at udgives under Titel af Skandinavisk Museum (7 Bind) og som fra Aaret 1805 indtil nu fortsattes i 23 Bind med den forandrede Titel: Det Skandinaviske Literaturselskabs Skrifter. Den hele Samling udgjör saaledes 30 Bind. Naar et tilstrækkeligt Forraad af Materialier er forhaanden, vil Selskabet være betænkt paa at begynde en ny Række.

Trykfeil.

Side 4.	Lin. 4.	fornyes	læs	*foröges.*
— 99.	— 6.	utrykkeligen	l.	*udtrykkeligen.*
— 116.	— 19.	det sidste Aar	l.	*de* sidste Aar.
— 179.	— 15.	ist est	l.	ist *er.*

